

A Budapesti Történeti Múzeum ásatai 2013-ban

Excavations at the Budapest History Museum in 2013

AQUINCUMI FÜZETEK 20

A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2013-ban

Excavations at the Budapest History Museum in 2013

Budapest, 2014

Szerkesztő:

Zsidi Paula, Vámos Péter

Edited by:

Paula Zsidi, Péter Vámos

Fordítás:

Mérai Dóra, Alice M. Choyke

Translation by:

Dóra Mérai, Alice M. Choyke

Tárgyfotók:

Komjáthy Péter, Tihanyi Bence,
Tóth Csilla

Object photos by:

Péter Komjáthy, Bence Tihanyi,
Csilla Tóth

A külső borítón elől:

Aquincum polgárváros, Budapest–
Esztergom vasútvonal felújításához
kapcsolódó régészeti feltárás

Front cover:

Aquincum Civil Town, preventive
excavation related to the reconstruction
of the Budapest–Esztergom railway line

A külső borítón hátul:

Ólom votív szobrocska Silvanus isten
ábrázolásával Aquincum polgárvárosból

Back cover:

Lead votive statuette of god Silvanus
from the Aquincum Civil Town

A belső borítón elől:

A 2013-ban végzett megelőző
feltárások helyszínei

Inside front cover:

Locations of preventive
excavations conducted in 2013

A belső borítón hátul:

A 2013-ban végzett kisebb
feltárások helyszínei

Inside back cover:

Locations of small-scale
excavations conducted in 2013

ISSN 1219-9427 (Nyomtatott)

ISSN 2061-2389 (Online)

Budapesti Történeti Múzeum, 2014
Felelős kiadó: Dr. Farbaky Péter főigazgató

Budapest Historical Museum, 2014
Editor-in-chief: Dr. Péter Farbaky, Director

Tartalom

Régészeti feltárások Budapest területén
2013-ban (*Zsidi Paula*) 7

A Budapesti Történeti Múzeum
által végzett kronológiai-topográfiai
kutatásokhoz kapcsolódó új adatok . . . 12

A 2013-ban végzett nagyobb megelőző
feltárások helyszínei 15

Új adatok az aquincumi polgárváros nyugati
és keleti előterének beépítettségéhez: az
esztergomi vasút felújítása
(*Láng Orsolya, Lassányi Gábor*) 16

Feltárások a Harsánylejtőn 2013-ban
(*Havas Zoltán, Papp Adrienn,
Tóth Farkas Márton*) 38

Régészeti kutatások a budai Várhegy
előterében (*Benda Judit, Anderkó
Krisztián, Tóth Farkas Márton*) 50

Régészeti ásatások az Öntőház udvar
területén (*Magyar Károly*) 61

Régészeti kutatások a volt Ifjúsági
Park területén (*B. Nyékhelyi Dorottya,
Szilágyi Gábor, Terei György*) 93

Újabb régészeti kutatások a lágymányosi
dombsoron (*Szilas Gábor, Tóth Farkas
Márton, Biller Anna Zsófia*) 103

Újabb régészeti kutatások a rákoscsabai
szarmata településen (*Szilas Gábor*) . . 117

Contents

Archaeological excavations in the territory
of Budapest in 2013 (*Paula Zsidi*) 7

Recent data to the chronological-
topographic investigations conducted
by the Budapest History Museum . . . 12

Sites of the larger preventive excavations
conducted in 2013 15

New Data on the Use of the Western
and Eastern Outskirts of the Civil
Town: The Renovation of the Budapest–
Esztergom Railway Line
(*Orsolya Láng, Gábor Lassányi*) 16

Excavations on Harsánylejtő in
2013 (*Zoltán Havas, Adrienn Papp,
Farkas Márton Tóth*) 38

Archaeological research in the
foreground of the Buda Castle Hill
(*Judit Benda, Krisztián Anderkó,
Farkas Márton Tóth*) 50

Archaeological excavations in the territory
of the Öntőház (Foundary) Court
(*Károly Magyar*) 61

Archaeological research in the territory of the
former Youth Park (*Dorottya B. Nyékhelyi,
Gábor Szilágyi, György Terei*) 93

Recent archaeological research in the
Lágymányos Hills (*Gábor Szilas, Farkas
Márton Tóth, Anna Zsófia Biller*) . . . 103

A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2013. évben	127	Recent archaeological excavations at the Sarmatian settlement in Rákoscaba (<i>Gábor Szilas</i>)	117
A 2013. évi feltárások közreműködői . .	135	Participants in the excavations in 2013.	135
A 2013. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói	136	Employers and patrons of the most important excavations in 2013	136
A Budapesti Történeti Múzeum régészeti osztályainak 2013-ban megjelent publikációi	137	Publications by the Archaeology Departments of the Budapest History Museum in 2013.	137

Régészeti feltárások Budapest területén 2013-ban

Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2013

A Budapesti Történeti Múzeum számára a főváros múltjának régészeti módszerekkel történő kutatása hagyományosan az egyik kiemelt feladat, amelyet az intézmény és a fenntartó önkormányzat számára továbbra is jogszabály ír elő. A régészeti feltárásokat a BTM 2013-ban is a már kialakult szervezeti keretek között, a korábban létrehozott intézményi régészeti örökségvédelmi rendszerben végezte. A hagyományosan régészeti korszakonként szervezett szakmai osztályok feltárási munkáját az Ásatási Iroda koordinálta és segítette azok lebonyolításában. A nyilvántartás és a feldolgozó munka továbbra is a szakmai osztályokon, a gyűjteményekben folyt.

A régészeti feladatellátás alapvető jogszabályi kerete a 2013. évben lényegesen nem változott, azonban az elmúlt, 2012. év második felében többször és lényegesen módosított jogszabályok követése nehéz feladat elé állította az intézményt. A 2012. év elsősorban második felében történt régészeti jogalkotás hatása, következménye az intézményi munkára valójában a 2013. év gyakorlatában érzékelhető. Ez elsősorban a nagyberuházások szigorú pénzügyi és időkorláta miatt a kiemelt nagyberuházás, a Várkert Bazar területén okozott sokszor kiélezett, kritikus helyzetet. A beruházó, a kivitelező és a múzeum felelősségteljes, a cél iránt elkötelezett

Research into the past of the Budapest capital using archaeological methods is traditionally one of the high priority tasks of the Budapest History Museum, and is still prescribed by law as well for the institution and its supporting organization, the municipality of the capital. The Budapest History Museum conducted archaeological excavations within the established organizational framework and the already existing institutional structure of archaeological heritage preservation in 2013 too. The work of the specialized departments, traditionally organized by archaeological period, was coordinated by the Excavation Office that provided assistance in practical management as well. The inventorying and analysis of the finds was carried out, as in previous years, within the professional departments and collections.

The basic legislative frameworks of the archaeological service were not modified significantly in 2013, but the institution faced a difficult task to follow laws that have been modified several times and, in the second half of 2012, to a significant degree. The impact and consequences of the legislative changes that occurred in 2012 concerning archaeology, especially in the second half of the year, was felt in practice in 2013. This resulted in a number of sharp conflict situations especially

együttműködése azonban – ha áldozatokkal is – de megoldotta a feladatot, nem késleltette a beruházás megvalósítását, de biztosítva a régészeti örökség megmentését is. Ugyancsak az elmúlt évi jogszabályok következményeként egyes nagyberuházások lebonyolítási rendje változott. A nagyberuházások tekintetében a jogszabályok előírták a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központjának a közreműködését. Az intézménnyel a BTM-nek kiegyensúlyozott, jó kapcsolata van, azonban a régészeti beavatkozások lebonyolításánál a közbeiktatott szervezet működése mindenképpen időtöbbletet eredményez.

A 2014. évben a régészeti feltárások száma valamivel magasabb, mint az azt megelőző két év során volt. Régészeink 7 megelőző és 4 próbafeltáráson vettek részt. Növekedett a régészeti megfigyelések száma, 136 helyszínen adtunk szakfelügyeletet kivitelezési munkákhoz. A régészeti feltárások során az intézmény 20 régésze összesen 1182 napot töltött terepen, ezen idő alatt 47212 m² felületet kutattak át. A kevesebb terepnap alatt végzett, kisebb felületű feltárások azonban intenzív lelőhelyeket (pl. Budai Vár, aquincumi polgárváros) érintettek, így a múzeumba bekerült leletanyag mennyisége az elmúlt évhez képest némileg növekedett. A régészeti gyűjtemények 294 láda leletanyaggal (zömében kerámia) gazdagodtak, amelyek konzerválása, feldolgozása a következő évek feladata lesz. A számítógépes adatbázisba bevitt leletanyag mennyisége is több mint 70000 db volt ebben az évben.

Bár a feltárások száma csökkent, a kutatások több helyen is nemcsak a főváros, de hazánk története szempontjából kiemelkedő fontosságú, értékes eredménnyel szolgáltak. Az őskori kutatások leg-

in the territory of a priority investment, the Várkert Bazár (Castle Bazaar) because of the strict financial and temporal limitations related to large scale development projects. However, the task was ultimately carried out – even if with some sacrifices – due to the responsible and goal-oriented cooperation of the investor, the contractor and the museum, without causing any delay in the realization of the development and ensuring the rescue of the archaeological heritage as well. The order of the realization of certain developments was modified too as a result of last year's legislative changes. The law prescribed the contribution of the Hungarian National Museum's National Heritage Protection Centre in tasks related to large scale development projects. The Budapest History Museum has had a harmonious, good relationship with this institution, but the operation of an additional organization inevitably resulted in an increase of the time needed to execute archaeological work.

The number of archaeological excavations slightly increased in 2014 as compared to the preceding two years. Our archaeologists carried out 7 preventive and 4 test excavations. The number of archaeological observations increased as well and we participated in construction works at 136 building sites. Altogether 20 archaeologists from the institution spent 1182 days involved in field work in archaeological excavations, investigating a total surface area of 47,212m². The excavations that covered a relatively small surface and where the fieldwork required fewer days concerned densely distributed archaeological sites (e.g. the Buda Castle, the Civil Town in Aquincum). Consequently, the number of finds coming into the museum collections increased to some extent com-

*A Várkert Bazár területe az ásásokkal
(légifotó: Civertan Stúdió)
The area of the Várkert Bazár with the excavations
(aerial photo by Civertan Stúdió)*

fontosabb eredményét ebben az évben a szlovák-magyar gázvezeték építéséhez kapcsolódó feltárás hozta. A már korábban is ismert és az M0-ás autópálya építése során részben feltárt szarmata kori telep egy újabb sávja került elő számos, egymásba vágott, többretegű objektummal és gazdag leletanyaggal. Lezárult az elmúlt évben kezdett csepeli csatornaépítési programhoz kapcsolódó kutatás, amely igazi régészeti bravúr volt. A múzeum régészeinek sokszor nem kevesebb, mint 25-30 helyszínen kellett egyidejűleg megfigyelést és szakszerű dokumentálást vé-

pared to the previous year. The archaeological collections swelled by 294 boxes of finds (mostly pottery), the conservation and analysis of which will be the task in the following years. The number of objects inventoried using digital media this year comprised more than 70,000 items.

Though the number of excavations decreased, the research produced very valuable results in several places which are highly significant, not only concerning the history of the capital, but for the entire territory of Hungary. The most important results concerning the prehistoric period were produced by the excavation connected to the construction of the Slovak-Hungarian interconnector gas transmission pipeline. A new zone at an already known Sarmatian period settlement was unearthed. Part of the site had already been excavated during the construction of the M0 Motorway, and the new excavations yielded a multilayered settlement segment with a number of features in superposition, rich in finds. We finished the research connected to the drainage development project in Csepel, begun in 2012. It was a real “archaeological masterpiece”: the archaeologists of the museum often had to carry out parallel observation and documentation using proper professional methods at no less than 25-30 sites at the same time.

The excavation connected to the modernization of the Budapest–Esztergom railway line was the most important site for the research on the Roman Period. The work will continue in the following year too. The location of the eastern town wall of the Civil Town could be identified, and a number of features were unearthed within the wall – all these activities being carried out in parallel with the construc-

gezni. A római kori kutatások legfontosabb helyszíne az Esztergomi vasút korszerűsítéséhez kapcsolódó feltárás volt, amely a következő évre is áthúzódik. Ennek során lehetőség nyílt a polgárváros keleti városfalának helyét azonosítani, s a városfalon belüli több objektumot feltárni, mindezt a kivitelezéshez kapcsolódó munkavégzés keretében. A polgárváros területén, annak nyugati, még beépítetlen, fővárosi tulajdonú részén pedig műszeres leletfelderítés programja kezdődött ez évben. Ennek aktualitását az adta, hogy a beépítetlen területen megjelentek az illegális, detektoros műkincskeresők, veszélyeztetve a lelőhely integritását. A programmal, amelyet az NKA anyagilag is támogat, lehetőségünk van az illegális kutatók előtt a leleteket szakszerűen dokumentálva a múzeumba szállítani. Intézményünk középkoros régészei folyamatosan jelen voltak a Budai Várban zajló építkezéseknél, akár a burkolat- és közműcseréket, akár a kiemelt nagyberuházásokat tekintjük. A legnagyobb, nemcsak eredményében, hanem módszerében is figyelemre méltó feltárást a Várkert Bazár területén végezték a Középkori Osztály régészei. Két nagyobb, több száz négyzetméteres területen hozták felszínre a Budai Vár keleti lejtőjén kiépült török kori település, kiváló állapotban, összefüggésében megmaradt épületeit, közműveit. A gazdag leletanyagot – hazánkban páratlan módon – még a feltárások időszakában sajtókiállítás keretében tárták a látogatók elé. Sajnos a beruházás költségkeretei és a kőkemény határidő nem tették lehetővé, hogy a Budai Várhoz tartozó, különlegesen épen megmaradt és páratlan látványt nyújtó emléket megtartsuk, s az érdeklődők elé tárjuk. A feltárás eredményeit azonban kiállítás formájában, a beruházás területén lévő

tion work. A new program of archaeological find detection using mechanical devices was launched this year in the territory of the Civil Town, in the western zone that has not yet been built over and is the property of the capital. This initiative was actuated by the fact that illegal metal detectorists had appeared in the area and threatened to disturb the integrity of the site. The program, financially supported by the National Cultural Fund as well, provides us with an opportunity to detect finds before the illegal treasure hunters and to transport them to the museum following a proper documentation procedure.

The archaeologists from our institution specialized in the Middle Ages were continuously present at all the construction works carried out in the Buda Castle, both on sites where the pavement and public utilities were changed and at those impacted by priority investments. The largest scale excavation was carried out by archaeologists of the museum's Medieval Department in the territory of the Várkert Bazár (Castle Bazaar). This research was exceptional, not only in terms of the results, but also the methods that were used. The architectural remains and public utilities from the Ottoman period settlement built on the eastern slopes of Buda Castle Hill were unearthed. The remains were in an excellent state of preservation and located in an intact context over two large surfaces, both measuring a few hundred square meters. The rich finds were already presented to the wider public in parallel with the fieldwork – something without precedent in Hungary – in an exhibition that took place within the framework of a press release. Unfortunately, the financial limitations of the development and

kiállításon az érdeklődők megismerhetik. A BTM legfontosabb ásatásairól és a legjelentősebb leletekről továbbra is tájékoztat a múzeum régészeti honlapja.

Zsidi Paula

the deadline for its completion that was strictly carved in stone did not permit us to preserve and display for the public relics from the Buda Castle that had survived in an unusually intact form and could have been offered as a unique spectacle. The results of the excavation are, however, presented to the visitors in the form of an exhibition on the territory of the development. The archaeological website of the Budapest History Museum continues to present the most important excavations and the most significant finds.

Paula Zsidi

A Budapesti Történeti Múzeum által végzett kronológiai-topográfiai kutatásokhoz kapcsolódó új adatok

Recent data to the chronological-topographic investigations conducted by the Budapest History Museum

(Az 1-7. helyszínek jelölése a címlap belső oldalán lévő térképen, a 8-12. helyszínek jelölése a hátsó borító belső oldalán lévő térképen)

(Locations 1-7 are marked on the map on the inside front cover, locations 8-12 are marked on the map on the inside back cover)

Az alábbi összeállítás az őskortól a római és a népvándorlás koron keresztül a kora újkorral bezárólag tekinti át a főváros területén folytatott, eredménnyel záródó régészeti beavatkozásokat.

The following list is meant to provide an overview of the results from excavations of Prehistoric, Roman, Migration period and finally Early Modern Period sites that took place in the territory of the Capital City.

Őskori településszerkezet / Prehistoric settlement structures

Középső neolitikum / Middle Neolithic – Csepel-sziget

- Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrájának Zseliz időszaka, településnyomok (XXI. ker., Csepel–Királyerdő, Horváth M. Attila) [12]

Középső rézkor / Middle Copper Age – Lágymányos

- Ludanice-kultúra, településnyomok és temetkezés (XI. ker. Sopron út 60., Szilas Gábor – Tóth Farkas Márton) [6]

Késő rézkor / Middle Copper Age – Cinkota

- Baden kultúra, településnyomok (XVI. ker., Nógrádverőce út 57., Tóth Farkas Márton) [7]

Késő rézkor / Middle Copper Age – Csepel-sziget

- Baden kultúra, településnyomok (XXI. ker., Csepel–Királyerdő, Horváth M. Attila) [12]

Kora bronzkor / Early Bronze Age – Víziváros

- Nagyrév- és Makó-kultúra, településnyomok (I. ker., Fő utca 2., Anderkó Krisztián – Benda Judit – Tóth Farkas Márton) [3]

Kora bronzkor / Early Bronze Age – Lágymányos

- Harangedény-Csepel csoport és Nagyrév-kultúra, településnyomok (XI. ker. Sopron út 60., Szilas Gábor – Tóth Farkas Márton) [6]

Kora bronzkor / Early Bronze Age – Rákosszaba

- Makó-kultúra, településnyomok (XVII. ker., Péceli út, Szilas Gábor) [7]

Kora bronzkor / Early Bronze Age – Csepel-sziget

- Harangedény-Csepel csoport, településnyomok (XXI. ker., Csepel–Királyerdő, Horváth M. Attila) [12]

Középső bronzkor / Early Bronze Age – Víziváros

- Vátya-kultúra és koszideri korszak, településnyomok (I. ker., Fő utca 2., Anderkó Krisztián – Benda Judit – Tóth Farkas Márton) [3]

Késő bronzkor / Late Bronze Age – Óbuda

- Urnamezős kultúra, településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Havas Zoltán – Papp Adrienn – Szilas Gábor – Tóth Farkas Márton) [2]

Késő bronzkor / Late Bronze Age – Lágymányos

- Urnamezős kultúra, településnyomok (XI. ker. Sopron út 60., Szilas Gábor – Tóth Farkas Márton) [6]

Bronzkor / Bronze Age – Margit-sziget

Településnyomok (XIII. ker., Szent Mihály-templom, Kovács Eszter) [9]

Kora vaskor / Late and Middle Iron Age – Óbuda

- Hallstatt-kultúra, településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Havas Zoltán – Papp Adrienn – Szilas Gábor – Tóth Farkas Márton) [2]

Késő vaskor / Late Iron Age – Víziváros

- Kelta településnyomok (I. ker., Fő utca 2., Anderkó Krisztián – Benda Judit – Tóth Farkas Márton) [3]

Késő vaskor / Late Iron Age – Óbuda

- Kelta településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, Havas Zoltán – Papp Adrienn – Szilas Gábor – Tóth Farkas Márton) [2]

Római kori topográfiai kutatások / Roman Period topographic researches

Aquincumi polgárváros és körzetének településszerkezete / Settlement structure of the Aquincum Civil Town and its surroundings

- Településrészlet (III. ker., Esztergomi vasút vonala, Láng Orsolya – Lassányi Gábor) [1]
- Településrészlet (III. ker., Aquincum polgárváros nyugati oldal, Lassányi Gábor – Zsidi Paula) [8]

Aquincum agglomerációs körzete (villaövezet) / Vicinity of Aquincum (villa district)

- Falusias jellegű település és villagazdaság maradványai (III. ker., Csúcshegy-Harsány-lejtő, Havas Zoltán – Papp Adrienn – Szilas Gábor – Tóth Farkas Márton) [2]

Vízivárosi tábor és környezete / The auxiliary camp at the Víziváros and its surroundings

- Temetkezés maradványa (I. ker., Fő utca 2., Anderkó Krisztián – Benda Judit – Tóth Farkas Márton) [3]

Római kori barbarikum / The Barbaricum in the Roman period

- Szarmata (3–5. század) településrészlet (XVII. ker., Péceli út, Szilas Gábor) [7]
- Szarmata (4. század) településnyomok (XVI. ker., Nógrádverőce út 57., Tóth Farkas Márton) [11]

Középkori topográfia / Mediaeval topography

Buda városa / Buda town

- Középkori (13–15. század) épültmaradvány (I. ker., Ybl Miklós tér – Várkert Bazár, Magyar Károly) [4]

Buda külvárosa / Suburbs of Buda

- Középkori településnyomok (I. ker., Ybl Miklós tér – Várkert Bazár, B. Nyékhelyi Dorottya – Szilágyi Gábor – Terei György) [5]

Margit-sziget

- Árpád-kori településnyomok (XIII. ker., Szent Mihály-templom, Kovács Eszter) [9]

Középkori Pest topográfiája / Topography of Mediaeval Pest

- Középkori településnyomok (V. ker., Ferenciek tere, Zádor Judit) [10]

Középkori falukutatás / Mediaeval village research

- Árpád-kori (11–13. század) településrészlet (III. ker., Csúcshegy-Harsány-lejtő, Havas Zoltán – Papp Adrienn – Szilas Gábor – Tóth Farkas Márton) [2]

Kora újkori topográfia / Early modern topography

Buda külvárosa / Suburbs of Buda

- 16–17. századi századi településnyomok (I. ker., Fő utca 2., Anderkó Krisztián – Benda Judit – Tóth Farkas Márton) [3]
- Hódoltság kori településnyomok (I. ker., Ybl Miklós tér – Várkert Bazár, B. Nyékhelyi Dorottya – Szilágyi Gábor – Terei György) [5]

A 2013-ban végzett nagyobb megelőző feltárások helyszínei

Sites of the larger preventive excavations conducted in 2013

(Jelölésük a címlap belső oldalán lévő térképen)
(Marked on the map on the inside front cover)

1. Budapest, III. ker., Esztergomi vasút vonala
(*Láng Orsolya, Lassányi Gábor*)
2. Budapest III., Harsánylejtő
(*Havas Zoltán, Rapp Adrienn, Tóth Farkas Márton*)
3. Budapest III. ker., Harsánylejtő
(*Havas Zoltán – M. Virág Zsuzsanna*)
4. Budapest, I. ker., Fő utca 2.
(*Benda Judit, Anderkó Krisztián, Tóth Farkas Márton*)
5. Budapest, I. ker., Ybl Miklós tér 2–6.
(*Magyar Károly*)
6. Budapest, I. ker., Ybl Miklós tér 2–6.
(*B. Nyékhelyi Dorottya, Szilágyi Gábor, Terei György*)
7. Budapest, XI. ker. Sopron út 60.
(*Szilás Gábor, Tóth Farkas Márton, Biller Anna Zsófia*)
8. Budapest, XVII. ker., Péceli út
(*Szilás Gábor*)

Új adatok az aquincumi polgárváros nyugati és keleti előterének beépítettségéhez: az esztergomi vasút felújítása

(Budapest, III. ker., Esztergomi vasútvonala)

A BTM Aquincumi Múzeuma a beruházói és kivitelezői oldallal (NIF, A–Híd) történt hosszú előkészítő munka után 2013 tavaszán – a kivitelezéssel egy időben – kezdte meg a Budapest–Esztergom vasútvonal rekonstrukciójához kapcsolódó régészeti kutatásokat. A földmunkákkal érintett területeken (lőszermentesítés, fagyökérgödrök, közműárkok, műtárgyak alapozási árcai és gödrei) összesen 14 munkaterület megnyitására volt lehetőségünk, amelyek a polgárváros északi sávját, nyugati- és a keleti előterének északi területszakaszait és a várostól nyugatra elterülő villaövezetet érintették (*1. kép*).

A munka elé nagy várakozással tekinttünk, hiszen közismert, hogy a vasútvonal egy tradicionális, feltehetően már az őskortól kezdve folyamatosan használt közlekedési folyosón alakult ki a Solymár-völgyön keresztül a Duna-partig vezető út zónájában. A római korban, a Kr. u. 2–3. században, itt haladt át a Brigetiót (Komárom-Szőny) Aquincummal összekötő északnyugat–délkeleti irányú, diagonális út egyik leágazása, amely itt érte el a polgárváros területét, majd metszette azt nyugat – keleti irányban (ZSIDI 2002a, 26; LÁNG 2011, 30).

New Data on the Use of the Western and Eastern Outskirts of the Civil Town: The Renovation of the Budapest–Esztergom Railway Line

(Budapest III, the line of the Budapest–Esztergom railway)

The Aquincum Museum of the Budapest History Museum started archaeological research connected to the reconstruction of the Budapest–Esztergom railway line in the spring of 2013 in parallel with the construction work after long preparatory works carried out together with the investor and constructor side (NIF, A–Híd). We opened a total of 14 work sites in the territory influenced by the earthmoving (explosive ordnance disposal, holes of tree stumps, public utility works, ditches and foundation pits of structures). The work concerned the northern part of the Civil Town, the northern area of its western and eastern outskirts and the villa district located west of the town (*Fig. 1*).

We were looking forward to the works, as it is a well-known fact that the railway line was established on a traditional transportation corridor used since prehistoric times in the zone of the road that lead through the Solymár creek valley down to the Danube bank. In the Roman Period, in the AD 2nd–3rd centuries, one of the branches of the diagonal road connecting Brigetio (Komárom-Szőny) with Aquincum in a northwest-southeast direction ran here, reached the Civil Town and cut

1. kép: A Budapest–Esztergom vasútvonalhoz kapcsolódó régészeti feltárások helyszínei, munkaterületei
 Fig. 1. The locations of the archaeological excavations connected to the construction of the Budapest–Esztergom railway line / work sites

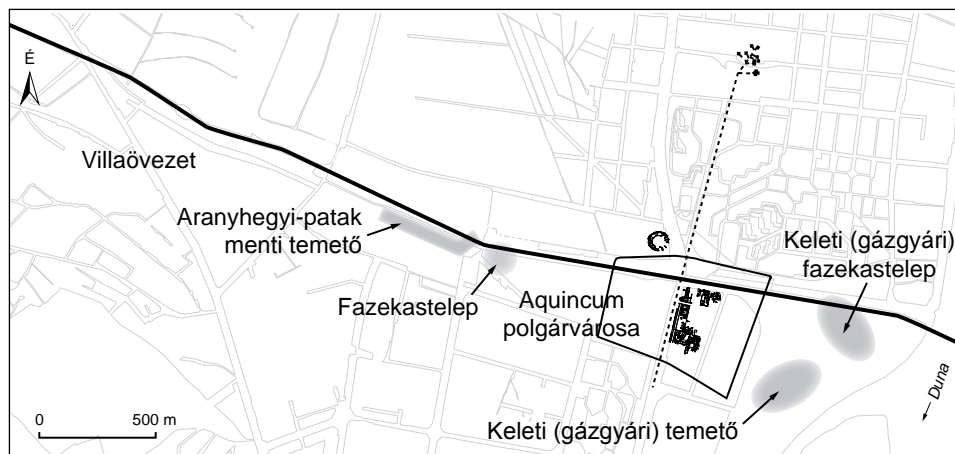
Kutatástörténet

A régészeti munkálatok azért is ígérek-
tek izgalmasnak, mert a vasútvonal 19.
század végi megépítése során szisztema-
tikus kutatómunkák nem folytak a terü-
leten. Ennek oka részben az volt, hogy a
korszakban a hazai örökségvédelem még
gyerekcipőben járt, másrészt alig valami-
vel korábban indultak meg a polgárváros
területén is az első, nagy kiterjedésű fel-
tárások, így a település jellegéről (polgári,
katonai?) és kiterjedéséről még viszonylag
kevés információval rendelkeztek a kutatók.
A leltárkönyvek tanúsága szerint
azonban a vasút építésekor bolygathattak
meg régészeti lelőhelyeket, néhány komoly
művészeti értéket képviselő tárgy (néger
fiúcska bronzszobra, építészeti terrakotta
stb.) ekkor került be az Aquincumi Mú-
zeumba (SZIRMAI 1986, 7–8 és 8a–b.
kép). Az ép tárgyak egy része feltehetően
a város valamelyik temetőjének sírjaiból
származhat, hiszen a vasúti töltés mind
a település keleti (úgynevezett gázgyári),
mind pedig a várostól nyugatra található,
ún. Aranyhegyi-patak menti temetőn ke-

through it in a west-east direction (ZSIDI
2002a, 26; LÁNG 2011, 30).

Research history

The archaeological work also promised
to be exciting because no systematic re-
search had been carried out in the area
during the construction of the railway in
the late 19th century. This was partly due
to the fact that cultural heritage protec-
tion was still in its infancy at that time,
and partly because the first large scale ex-
cavations in the area of the Civil Town had
only begun a bit earlier, so researchers had
relatively little information about the civil-
ian or military nature of the settlement or
about its extent. According to the invento-
ry books, however, archeological sites may
have been disturbed during the construc-
tion of the railway line, and a few objects
of a significant artistic value (a bronze
statue of a small black boy and architec-
tural terracotta pieces) came into the col-
lection of the Aquincum Museum at that
time (SZIRMAI 1986, 7–8 and *Figs 8a–
b*). Some of the intact objects may pre-

2. kép: Római kori lelőhelyek a Budapest–Esztergom vasút nyomvonala mentén

Fig. 2. Roman period archaeological sites along the line of the Budapest–Esztergom railway

resztülhalad. A területről további információ volt, hogy a *forum*tól északkeletre, a Kreml-malom zónájában a 19. század végén – feltehetően szintén a vasútépítéssel összefüggésben – mozaikpadló részlete és feliratos oltárkő került elő, amely alapján a kutatás ezen a területen a Victorinus családkhoz köthető mithraeumot feltételezett (NAGY 1942, 433). A leletek pontos származási helye ma is ismeretlen.

A polgár városban és közvetlen környezetében az elmúlt közel 120 év során végzett régészeti kutatások nyomán ma már persze lényegesen többet tudunk a vasút által érintett terület római kori topográfiájáról (2. kép). A kelet–nyugati irányú vasútvonal – amely a Dunától az óbudai vasútállomás keleti széléig töltésen halad – az Északi Vasúti Összekötő hídon átvérve a római kori település 20. század eleje óta többször kutatott Dunaparti (gázgyári), Kr. u. 2–4. század között használt temetőjének északi részét, illetve az ettől kissé nyugatra található nagy kiterjedésű, a 2. században működött fazekastelep északi szegélyét érinti (ZSIDI 2002b, 139). A vasúti pálya a mai Jégtörő utca vonalánál „lép be” az egykori város területének északi részére, amin körülbelül fél kilométeren halad keresztül. A nyugati városfalon túl a vasút egy elővárosi szakaszon is áthalad, illetve a Kr. u. 1. század utolsó negyedében és a 2. század elején itt működő kisebb fazekastelepet is érinti (PÓCZY – ZSIDI 2003, 191–192), valamint átszeli (főként az óbudai állomás területén) a szintén a kora római időkben használt Aranyhegyi-patak menti temetőt (LASSÁNYI 2005, 81–90.; LASSÁNYI 2006, 73–78.). Nyugat felé – a főváros közigazgatási határáig – már a település villaövezetén halad át a vasút, illetve (a metszéspont

sumably have originated from the graves of one of the town’s cemeteries, since the railway embankment runs through both the settlement’s eastern, so-called “Gasworks” (gázgyári) cemetery and the cemetery lying along the Aranyhegyi Stream located to west of the town. It was also determined that a fragment of a mosaic floor and an inscribed altar stone were found in the territory at the end of the 19th century, in an area northeast of the town’s forum, in the zone of the Kreml Mill, presumably also in connection with the construction of the railway. On the basis of these facts, scholarship assumed that a mithraeum possibly linked to the Victorinus family may have stood somewhere in this area (NAGY 1942, 433). The precise site of origin of the finds is, however, still unclear.

Due to the archaeological investigations carried out in the territory of the Civil Town and its immediate vicinity over the past 120 years, we now know significantly more about the Roman Period topography in the area impacted by the building of the railway (Fig. 2). The railway line runs in east-west. It was constructed on an embankment stretching from the Danube to the eastern part of the Óbuda Railway Station –, passing over the Danube on the Northern Railway Connecting Bridge and then cuts through the northern part of the Roman town’s cemetery (the “Gasworks cemetery”) that sat on the banks of the Danube, used between the AD 2nd and 4th centuries. The area has been repeatedly researched since the beginning of the 20th century. Just to the west of this area, the railway line skims the northern edge of a large potter’s workshop that was in use in the AD 2nd century (ZSIDI 2002b, 139). The line “enters” the northern part of the

után) – részben feltehetően párhuzamosan fut a fent említett diagonális úttal.

Polgárváros belterülete és előtere – nyugati oldal

A polgárváros városfalon belüli területén megnyitott felületein régészeti jelenségek megfigyelésére csak kismértékben volt lehetőség, mivel az itt végzett földmunkák sekély mélységűek voltak. A nyugati városrész északi felében, a közelmúltban előkerült, díszes (köz?)épülettől (LÁNG 2009a, 18–19) északra, a mai felszín alatt kb. 20 cm-re köves omladékok mutatkoztak (1–3. munkaterület), amelyek tisztításából újjal kevert római házikerámia került elő. A jelenségek korát és hovatartozását sajnos nem lehetett megállapítani. Ugyanitt, a nyugati városkaputól kelet felé megnyitott kelet–nyugati felületben (8. munkaterület) is csak az újkori feltöltés vastagságát tudtuk dokumentálni. Az 1,2–3 m vastag feltöltés alatt egy rövid szakaszon egy (bizonytalan korú) faragott köves útszegélyt figyeltünk meg, amelyet már korábban is dokumentálhattunk (LÁNG 2007, 255), illetve néhány ponton alatta megjelent egy, feltehetően már római kori, planírozási réteg, amelyből kevés, a római korra datálható leletanyag is előkerült.

Közvetlenül a nyugati városfalon kívül, az itt haladó kelet–nyugati úttól délre és északra kialakított árkokban (közműárkok, 5, 5a, 7, és 7a. munkaterületek) viszonylag ritkás késő római kori beépítést tapasztaltunk, alatta azonban a kora római időszakra datálható, földbemélyített objektumok is előkerültek. Az út déli oldalán (7 és 7a. munkaterület) közvetlenül az újkori feltöltés alatt egy észak – déli irányú, *opus spicatum* technikájú, földbe rakott alapra húzott, habarcsos kötőanyagú fal és omladékrétege, valamint kelet felé kőlapos já-

territory of the former town along the axis of today's Jégtörő Street and runs through it for about a half a kilometer. Over the western town wall it also cuts through a section of the town outskirts and touches a small potter's workshop that was in use in the last quarter of the AD 1st century and at the beginning of the AD 2nd century (PÓCZY – ZSIDI 2003, 191–192). It cuts through the cemetery situated along the Aranyhegyi Stream as well. People were also buried there in the Early Roman Period (located mainly on the territory of the Óbuda Railway Station) (LASSÁNYI 2005; LASSÁNYI 2006, 73–78.). From here to the west – to the administrative border of the modern capital town – the railway runs through the villa district of the Roman settlement, and for a while (from the intersection) presumably runs parallel to the aforementioned diagonal road.

The center and outskirts of the Civil Town – western side

We had a limited opportunity to observe archaeological phenomena on the surfaces opened in the territory located within the town walls of the Civil Town, as the earthmoving work here only impacted the earth a shallow depth. Remains of stone debris were found at a depth of about 20 cm under the present surface in the northern zone of the western part of the town (work site No. 1–3), north from the recently discovered ornamented (public?) building (LÁNG 2009a, 18–19). The cleaning of these features yielded Roman period household pottery mixed with modern pieces. The dating and the context of these phenomena unfortunately could not be determined. Only the depth of the modern fill could be documented

3. kép: Észak–déli irányú római kori épületfal a polgárváros nyugati városfalán kívül (7a. munkaterület)

Fig. 3. A Roman period wall running in a north-south direction outside the western city wall of the Civil Town (work site No. 7a)

rószint mutatkozott. A feltehetően észak–déli útrészletet, illetve az azt nyugat felől követő épület zárófalát az újkorban – az itt húzódó betonhíd építéskor – megbolygatták, ezért a fal teljes hosszát és szélességét nem sikerült megállapítani (3. kép). A kísérő leletanyag (főként rheinzaberni, illetve esetleg pfaffenhofeni terra sigilláták) alapján a Kr. u. 2–3. századra keltezhető épületmaradványok szintje alatt sötétbarna, kompakt réteg mutatkozott, amelyből barbotindíszes, világos, olívaöld mázas talpas pohár (?) darabjai kerültek elő. Az utóbbi importként kerülhetett ide (Dél-Pannoniából?), gyártása pedig a Kr. u. 1. század vége és 2. század közötti időszakra tehető (GASSNER 1991, 36).

A réteg kitöltötte az alatta húzódó beásásokat is, ezek közül két nagyobb beásás (szemétgödör?) részletét, cölöplyukat és talán gerendalenyomatot (?) tudunk dokumentálni. Az egyik beásásból kézzel formált kerámia, illetve La Graufesenque-i, Drag 37-es, reliefdíszes tál töredéke került elő (1. század utolsó évtizede). Hasonló rétegvizonyok mellett köves omladékkal betöltött nagyobb mélyedést és tovább-

in the surface opened in an east-west direction in the same area, east from the western town gate (work site No. 8). We could observe a short segment of a carved stone curb (of uncertain date) under the 1.2-3 m thick layer of fill which had previously been documented (LÁNG 2007, 255). A layer already resulting from probable Roman period leveling work appeared in a few places as well under the same modern fill, which also yielded some Roman period finds.

We observed the traces of a relatively sparse Roman period use right outside the western town wall, in the trenches opened south and north of the east-west running road (public utility works, work sites No. 5, 5a, 7 and 7a). Beneath that road, however, features cut into the earth dating from the Early Roman period were found too. A wall constructed in *opus spicatum* and a related rubble layer were located on the southern side of the road (work sites No. 7 and 7a), directly beneath the modern fill, together with a floor level paved with stone slabs. The mortared wall was built on a foundation laid into the earth.

bi kisebb, földbemélyített jelenségeket, omladékokat dokumentáltunk a kelet – nyugati főút északi oldalán is (5 és 5a. munkaterület). A felsorolt, földbemélyített objektumok stratigráfiai helyzete, jellege és betöltése hasonlóságot mutat a város északkeleti negyedében megfigyelt kora római kori objektumokkal (veremházak, szemétgödrök), amelyek az 1. század utolsó negyedében – végén itt kialakult falusias település, *vicus* részeként voltak értelmezhetők (LÁNG 2013, 235–236, 242–243). A most előkerült jelenségek alátámasztják azt az elképzelést, hogy a korai település a kelet–nyugati főút mentén húzódott és nyugati határa esetleg az ún. Katonai Anyagszertár alatt korábban feltárt fazekastelepnél húzódott (LÁNG 2013, 243).

Polgárváros belterülete és előtere – keleti oldal

A település Szentendrei úttól keletre fekvő szakaszán, a városfalhoz közelebb eső, Pók utcai részein volt lehetőség megfigyeléseket tenni. Itt a vasúti töltés északi oldalán, fagyókerek kifogatása során szórvány római kori kerámiát gyűjtöttünk. Ugyanitt megfigyelhettük, hogy a töltés lábát szabályosan, sorokba rakott, nagyméretű mészkődarabokkal támasztották meg a 19. századi építés során, amelyek egy része minden bizonnyal a helyben talált római kori kőanyagból származott. A töltésláb alatt azonban – a nyugat – keleti irányban, mintegy 340 m hosszan meghúzott árokban (9. munkaterület) – római kori házikerámiát, *tegula*- és *tubus*darabokat, illetve freskótöredékeket tartalmazó planírozási réteg, kérdéses korú és funkciójú (esetleg újkori is?) földbe mélyített objektumok, illetve omladékrészletek és összefüggést nem mutató, észak–déli

The road section that presumably ran in a north-south direction and the end wall of a building situated along the road on its western side was disturbed in the Modern Period – during the construction of the concrete bridge that is located here –, so the full length and width of the wall could not be determined (*Fig. 3*). The building remains were dated to the AD 2nd–3rd centuries based on the accompanying finds (mostly Samian ware from Rheinzabern and possibly from Pfaffenhofen). Beneath their level, a dark brown, compact layer was observed that yielded a pedestal(?) cup covered with a light olive glaze and decorated with barbotine. This must have been brought here as an imported piece (from south Pannonia?), and it was produced in the period between the end of the AD 1st and the 2nd centuries (GASSNER 1991, 36).

The layer constituted the fill of the features located underneath as well where we could document the segments of two large pits (refuse pits?), post holes and perhaps the imprint of a beam(?). One of the pits yielded hand-formed pottery and a fragment of a relief-decorated Drag. 37 bowl from La Graufesenque (from the last decade of the AD 1st century). We documented a large pit filled with stony debris, further small features cut into the earth and layers of debris as well in a similar stratigraphic context on the northern side of the east-west running road (work sites No. 5 and 5a). The stratigraphic position, character and fill of the features cut into the earth displays similarities to the early Roman period features (semi-subterranean houses, refuse pits) observed in the northeastern quarter of the town that was interpreted as belonging to the rural settlement, *vicus*. This settlement evolved

irányú falrészletek, falsarkok és hozzájuk tartozó terrazzopadló-töredékek kerültek elő. Ezek egy része a város északkeleti, ipari-kereskedelmi negyedében található ún. XXVIII. és XXIX. épületekkel egy vonalban, azoktól északra kerültek elő, más részük ettől keletre, a mai gázgyári lakótelep alatt feltárt épületmaradványoktól északra. Az előkerült jelenségek a kísértő leletanyag (rheinaberni, westerndorfi terra sigillata töredékek), a falazási technikák és a stratigráfiai helyzetük alapján egykorúak lehetnek a város északkeleti negyedében feltárt, Kr. u. 2–3. századra keltezhető, hosszúházaival (LÁNG 2009b, 168–169), illetve a 2009-ben, a Pók utca északi oldalán előkerült észak–déli irányú falszakasszal és utcarészlettel (LÁNG 2010, 20). A munkaterület kis szélessége miatt összefüggő épületalaprajzokat nem tudtunk rekonstruálni, mint ahogy az sem világos, milyen épületekhez tartoztak a most előkerült falszakaszok, illetve, hogy ez a zóna a fent említett, ipari – kereskedelmi negyed része volt-e? A terület régésora alapján az azonban egyértelműen látszott, hogy a vasút építését megelőzően a római kori romok még igen magasan álltak és csak a töltésépítés intenzív földmunkái során dőzerolták le a legkésőbbi rétegeket, jelenségeket.

A régészeti kutatás szempontjából legérdekesebbnek ígérkező munkaterületek a város keleti szélére – a feltételezett keleti városfal nyomvonalában – tervezett műtárgyak (hídfők) helyén voltak. A város ezen északkeleti sarkáról, azaz arról a pontról, ahol az északi városfal keletnek fordul, eddig nagyon kevés információval rendelkezünk. Nagy Lajos azt feltételezte, hogy a város keleti fala valahol a gázgyári lakótelep házai alatt, a Gázgyárból az esztergomi vasútra csatlakozó sínpártól kissé nyugatra

here in the last quarter of the AD 1st century (LÁNG 2013, 235–236, 242–243). The discovered phenomena now support the idea that the early settlement was located along the main east-west running road direction. Its border may possibly have run near the potter's workshop excavated earlier under the so-called Military Warehouse (LÁNG 2013, 243).

The center and outskirts of the Civil Town – eastern side

We were able to make observations in the part of the settlement that is located east of the Szentendrei Road, in Pók Street, closer to the town wall. Here, on the northern side of the railway embankment, we collected stray pottery finds after the tree stumps were removed. We could also observe that the foot of the embankment was supported with large blocks of limestone placed systematically in courses during 19th century constructions, a part of which must have been quarried from locally found Roman stones. Under the foot of the embankment, however – in the trench opened along 340 m in a west-east direction (work site No. 8) – a layer of leveling was found that yielded Roman period household pottery, fragments of tegulae, box flue tiles and frescos, as well as features cut into the earth. The dating (Early Modern Age?) and function of these features could not be unambiguously identified. There were also sections of debris and disconnected walls running in a north-south direction, wall corners and related details of terrazzo floor. Some of these phenomena were observed along the axis of the so-called Building XXVIII and Building XXIX located in the northeastern quarter of the Roman town specializing in industry and trade. Others were

helyezkedett el (NAGY 1942, 370). 1947-ben Szilágyi János a Pók utcától északra, a Jégtörő utca magasságában – azaz a jelenlegi kutatási terület vonalában – az északi városfal lezárását vélte felfedezni egy „kítörőkapu” formájában, illetve azt is feltételezte, hogy innen délnek fordult a város fala (SZILÁGYI 1950, 311, 19. l.).

A felsorolt adatokat azonban a későbbiekben sem megcáfolni, sem pedig megerősíteni nem sikerült, mivel egyrészt az ásatások pontos helye – geodéziai felmérés hiányában – utóbb már nem volt azonosítható, másrészt a városfal megtalálását célzó későbbi kísérletek – így pl. a Jégtörő utcában Póczy Klára által végzett szondázás (Póczy Klára szóbeli közlése), vagy később a geofizikai módszerekkel ugyanitt végzett kutatások (Geometa Kft. teszmérései, publikálatlan) – kudarcot vallottak. A keleti városfal „hiányának” okát a kutatás – mint most kiderült, helyesen – azzal magyarázta, hogy a terep a római korban nyugat–keleti irányába lejtett, így a városfal maradványai is mélyebben keresendők és azok mély, szondázó jellegű ásatások hiányában eddig nem kerülhettek elő (ZSIDI 2003, 140; LÁNG 2010, 19). A fentiek miatt tehát annyit lehetett sejteni, hogy valahol a Jégtörő utca magasságában kellett lennie a város határának, hiszen a gázgyári lakótelep alatt Nagy Lajos még lakóházak és utcák maradványait (NAGY 1942, 376), illetve kelet felé egy kisebb szentélykörzetet tudott dokumentálni, amely jelezheti a település szélét (PÓCZY 1963, 246; ZSIDI 2002a, 68–69).

A vasúti töltésben, a Jégtörő utca vonalában kialakított 2 darab, 10×10 m alapterületű szelvényben különböző jellegű római kori jelenségek mutatkoztak, amelyek egyértelműen jelezték a település határát

found to the east of these features, north of the construction remains unearthed beneath the present day gasworks housing estate. Based on the accompanying finds (Samian ware fragments from Rheinzabern and Westerndorf), the walling method and the stratigraphic position, these features must be contemporaneous with the strip houses excavated in the northeastern quarter of the town and dated to the AD 2nd-3rd century (LÁNG 2009b, 168–169) and with the wall and street section found on the northern side of Pók Street (LÁNG 2010a, 20). We were not able to reconstruct coherent building plans because of the small width of the work site. Neither could we identify the building to which the now discovered wall sections had belonged nor clarify whether this zone constituted a part of the above mentioned industrial and commercial quarter. The stratigraphic sequence in the area, however, unambiguously showed that the Roman ruins still stood fairly tall before the construction of the railway and the most recent layers and phenomena were only demolished during the large scale earthmoving work connected to the embankment construction.

The two sections opened on the site of the structures (railway bridgeheads) planned on the eastern edge of the town proved to be the most interesting from the point of view of archaeological research. To date we have had very little information about the settlement's northeastern corner, the point where the northern town wall turns east. Lajos Nagy hypothesized that the town's eastern wall was located somewhere under the buildings of the gasworks housing estate, slightly west of the railway track connecting the gasworks with the Budapest–Esztergom railway line

(4. munkaterület). Értelmezésükben segítségünkre voltak a területtel észak felől szomszédos, patakparti sávban, 2009-ben húzott kutatóárkainkban megfigyelt jelenségek (ld. feljebb).

A nyugatabbra megnyitott felületen („Nyugati pillér”) legalább három, a római korra keltezhető építési periódushoz tartozó emlék került elő. A legkorábbi időszakot a felület keleti szélén nagyméretű (körülbelül 3 m széles), észak–déli irányú, V keresztmetszetű, jelentkezési szintjétől számítva legalább 1,6 m mély árok képviselte, amelynek folytatását a fent említett 2009. évi kutatás során már azonosíthattuk (LÁNG 2010, 19–24). Az árokkal párhuzamosan nyugat felé – attól kb. másfél méterre – egy 1,2 m széles, négyszögletes profilú, habarcsdarabos, kisköves betöltésű, kiszedett fal futott (ennek részletét szintén dokumentáltuk 2009-ben). A régtegtani megfigyelések alapján a két konstrukció egykorú lehetett. A faltól nyugatra, feltehetően ahhoz kapcsolódva, karólyukak sora mutatkozott, míg a munkagödör

(NAGY 1942, 370). In 1947, János Szilágyi suggested that he had discovered the end of the northern town wall north of Pók Street along the axis of Jégtörő Street – that is, of the present research site – in the form of a “sally port”, and he also suggested that the wall would have turned South here (SZILÁGYI 1950, 311, footnote 19.).

Later these information could neither be disproved or supported, on the one hand because the precise location of the excavations could not be identified subsequently (due to the lack of geodetic surveying) and on the other hand because later efforts aimed at locating the town wall were unsuccessful too including Klára Póczy’s test excavations in Jégtörő Street (oral communication by Klára Póczy), or later investigations utilizing geophysical methods at the same location (test measurements by the Geomega Kft., unpublished). The researchers’ explanation for the “missing” eastern town wall – which was correct as it now turns out – was because the terrain in the Roman Period

4. kép: A polgárváros keleti városfalának kiszedett vonala és a kísérő vizesárok bontás közben

Fig. 4. The line of the dismantled eastern city wall of the Civil Town and the accompanying moat during the excavation

nyugati szélén egy északkelet–délnyugati irányú földút és az azt kísérő kis vizesárok került elő (4. kép). Az objektumok jellege és azok topográfiai elhelyezkedése arra utalt, hogy itt húzódnak a település keleti szegélye, az egykori városfal alapjával (teljesen kiszedett állapotban, belülről talán körüljáróval – lásd karólyukak), valamint az azt kívülről kísérő vizesárokkal. Feltételezésünket alátámasztotta Szilágyi János 1947-es, fent említett feltárásának eredménye is. A polgárváros most előkerült keleti falának alapja ugyan keskenynek tűnhet, hiszen például a déli városfal alapozása a feltárt szakaszokon átlagosan 1,5–2,2 m széles, ugyanakkor az északi városfal északkeleti kaputornyánál feltárt szakasza szintén 1,2–1,3 m széles (ZSIDI 1990, 147–152, 154). A város északkeleti „sarkánál”, a már említett „kitörőkapunál” 1,5–1,7 m szélességet mért Szilágyi János. A most feltárt keskenyebb fal felmenő része esetleg fakonstrukció is lehetett, illetve – a szelvény északi metszetalánál csak nagyon rövid szakaszon megfigyelt kiszedett falcsonk jelenléte miatt – arra is gondolhatunk, hogy néhány ponton további megerősítéseket is alkalmaztak. Nemcsak a fal, hanem a most dokumentált vizesárok is elmarad a polgárváros védműveinél eddig feltárt *fossaszakaszok* szélességeitől, utóbbiak átlagosan 3,8–5 m szélesek (ZSIDI 1990, 147, 152).

A korszakhoz tartozik még a falon belül, a település első (föld)útjának részlete is. Az út tisztításából származó terra sigillaták tanúsága szerint ez a periódus legkorábban a 2. század első évtizedeire tehető (dél-galliai darabok; a későbbi útrétegből már közép-galliai töredékek származnak). A település többi oldalán eddig kutatott városfal-szakaszok építési idejét a kutatás Hadrianus uralkodási idejére teszi,

sloped from west to east. Therefore, the remains of the town wall were to be found deeper beneath the ground. Due to a lack of deep test trenches the wall had not yet been uncovered (ZSIDI 2003, 140; LÁNG 2010, 19). Based on all these factors listed above, it could be presumed that the border of the town must have run about along the axis of Jégtörő Street since Lajos Nagy found the remains of dwellings and streets underneath the gasworks housing estate (NAGY 1942, 376) while to the east he documented a minor temple district that may have marked the edge of the settlement (PÓCZY 1963, 246; ZSIDI 2002a, 68–69).

In the two trenches measuring 10×10 m opened in the railway embankment, along the axis of Jégtörő Street, various Roman period phenomena were observed that clearly signaled the edge of the settlement (work site No. 4). The interpretation was aided by phenomena observed in test trenches dug in 2009 in the streamside zone neighboring the area to the north (see below).

Relics that could be dated to the Roman Period from at least three construction phases were discovered in the area opened further on to the west (“western bridge pillar”). The earliest phase was represented by a large (approximately 3 m wide) ditch with a V-shaped cross section, which ran along the eastern edge of the trench in a north-south direction. This ditch was at least 1.6 m deep, calculated from the level on which it was detected. The continuation of the ditch had already been identified by the aforementioned 2009 research (LÁNG 2010, 19–24). A 1.2 m wide wall ran parallel to the ditch, about one and a half meter to the west. The stones of the wall had been removed from the founda-

5. kép: Térdfibula a vizesárok betöltéséből
Fig. 5. Knee brooch from the fill of the moat

így feltehetően a keleti városfal is ebben az időszakban készülhetett el.

A következő periódusban (2. század közepén–végén?) kerülhetett sor a fent említett földút lekövezésére (közép-galliai terra sigillata töredék az útrétegből), nyugat felé pedig már kőalapozású épületek is készültek. Ezt követően a védműveket ezen a szakaszon felszámolták: a fal köveit kiszedték, a vizesárok pedig betöltődött (esetleg betöltötték). A korszakhoz ugyanitt még egy bizonytalan rendeltetésű épület (?) falai is tartoznak, amely a vizesárok szomszédságában állt, sőt, valószínűleg részben ráépült (a falakat később itt is kiszedték). A leletanyag restaurálása és feldolgozása ugyan még kezdeti stádiumban van, de a keltező értékkel bíró darabok – elsősorban a vizesárok betöltési rétegeiből származók – (rhein Zaberni, western dorf terra sigillata töredékek, igen kopott Hadrianus érem; egy kopott, 2. századi sestertius; Kapitán II. amphora töredéke: GABLER ET ALII 2009, 63; ép térdfibula, egysoros, cikcakkmintás díszítésű, félköríves fejlappal, Merczi B/1 változat: MERCZI 2011, 7, 29–31.) arra utalnak, hogy a városfal és a hozzá tartozó vizesárok a 3. század első felében már használaton

tion ditch that had a rectangular profile and filled with earth containing pieces of mortar and small stones. A detail of this dismantled wall was also documented in 2009. On the basis of the stratigraphic observations, the wide ditch and the wall appeared to have been in use from the same period. A line of postholes was detected to the west of the wall. These postholes were presumably associated with the wall. A dirt road running in a northeast-southwest direction and the drainage ditch accompanying it were discovered on the western edge of the excavation trench (Fig. 4). The nature of the objects and their topographical location suggest that the eastern border of the settlement might have run here, with the foundations of the former town wall (completely dismantled, and probably with a walkway on its inner side – see the postholes), and a moat on the outside. Our hypotheses are also supported by the results of the aforementioned excavations by János Szilágyi in 1947. The foundation of the eastern wall of the Civil Town discovered now may appear to be narrow, since for example the foundations of the excavated segments of the southern town wall were on average 1.5–2.2 m wide. However, the section of the northern town wall excavated by the northeastern gate tower was also only 1.2–1.3 m wide (ZSIDI 1990, 147–152, 154). János Szilágyi measured a width of 1.5–1.7 m at the northeastern “corner” of the town, at the aforementioned “sally port”. The upper section of the narrower wall that was uncovered now may even turn out to have been a wooden structure, or – based on the very short segment of the stump of a wall observed by the northern section wall of the trench – it could be supposed that the wall was further reinforced in some places. Not

kívül lehetett, addigra kiszedték, illetve betöltötték (5. kép). Egy későbbi időszakban a városfalon belüli első utat még megújították, de a védműveket többé már nem hozták rendbe.

A terület legkésőbbi használatára az egykori vizesárok tetején szétterített köves omladékokból kialakított út utal, amelyről középkori vagy újkori patkó, vaslánc és szögek kerültek elő. A 19. századi töltés építéskor ezen útfelület és a korábbi római kori falmaradvány még szinte a felszínen volt.

A polgárváros többi részéhez viszonyítva itt viszonylag kevés római kori építési periódust tudtunk megfigyelni, aminek okát abban kereshetjük, hogy a város szélei csak később épültek be, így ott a római kori megtelepedés közel négyszáz éve alatt kevesebb átépítésre, átalakításra került sor (hasonló a helyzet a város délkeleti részén is: LÁNG 2012, 21–22).

A területen kialakított keleti munkagödörben („Keleti pillér”) előkerült jelenségek már egyértelműen a város határán kívüli, perifériális területre engedtek következtetni. Itt a szelvény északnyugati részén nagyméretű (minimum 7×5 m), átlagosan 1 m mélységű, szögletes formájú beásás került elő, amelynek többretegű betöltése nagy mennyiségű római kori leletanyagot tartalmazott (6. kép). Bár az objektum teljes feltárására sajnos nem volt mód (számításaink szerint körülbelül a negyede esett a feltárási területre), a sok, viszonylag ép edény (korsó, fazék, terra sigillata edények) és állatsont arra utalt, hogy egy nagyméretű hulladékgödör került itt elő. A beásás felső rétegét vörös színű, átégett kemencehulladék, illetve rontott téglák alkották, amelyek részben a közeli fazekastelepről, részben pedig a közelben kialakított mészégető

only the width of the wall, but also that of the now documented moat is smaller than the width of the sections of the fossa excavated so far in the Civil Town's defensive works that are on average 3.8-5 m wide (ZSIDI 1990, 147, 152).

The portion of the settlement's first (dirt) road on the inner side of the wall also comes from this period. Based on the Samian ware that came from the cleaning of the road, this period can be dated to the first decades of the AD 2nd century at the earliest (South Gaulish pieces; the later stratum of the road yielded Central Gaulish fragments). Scholarship places the construction of the sections of the town wall researched so far on the other side of the settlement to the period of Hadrian's reign, so it can be presumed that the eastern town wall was also erected in this period.

The paving of the aforementioned dirt road with stone may have taken place in the next period (the mid – end? of the AD 2nd century; Central Gaulish Samian ware fragments from this road layer), and to the west of the road, buildings with stone foundations were already constructed. Following this building phase, the defensive works in this section were demolished, the stones were dismantled from the wall and the moat became (or possibly got) filled in. The walls of a building (?) of unknown use located also here belong to this period too. This construction stood in the vicinity of the moat, and was partly even built atop it (later the walls were removed from here too). The restoration and processing of the finds are only in their initial stages, but the pieces that have value for dating – especially those from the layers of fill in the moat – (Samian ware from Rheinzabern and Westerndorf, a quite worn coin of

6. kép: Hulladékgödör feltárás közben
Fig. 6. Refuse pit during the excavation

kemencékből származhattak (ld. lejjebb). A mélyebben húzódó betöltési rétegek között barna és sárga agyagos, illetve kődarabos rétegeket tudtunk elkülöníteni. A gödör eredeti funkciója esetleg más is lehetett (veremház vagy műhely?), erre az objektum szélén lévő néhány cölöplyuk, illetve a beásás alján talált köves sáv utalt, ugyanakkor azonban egyéb jelenségek (padlószint nyomai, kemence) nem mutatkoztak.

A leletanyag restaurálása és kiértékelése még folyamatban van, de a keltező értékű tárgyak már most azt jelzik, hogy a gödör a Kr. u. 2. század elejétől (?) legalább a 4. század közepéig használatban lehetett: az alsó betöltési rétegekből dél- és közép-galliai terra sigillata töredékek, a beásás

Hadrian; a worn 2nd century sestertius; a sherd of a Kapitän II amphora: GABLER ET ALII 2009, 63; an intact knee brooch with a semicircular head plate with a single-line zig-zag design, type Merczi B/1: MERCZI 2011, 7, 29–31) indicate that the town wall and its associated moat were no longer in use by the first half of the 3rd century, they were already dismantled or filled in (Fig. 5). Later, the first road running inside the town wall was renovated, but the defensive works were never again repaired.

The road that was formed from stony debris spread on top of the former moat marks the latest period of the area's use. A medieval or modern age horseshoe, an iron chain and nails were found on its surface.

7. kép: Leletek a hulladékgödörből
Fig. 7. Finds from the refuse pit

felső betöltéséből pedig 335–337 között vert kisbronz érem került elő (I. Constantinus, RIC VII, 252) egy feltehetően import, zöldmázás, reliefszízes tál töredékével együtt (7. kép). A hulladékgödör felső rétegét később – de még a római korban – megbolygatták és egy kutat ástak bele. Ennek teljes kibontására statikai okokból nem volt lehetőség. A területrész perifériális jellegére utal, hogy a kút felső betöltési rétegeinek egyikébe még állati tetemezet (kistestű kutya és/vagy macska) is beástak, amelyeket, a csontok alapján, részben el is égettek. Szintén a személgödör zónájából származik az az ólomból készült, ép votív fogadalmi tárgy (8. kép), amely a felső, még újjal kevert rétegből került elő a műszeres lelőhelyfelderítés során. A 6,6 cm hosszú és 4,7 cm széles, ép tárgy *aediculában* álló, kontrasztos tartású, rövid tunikás figurát ábrázol, bal kezében szögletes pengéjű (szőlőmetsző?) kés, jobbáiban meghatározhatatlan tárgy (faág,

When the 19th century railway embankment was constructed, this road surface and the remains of an earlier Roman period wall still lay almost on the present day surface of the ground.

We could only observe relatively few Roman period construction phases here compared to other parts of the Civil Town. This can be explained by the fact that the edges of the town were only built up later, so during the nearly four hundred years of Roman settlement less reconstruction and remodeling occurred in this area (the situation is similar in the southeastern part of the town as well: LÁNG 2012, 21–22).

The phenomena uncovered on the eastern work site (“Eastern bridge pillar”) designated in the territory clearly indicated that this was a peripheral area lying outside the town borders. A large (at least 7×5 m), rectangular refuse pit was discovered in the northwestern part

8. kép: Silvanus istent ábrázoló ólom votív a hulladékgödör környezetéből
 Fig. 8. Lead votive object depicting the god Silvanus from the vicinity of the refuse pit

gyümölcs?). Jobb lábánál négylábú állat, valószínűleg kutya ül. A figura – ikonográfiai jellegzetességei alapján – legnagyobb valószínűséggel Silvanus isten ábrázolása lehet. A lelet az aquincumi polgárvárosban igen népszerű kultusz újabb emléke (ZSIDI 2000, 313, 322–328 ; SZIRMAI 2007, 45).

A környék városszéli, ipari jellegét (ld. polgárváros keleti fazekastelepe volt Gázgyár északi részén) erősíti az a két kemencerészlet, amely már az egykori Gázgyári utcai átjáróval szemben, a vasúti töltéstől északra került elő a közműárókban (6. munkaterület). A sajnos rendkívül bolygatott, csak metszetben tanulmányozható objektumok formájuk (kerek, kissé méhkas alak), betöltésük jellege (vörös, és sárga égett agyagdarabok), átégett aljuk alapján talán mészégető kemencék voltak. Környezetükben nagyobb mennyiségű

of the trench. The average depth of this pit was 1 m, and its fill yielded a large number of Roman period finds (Fig. 6). Though we could not excavate the entire feature (based on our calculations, about a quarter of the pit was located within the work site), the many relatively intact vessels (jugs, pots and Samian ware) and animal bones indicated that it must have been a large refuse pit. The upper layer of the fill comprised burnt, red debris from kilns and refuse bricks. This material in part may have come from the nearby potter's workshop and in part from the lime kilns located in the vicinity (see below). We could observe brown and yellow clayey and stony layers within the lower part of the fill. The original function of the pit may have been something different (a semi-subterranean house or a workshop?), something which is suggested by a number of postholes placed on the edge of the feature and by the stony layer found at the bottom of the pit, although we did not find any other related phenomena (remains of the floor level or an oven).

The restoration and evaluation of the finds is still in process, but the objects that have dating value already indicate that the pit was in use from the beginning of the AD 2nd century (?) at least to the middle of the AD 4th century. The lowest layers of the fill yielded Samian ware fragments from southern and central Gaul, while a small bronze coin minted between 335 and 337 AD was found (of Constantine I, RIC VII, 252) in the upper part of the fill together with a fragment of a presumably imported dish with green glaze and relief decorations (Fig. 7). The upper layer of the fill of the refuse pit was disturbed later, but still during the Roman Period, and a well was dug into it. The well was

tegula- és *imbrex*darabot is dokumentáltunk, amelyek feltehetően a közeli fazekasműhelyekből hulladékként kerültek a területre (9. kép). A jelenlegiekhez hasonló kemencék sorát figyeltük meg a közeli Duna-parton 2005-ben, amelyek – a most előkerült példányokhoz hasonlóan – nagy valószínűséggel a gázgyári fazekastelep mészégető kemencéihez tartoztak (LÁNG 2006, 61–63; LÁNG 2014). A mészégetéshez szükséges vizet ott a Duna, a most előkerült kemencék esetében pedig talán (többek között) az a kút szolgáltatta, amelyet a fent említett, 2009-es feltárás során találtunk körülbelül 70 m-re keletre (LÁNG 2010, 22–23).

A kemencék környezetében további – sajnos összefüggést nem mutató – objektumok is mutatkoztak: egy falrészletet, illetve agyagos-faszenes sávokat dokumentáltunk. Ezek viszonyát a kemencemarad-

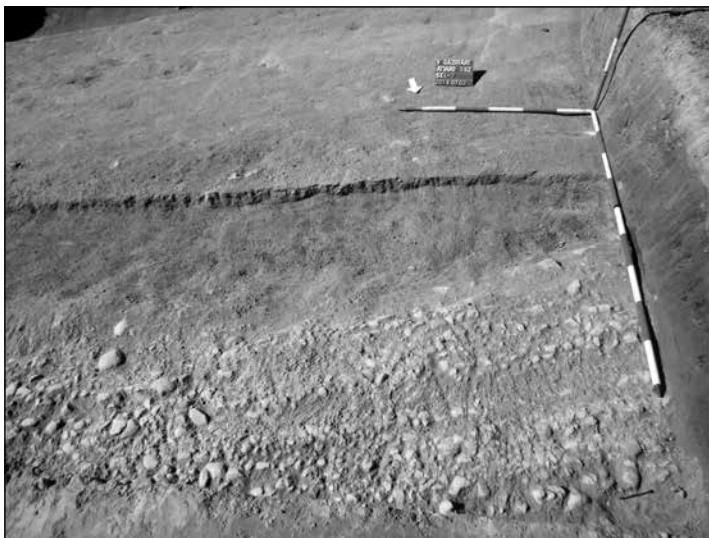
9. kép: Római kori mészégető (?) kemence részlete, metszetben

Fig. 9. The section of a detail of a Roman period lime(?) kiln

not fully excavated for static reasons. After the well was filled in, partially cremated bodies of animals (small dogs and/or cats) were buried within one of the upper layers of the fill, which suggests that this territory had a peripheral character. An intact lead votive object (Fig. 8) also coming from somewhere in the vicinity of the refuse pit came to light with metal detectors in the upper layer mixed with modern age material during the field survey. The 6.6 cm long and 4.7 cm wide, intact object depicts a figure in a contrapposto pose standing in an aedicule wearing a short tunic, holding a knife with an angled blade (a grapevine pruner?) in its left hand and an unidentifiable object (a tree branch, a piece of fruit?) in its right hand. A four-legged animal, probably a dog, sits at the figure's right leg. The figure – on the basis of its iconographic characteristics – is most probably a depiction of the god Silvanus. The find is yet another relic of this cult that was popular in the Civil Town of Aquincum (ZSIDI 2000, 313, 322–328 ; SZIRMAI 2007, 45).

The two kiln details already found opposite to the former tunnel in the street of the “gasworks”, north from the railway embankment, in the public utility ditch (work site No. 6) reinforce the impression concerning the peripheral, industrial character of the area (see the eastern pottery workshop of the Civil Town in the northern part of the former “gasworks”). The unfortunately badly disturbed features could only be studied in the section wall. The features may perhaps be lime kilns based on their forms (round, beehive-shaped), fill (with pieces of red and yellow burnt clay) and burnt out bottom. A large number of tegula and imbrex fragments were documented in their vicinity. The fragments were probably

10. kép: Újkori út felszíne
Fig. 10: Surface of Modern
Period road

ványokkal – az erős újkori bolygatás miatt – sajnos nem tudtuk tisztázni. (L. O.)

Polgárváros keleti előtere

A polgárváros keleti falától keletre fekvő zónában két további hídpillér munkagödörben, illetve a vasúti töltés támasztófalának munkagödreiben volt módunk kutatásokat végezni. Ahol a római rétegek, objektumok még megmaradtak, mindent igen roncsolt állapotban kerültek a felszínre.

A modern feltöltés alatt több munkagödörben is (Gázgyári átjáró pillérei, 12. munkaterület, 14. munkaterület) egy vöröses, törtköves, habarcsos, nagyjából kelet-nyugati irányú útfelszín (10. kép) figyelhetünk meg, amelynek mészköves habarcsos alapozási rétegében nagyszámban kerültek elő római kori *tegulat*öredékek is. Az út felületén, valamint az átvágása során, a zárt kontextusban talált leletek (pl. 1858-ban vert I. krajcáros) alapján egyértelművé vált, hogy ez az út nem lehet korábbi a 19. század második felénél. Ez a törtköves útvonal szerepelhet a II. katonai

brought into this area as waste from the nearby pottery workshop (Fig. 9). A series of similar kilns were observed on the nearby Danube bank in 2005, which – similarly to the ones documented now – probably belonged to the lime kilns of the “gasworks” pottery workshop (LÁNG 2006, 61–63; LÁNG 2014). Water needed for lime burning could be taken from the Danube at that point, while in the case of the kilns found now water was supplied (partly) by the well documented about 70 m to the east during the aforementioned excavation in 2009 (LÁNG 2010, 22–23). Further features were found as well near by the kilns, unfortunately without context: we documented a segment of a wall and clayey-charcoal layers. Unfortunately, we could not clarify their connection to the kiln remains because of intense modern disturbance. (O. L.)

The eastern outskirts of the Civil Town

We could carry out research at the work site for two further bridge pillars and in the trenches dug for the supporting wall

felmérés térképszelvényén is (XXXII. 50. szelvény).

Az útfelület alatti humuszos talajrétegekben szórványosan 2–3. századi római kori kerámiatöredékeket találtunk, valamint (a gázgyári átjáró pillérjeinél) a sárga altalajba ásva néhány cölöplyukat dokumentáltunk.

Ettől nyugatra a 11., 12. és 14. munkaterületen szórványosan felbukkanó római kori beásásokat, így a feltehetően a gázgyári fazekastelep rontott, összeégett kerámiatöredékeit is tartalmazó, salakos betöltésű, erősen roncsolt gödröket, kutakat valamint néhány falcsontot és kisedett fal nyomát dokumentáltuk.

A kis számban előkerült római kori leletanyag legnagyobb része 2–3. századi kerámiából és építési törmeléből állt, de a felső rétegek átvizsgálása során 4. századi érmek is előbukkantak. Innen származik egy madáralakos bronz hajtű is a 11. munkaterületről (11. kép).

A polgár város villaövezete

A polgár város villaövezetében az Óbudai vasútállomástól nyugatra, a szakfelülettel párhuzamosan, két helyszínen folytattunk régészeti feltáró munkát.

Az Aranyvölgyi utcában a régi vasúti pálya visszabontásakor és az új felület kialakításakor nagyméretű, néhol megmunkáltak tűnő kőtömböket figyeltünk meg, amelyek egy mintegy 50 m-es nyomvonal szakaszon koncentráálódtak (23. munkaterület). A sötétbarna, humuszos rétegben szórványos római kori *tegula*- és *imbrex*töredékek, valamint érem is előkerült. A mészkőtömbök vizsgálatában a MNM Nemzeti Örökségvédelmi Központ két geológus munkatársa, Pánczél Péter és Oláh István volt segítségünkre, akik megállapították, hogy az édesvízi mészkő-

of the railway embankment in the zone located east of the eastern wall of the Civil Town. Even where the Roman layers and features survived they were all unearthed in a badly damaged state.

We could observe a road surface covered with reddish rubble and mortar under the modern fill in a number of trenches (the pillars of the gasworks passage, work site No. 12, work site No. 14; Fig. 10). The road ran in an approximately east-west direction. A large number of Roman period tegula fragments were found in its foundation layer composed of limestone and mortar. The road was clearly not constructed earlier than the second half of the 19th century on the basis of the finds collected from its surface and from a closed context found when it was cut through (e.g. a Kreuzer minted in 1858). This may be the rubble road that appears on the relevant section of the 2nd Military Survey of Hungary (Section XXXII 50).

We found scattered AD 2nd-3rd century Roman period potsherds in the soil layers mixed with humus under the road surface and we documented a few post-holes cut into the yellow subsoil (by the pillars of the gasworks passage).

West from this area, in work sites No. 11, 12 and 14, we documented some scattered Roman period features including badly damaged pits and wells, the cindery fill of which yielded over-fired potsherds, probably waste from the gasworks pottery workshop, and also some wall remains and the traces of a dismantled wall.

The majority of the few Roman period finds were AD 2nd-3rd century pottery and building debris, but we also found AD 4th century coins as well during the examination of the upper layers. A bird-shaped

11. kép: Madáralakos
bronz hajtű
Fig. 11: Bird-shaped
bronze hairpin

tömbök az Aranyhegyről származhatnak, és csak természetes törésnyomokat mutatnak.

A lelőhelyen a sötétbarna humuszban egy római kori *teguladarabokkal* keletkezett árok nehezen kivehető körvonalát is észleltük, de ennek jelentkezési szintjénél mélyebben nem folyt földmunka. A megfigyelések alapján itt tehát csak alacsony intenzitású római kori lelőhelyet feltételezhetünk.

A külső Bécsi út magasságában egy további helyszínen (24. munkaterület), a modern feltöltött réteg alatti természetes humuszrétegben római kori kerámiát, építési törmeléket, valamint római kori és kora újkori érmeket dokumentáltunk. Az ez alatti vörös-sárga homokos altalajba ásva néhány sekély, római kori építési törmeléket tartalmazó objektumot is kibontottunk. Ezek a szórványos jelenségek önmagukban nem voltak értelmezhetők. (L. G.)

bronze hairpin came from this context, from work site No. 11 (Fig. 11).

The villa district of the Civil Town

We carried out excavations in parallel with archaeological observation work at two work sites located west of the Óbuda Railway Station in the villa district of the Civil Town.

We could observe large blocks of stone in the Aranyvölgyi Street during the demolition of the old railway track and the construction of the new one. Some of the blocks appeared to have been dressed. They were concentrated in an approximately 50 m long section of the track (work site No. 23). The dark brown layers mixed with humus yielded scattered fragments of Roman period tegulae and imbrices as well as a coin. We were aided by Péter Pánczél and István Oláh, geologists at the Hungarian National Museum National Heritage Protection Centre. They determined that the travertine blocks originated from the Aranyhegy and they only displayed natural fracture surfaces.

We observed the unclear outline of a ditch in the dark brown humus at the site, but the earthmoving work did not influence levels deeper than its appearance. The ditch was dated by fragments of Roman period tegulae. Based on observations we can hypothesize the existence of only a sparse Roman period archaeological site here.

We documented Roman period pottery, construction debris and Roman period and early modern coins in the natural humus layer under the modern fill at another work site along the axis of Bécsi Road (work site No. 24). We excavated a few shallow features cut into the red-yellow sandy subsoil underneath that yielded Ro-

Összefoglalás

Az idei év eddigi felfedezéseinek jelentősége elsősorban abban áll, hogy sikerült információkat nyernünk a római kori település északi sávjáról, illetve közvetlen környezetéről. Kiderült, hogy a 19. századi vasútépítés során – szerencsés módon – kevésbé bolygatták az antik emlékeket, a vasúti töltést gyakorlatilag az akkor még itt-ott felszínen látszó falmaradványokra, járósintekre építették rá. A polgárvasos keleti védmű maradványainak előkerülése szintén nagyon fontos, új információ, mint ahogy a város keleti előterének használatáról (szemétködrök, ipari jelleg) is a korábbiaknál már lényegesen több adattal rendelkezünk.

(A leletanyag meghatározásában nyújtott segítségéért Facsády Annamáriának, Hárshegyi Piroskának, Nagy Alexandrának és Vámos Péternek tartozunk köszönettel. A terepi munkában Gyenes Gábor ásatási technikus volt segítségünkre.)

Láng Orsolya
Lassányi Gábor

man period construction debris. It was not possible to interpret these stray phenomena in the absence of any information about their context. (G. L.)

Summary

The primary significance of this year's discoveries lies in the fact that we were able to obtain information about the northern zone of the Roman settlement and its immediate surroundings. It was clarified that the 19th century railway construction – fortunately – only slightly disturbed the antique material, and the railway embankment was built upon some wall remains and ground levels that were still visible on the surface here and there at that time. The discovery of the remains of the eastern defensive works of the Civil Town also yields very important new information. We also have significantly more data than before about the use of the eastern outskirts of the town (refuse pits, the industrial character).

(We owe a debt of gratitude to Annamária Facsády, Piroška Hárshegyi, Alexandra Nagy, and Péter Vámos for their help in identifying the finds. Site assistant Gábor Gyenes helped us during the fieldwork.)

Orsolya Láng
Gábor Lassányi

Irodalom/References:

GABLER ET ALII 2009 • Gabler, D. – Hárshegyi, P. – Lassányi, G. – Vámos, P.: Eastern Mediterranean import and its influence on local pottery in Aquincum. *ActaArchHung* 60 (2009) 51–72.

GASSNER 1991 • Gassner, V.: Mittelkaiserzeitliche glasierte Keramik aus Pannonien. *CaJah* (1991 /1992/) 9–56.
LASSÁNYI 2005 • Lassányi G.: Feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben (Excavations in the cemetery on the Aranyhegyi stream). *Aqfüz* 11 (2005) 81–90.

- LASSÁNYI 2006 • Lassányi G.: Újabb feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben. *Aqfűz* 12 (2006) 73–78.
- LÁNG 2006 • Láng O.: Római kori beépítettség kutatása az aquincumi polgárvárostól északra fekvő Duna – parton. *Aqfűz* 12 (2006) 60–72.
- LÁNG 2007 • Láng O.: 5. Budapest, III. ker., Kunigunda útja – Keled utca vonala, Hrsz: 19599/1, 19838/6. *Aqfűz* 13 820079 255–256.
- LÁNG 2009a • Láng O.: Gazdagon díszített épület az aquincumi polgárváros nyugati részén. *Aqfűz* 15 (2009) 18–29.
- LÁNG 2009b • Láng O.: „Unpleasant to live in, yet it makes the city rich”: Functions of Strip-buildings in the Aquincum Civil Town, in the Light of New Discoveries. In: Bíró Sz. (ed.), *Ex officina. Studia in honorem Dénes Gabler*. Győr 2009, 271–286.
- LÁNG 2010 • Láng O.: Feltárások az aquincumi polgárváros keleti határán. *Aqfűz* 16 (2010) 19–24.
- LANG 2011 • Láng O.: Az aquincumi polgárváros. In: Visy Zs. (ed.), *Rómaiak a Dunánál. A Ripa Pannonica Magyarországon, mint világörökségi helyszín*. Pécs 2011, 29–36.
- LÁNG 2012 • Láng O.: Új eredmények az aquincumi polgárváros délkeleti régiójának kutatásában – az úgynevezett Festőház és közvetlen környezete. *Aqfűz* 18 (2012) 17–36.
- LÁNG 2013 • Láng O.: Urban problems in the civil town of Aquincum: the so – called „northern band”. *Diss Pann* 3/1 (2013) 231–250.
- LÁNG 2014 • Láng O.: The Rise and Fall of a Riverside Building: New Data on the Aquincum Segment of the limes. *BudRég* 46 (2013) 117–127.
- MERCZI 2001 • Merczi M.: Térdfibulák Komárom – Esztergom megyéből. *Komárom – Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei* 17 (2011) 7–80.
- NAGY 1942 • Nagy L.: Topográfia, polgárváros. In: Alföldi A. – Nagy L. – László Gy.(szerk), *Budapest története II.* Budapest 1942, 366–385.
- PÓCZY 1963 • Póczy K.: A termékenység – kultusz terrakottái Aquincumban. *BudRég* 20 (1963) 241–258.
- PÓCZY-ZSIDI 2003 • Póczy K. – Zsidi P.: Lokales Gewerbe und Handel. In: Zsidi P. (Hrsg.), *Forschungen in Aquincum 1969-2002*. Budapest 2003, 185–206.
- RIC – Bruun, P.M.: *Roman Imperial Coinage*. London 1966.
- SZILÁGYI 1950 • Szilágyi J.: Jelentés a Fővárosi Ókortörténeti (Aquincumi) Múzeum kutatásairól és szerzeményeiről az 1945-48 évek folyamán. *BudRég* 15 (1950) 303–321.
- SZIRMAI 1986 • Szirmai K.: *Bronzestatuetten aus Aquincum*. Budapest 1986.
- SZIRMAI 2007 • Szirmai K.: *Silvanus, Priapus ábrázolások a BTM Aquincumi Múzeumában*. *BudRég* 41 (2007) 45–56.
- ZSIDI 1990 • Zsidi P.: Aquincum polgárvárosának városfala és védművei az újabb kutatások tükrében. *CommArchHung* 1990, 143–169.
- ZSIDI 2000 • Zsidi P.: *Bleivotive aus Aquincum*. *Kölner Jahrbuch* 33 (2000) 313–328.
- ZSIDI 2002a • Zsidi P.: *Aquincum polgárvárosa*. Budapest 2002.
- ZSIDI 2002b • Transformations of the town structure in the civil town of Aquincum during the Severi (AD 193–235) *ActaArchHung* 53 (2002) 132–149.
- ZSIDI 2003 • *Verkehrsverbindungen, Wehranlagen, Straßennetz. Forschungen in Aquincum 1969–2002* (2003) 137–143.

Feltárások a Harsánylejtőn 2013-ban

(Budapest, III. ker., Harsánylejtő,
Hrsz.: 20646/42, 20646/49, 20655/67,
20655/68, 20655/69, 20655/72)

Excavations on Harsánylejtő in 2013

(Budapest III, Harsánylejtő,
Lrn.: 20646/42, 20646/49, 20655/67,
20655/68, 20655/69, 20655/72)

2013. szeptember 17-18-án, majd október 1. és november 19. között végeztünk próba-, illetve megelőző feltárásokat a lelőhelyen a Katlan Befektetési Zrt. megbízásából. Idén összesen hat telek területén nyílt lehetőségünk a kutatások folytatására. A négy munkaterületre tagolódva megnyitott feltárás összterülete 1399 m² volt. A feltárási munkákban az őskori leletekkel kapcsolatban Szilas Gábor és Tóth Farkas Márton, a római kor vonatkozásában Havas Zoltán, a középkor tekintetében Papp Adrienn vett részt. Ásatásainkat egy 1996-ban megkezdett (ZSIDI 1997) feltárás-sorozat (legutóbb HAVAS–M. VIRÁG 2013) részeként végeztük, amelynek köszönhetően mind összefüggőbb képet alkothatunk a Harsánylejtő néven ismertté vált több korszakú lelőhelyről. A régészeti munkák apropóját az előző évekhez hasonlóan az adta, hogy a területen kialakított építési telkek értékesítése és beépítése megkezdődött, illetve tovább haladt (1. kép).

A 2013. évi feltárások főbb paramétereit az egyes telkek szerint áttekinthetjük:

20. munkaterület (Hrsz: 20646/49; 2. kép):

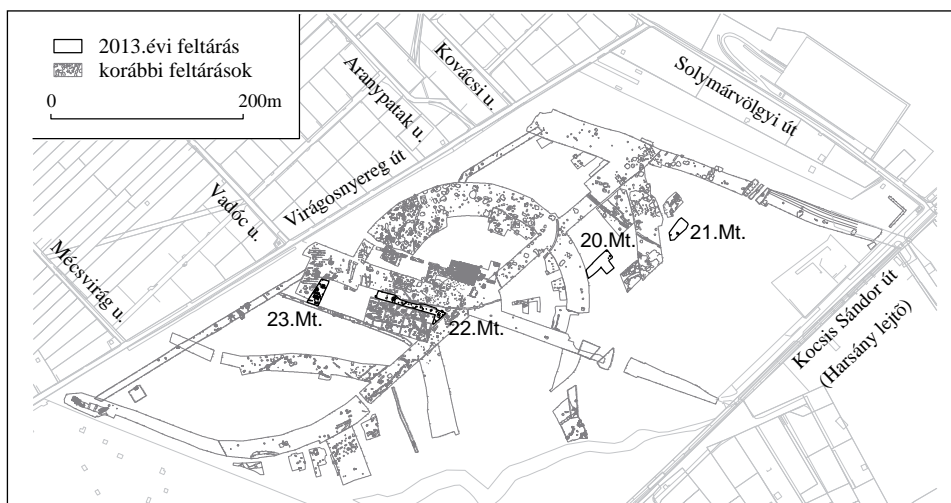
Próbafeltárás keretében – a kedvezőtlen időjárási viszonyok ellenére – az építkezéshez kapcsolódó földmunkával érintett

We carried out test and preventive excavations commissioned by the Katlan Befektetési Zrt on the site on 17-18 September and then between 1 October and 19 November 2013. This year we could conduct research on the territory of six plots. The overall extension of the excavation divided into four work sites was 1399 m². Gábor Szilas and Márton Tóth Farkas contributed to the excavation in connection with the prehistoric finds and Adrienn Papp studied the medieval remains. We carried out research related to a series of excavations started in 1996 (ZSIDI 1997, most recently HAVAS–M. VIRÁG 2013). As a result we can delineate an increasingly coherent image of the site known as Harsánylejtő that evolved over a number of archeological periods. Similarly to preceding years, archaeological work was carried out because the developers have again started and continued to sell and build in the plots parceled out in the area (Fig. 1).

The main parameters of the excavations in 2013 according to the plots:

Work site No. 20 (Lrn.: 20646/49; Fig. 2):

The decision of where we carried out research over the entire territory was influenced by the earthmoving work connected to the construction within the two

1. kép: A 2013. évi feltárások összesítő helyszínrajza
Fig. 1. Complex plan of the excavations in 2013

teljes terület kutatását a rendelkezésünkre álló 2 nap alatt elvégeztük, összesen 375 m² felületen. A gépi humusztalanítás során kisszámú, jellegtelen szórvány kerámiatöredék került elő a felső, eltávolított humuszrétegből. Az altalajba mélyedve öt kisebb méretű, sekély települési objektum (oszlophelyek és gödrök) került kibontásra és dokumentálásra. A betöltésükből származó kevés, többnyire jellegtelen kerámiatöredék alapján a jelenségek korát a késő vaskor végére vagy a római korra tehetjük. A feltárt terület intenzitása régészeti jelenségek tekintetében meglehetősen alacsonynak mondható, különösen a szomszédos telkeken korábban végzett kutatások eredményeinek tükrében.

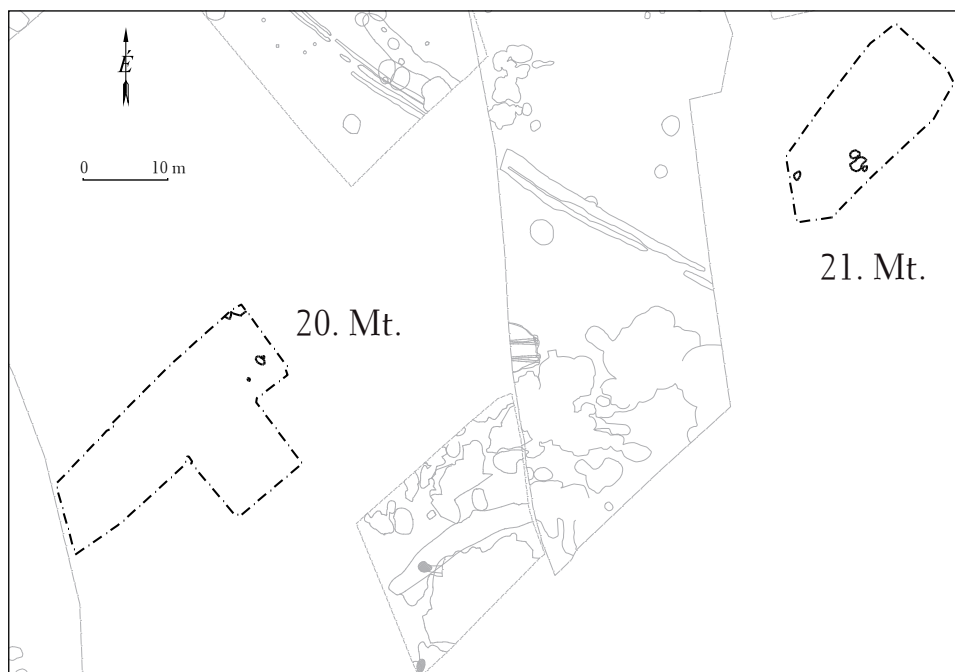
21. munkaterület (Hrsz.: 20646/42; 2. kép):

Megelőző feltárás keretében 233 m² feltárása történt meg, ez a beruházói adat-szolgáltatás szerinti tervezett lakóépület építési helyét jelenti. A terület régészeti intenzitása az előzetes várakozásoktól némileg eltérően alakult, a szomszédos

days provided to us for this work, despite unfavorable weather conditions, within the framework of a test excavation over a total surface of 375 m². During the mechanical removal of the humus we found a few uncharacteristic stray potsherds in the uppermost layer. Five small and shallow settlement features (postholes and pits) cut into the subsoil were excavated and documented. On the basis of the few, mostly uncharacteristic potsherds found in their fill the features could be dated to the end of the Late Iron Age or to the Roman Period. The density of the archaeological features in the excavated area was relatively low, especially compared to results of previous research carried out on the neighboring plots.

Work site No. 21 (Lrn.: 20646/42; Fig. 2)

A total of 233 m² was excavated within the framework of a test excavation, which covered the construction site of the planned dwelling house based on the data provided by the investor. The archaeological density of features in the area proved

2. kép: A 20-21. munkaterület alaprajza
Fig. 2. Plan of work sites No. 20-21

telken múlt évben történt feltáráshoz viszonyítva itt kifejezetten gyér régészeti érintettséget tapasztaltunk. Összesen öt kisebb objektumot azonosíthattunk, amelyek mindegyike sekély, amorf beásás, gödör volt. Korhatározó lelet csupán két helyen került elő a betöltésből, ezek őskorra, az elsődleges megfigyelés szerint a késő bronzkor - kora vaskor időszakára utalnak, az egyik gödör anyaga pedig határozottabban a késő bronzkori urnamezős kultúra jegyeit mutatja.

22. munkaterület (Hrsz.: 20655/67-68-69; 3. kép):

507 m² került feltárássra megelőző feltárás keretében a három szomszédos telken összefüggően kialakított kutatási területen. Ásatásunk összefüggővé tette a 2005. és 2006. évi feltáráásokat, a két terület kö-

to be slightly different from what was expected based on previous experience. The archaeological density of features was low compared to the excavations in the preceding year. We could identify a total of five small features, all of which were shallow, amorphous pits. Finds with dating value were only found in two places in the fill, and these indicated the presence of prehistoric phenomena; based on the preliminary observations from the Late Bronze Age – Early Iron Age. The material that came to light in one of the pits displays more definite characteristics of the Late Bronze Age Urnfield Culture.

Work site No. 22 (Lrn.: 20655/67-68-69) (Fig. 3)

A territory of 507 m² was excavated within the framework of a preventive excavation

zött eddig érintetlenül maradt 5-8 m széles sáv lehetőségei szerinti teljes feltárása volt a cél. A terület régészeti érintettsége a korábbi megfigyeléseknek megfelelően alakult, kisebb intenzív és ritkásabb területszervezés váltakozását észlelhettük. Ezen a területen 61 régészeti objektumot regisztrálhattunk, amelyek legnagyobb része középkori, de a római kor, és az őskor több korszaka is képviseltette magát.

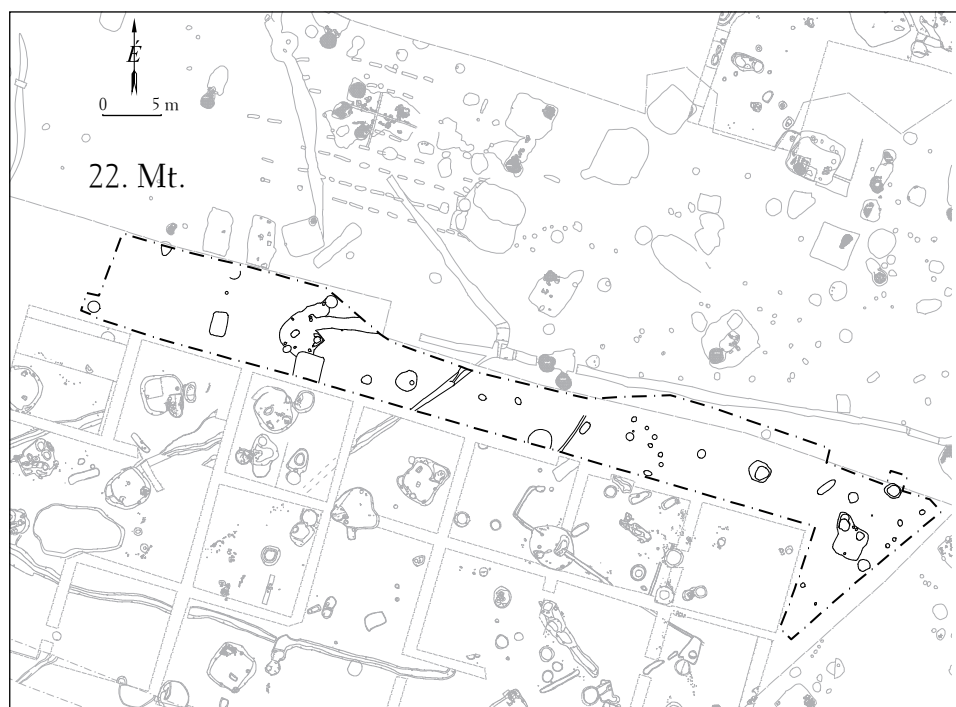
23. munkaterület (Hrsz.: 20655/72; 4. kép):

A területen 284 m² feltárását végeztük el megelőző feltárás keretében. Ásatási területünk magába foglalta a telken szabályozás szerint beépíthető terület eddig feltáratlan részét, valamint a telek keleti határáig a teljes feltáratlan területrészt, egyetlen összefüggő tömbben. Kisebb, ösz-

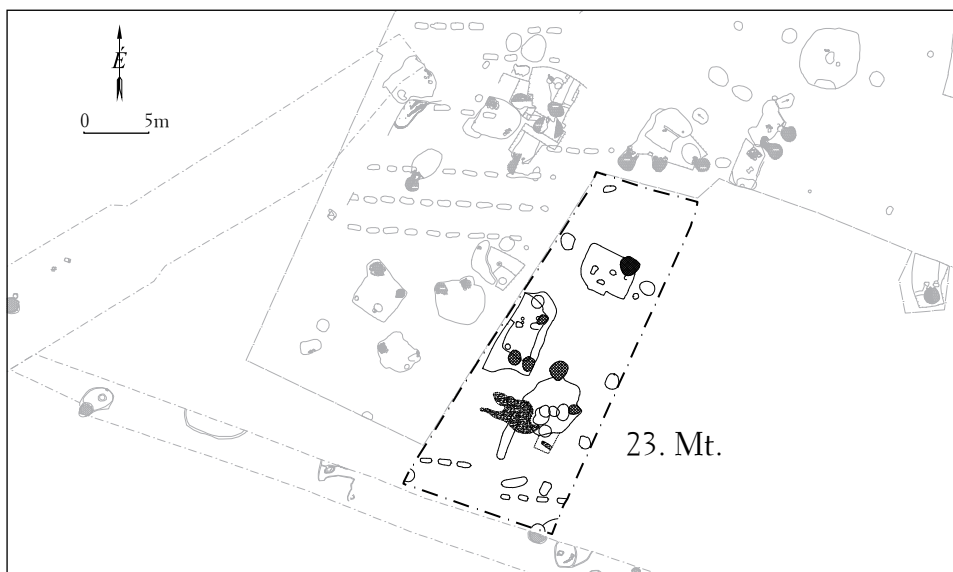
on the research area that stretched continuously over three neighboring plots. This excavation connected the surfaces covered in 2005 and 2006. The aim was to completely excavate, if possible, those 5-8 m wide zones that had remained intact at that time. The archaeological density of the territory corresponded to what had been encountered previously. Alternation of small areas characterized by a higher and a lower density in material could be observed. We could register 61 archaeological features in this territory, most of which dated to the Middle Ages although Roman Period and various prehistoric periods were encountered too.

Work site No. 23 (Lrn: 20655/72; Fig. 4):

We excavated 284 m² on the territory within the framework of a preventive ex-

3. kép: A 22. munkaterület és környezetének alaprajza
Fig. 3. Plan of work site No. 22 and its surroundings

4. kép: A 23. munkaterület alaprajza
Fig. 4. Plan of work site No. 23

szefüggően nem megnyitható telekrészek maradtak feltáratlanok a telek nyugati és déli határa mentén. A régészeti érintettség mértéke és jellege teljes egészében megfelelt az előzetes várakozásoknak, összesen 46 régészeti objektumot azonosíthattunk. A szomszédos területen 2006-ban tett megfigyelésekhez hasonlóan itt is több síkon, egymástól szintben, mélységben különválva jelentkeztek az egyes régészeti korok jelenségei, a területrészt intenzív természetesen feltöltődésének köszönhetően. Az idei feltárás a középkori réteg teljes, a római kori réteg részleges feltárására adott lehetőséget.

A 2013. évi feltárások eredményeinek összefoglalása történeti kronológiai rendben:

Őskor

Idén három munkaterületen nyílt lehetőségünk őskori jelenségek feltárására.

The excavation area included the previously uncovered part of the plot where building work is permitted according to the regulations and the entire unexcavated zone up to the eastern border of the plot in the form of one continuous surface. Small parts of the plot that could not be covered by the continuous surface remained unexcavated along the western and southern border of the plot. The degree and character of the archaeological density entirely corresponded to what was expected. We could identify a total of 46 archaeological features. Due to the intense natural processes of fill deposition in the area so that features from various archaeological periods appeared in different layers, distinct from each other in terms of their level and depth similarly to what was observed in 2006 in the neighboring territory. This year's research provided a possibility to excavate the entire medieval layer and a part of the Roman layer.

ra. A lelőhely északkeleti részén, egymás viszonylagos közelségében, a 20. és 21. munkaterületen is kis intenzitású lelőhelyrészleteket tárhattunk fel, szórványos,kevésbé definiálható telepjelenségekkel. A két terület jól mutatja, hogyan válik kelet felé haladva mindinkább külterjessé, szórványossá a terület használata a történeti korokban. A közelben korábban feltárt, sűrűbb részletek (4. és 18. Mt.) sem a telep jellegű területhasználatra utalnak. (A két említett terület feltárási eredményeiről részletesen: HAVAS 2012, 48, 52-53; HAVAS-M. VIRÁG 2013, 61, 66-68.) A 21. munkaterületen feltárt öt gödrt elsődlegesen a késő bronzkor – kora vaskor időszakára keltezhetjük, a 20. munkaterület jelenségei pedig késő vaskori, illetve kora római jelenlétre utalnak.

A 22. munkaterület a lelőhely központi részére esik, így nem meglepő, hogyha szórványosan is, de az őskor több korszaka képviseltette magát a feltárás során.

Késő bronzkori (urnamezős) kerámialeletek csoportos megjelenését a nyelési szinten már 2005-ben a szomszédos munkafelületen is tapasztaltuk, ahogy akkor, úgy idén sem volt eldönthető, hogy ezek pontosan milyen objektumok, vagy réteg maradványait képviselik, mivel beásás foltokat nem észleltünk, valamint a szántás itt bolygatta a már viszonylag magasan jelentkező, apróköves altalajt is.

Ugyanitt két kisebb gödrt a késő bronzkor – kora vaskor időszakára keltezhetünk. Ezek szintén jól beilleszthetőek a környező feltárás során megismert összképbe, a korszak települése többek közt itt is jelen van, csaknem teljes fedésben a kelta és római teleppel.

Két nagy mélységű (195, 205 cm) verem késő kelta korszakkal záruló anyagot adott, igaz csekély számban (5. kép). A le-

Summary of the results of excavations in 2013 in historical chronological order:

Prehistory

This year we could excavate prehistoric phenomena on three work sites. We could unearth some segments of the archaeological site in its northwestern part, relatively close to each other, on work site No. 20 and 21. These parts were characterized by a low density of archaeological material constituted by unclear and scattered settlement features. The two areas clearly reflect how the use of the territory became more and more sporadic, displaying an increasingly peripheral character during various historical periods towards the west. Neither do the denser parts excavated previously here (Work site 4 and 18) suggest a non settlement-type use of the area. (On the results of the excavation from the two aforementioned territories, see HAVAS 2012, 48, 52-53; HAVAS-M. VIRÁG 2013, 61, 66-68 for more details.) The five pits unearthed on work site No. 21 could be dated to the Late Bronze Age – Early Iron Age. The features on work site 20 suggest a late Iron Age and early Roman period habitation.

Since work site No. 22 is located in the central zone of the archaeological site, it is not surprising that even if sporadically, a number of prehistoric periods were encountered during the excavation.

We had already observed a clustering of Late Bronze Age (Urnfield culture) pottery finds on the scraping level in 2005 in the neighboring excavation surface. Neither could we determine at that time or this year the kind of features or layer these remains belonged to since we could not identify the contour of any features and here even the rubbly subsoil appearing at a

letszegénység a lelőhely kelta objektumai esetében eddig kevésbé tűnt jellemzőnek, szintén némileg atipikus a korábbi kerámiák (késő bronzkor – kora vaskor) nagyobb számban történő megjelenése. Az egyik verem alján egy kézimalom alsó követ találtuk meg ép állapotban, egy másik, megmunkálatlan, tekintélyes méretű homokkőlap társaságában.

Római kor

Római kori jelenségeket szintén két területen tárhattunk fel. Ennek során új eredményeinket két különböző topográfiai összefüggésbe tudtuk illeszteni. Míg a 22. munkaterületen a falusias település határaival kapcsolatban szereztünk lényegi új adatokat, addig a 23. munkaterületen a

relatíve magas szintet megzavarta a földművelés.

Két kis méretű lyukat itt is feltártunk, amelyek a késő bronzkor – kora vaskor közötti időzónába datálhatók. Ezek is jól illeszkednek az itt feltárt leletek összefüggésébe. A kelta település itt is azonos területen volt, mint a római település.

Két mély (195 és 205 cm) lyukból csak néhány lelet került elő, amelyek a késő bronzkor – kora vaskor közötti időzónába datálhatók. A leletek száma kevés volt, ami nem jellemző a kelta leletekre. A kelta leletek között a legtöbb kerámia lelet a római korból származik. A kelta leletek között a legtöbb kerámia lelet a római korból származik.

5. kép: Kelta verem a feltárás során
Fig. 5. Celtic pit during the excavation

római kori szőlőskert további kiterjedését figyelhettük meg.

A 22. területen három objektum feltárását fontos kiemelni: A telep kerítőárkának igen fontos szakaszát ismerhettük meg, az árok déli, kelet-nyugati irányú szakasza munkaterületünkön lezárul, s bár középkori objektumok éppen az eredeti végpontot bolygatták meg, a korábbi, északabbi feltárások eredményei alapján valószínűsíthető, hogy itt bejárat nyílt nyugat felé. A bejárat szélessége hozzávetőleg 6 m lehetett, északi szélét egy végpontján szintén középkori ház által bolygatott, észak-déli árokszakasz adja. A bejárat nyugati előterében, ott ahol logikusan út jelenlétére számíthatunk, 4-4,5 m szélességben nem kerültek elő római kori jelenségek, ettől a sávtól északra (a 2006. évi feltárás területén), illetve délre idei ásási területünkön viszont egymással párhuzamos tájolású, észak-déli irányú, téglalap alakú gödröket tárhattunk fel. Utóbbiak közül a kisebb (150×220 cm-es) alig adott leleteket, rendeltetése nehezen meghatározható, a másik ugyancsak téglalap alakú, gödörháza emlékeztető jelenség jellegét tekintve teljesen beleilleszkedik abba a csoportba, amit a szomszédos ásási felületen már megismerhettünk. A csoportot alkotó beásások közös jellemzője a gödörházakhoz mérten csekély mennyiségű leletanyag és az egyéb, házra utaló kísérő jelenségek (cölöplyuk, tűzhely) teljes hiánya.

A 23. munkaterületen a római kori réteg feltárt része mindenütt a korábban már nagy számban megfigyelt szőlőültető gödrök további példányait (összesen 9 darab) szolgáltatta, a szőlőskert mind nagyobb része bontakozik ki (6. kép). Az idén feltárt gödrök teljesen illeszkednek a szomszédos területrészen feltárt rendszerbe, annak

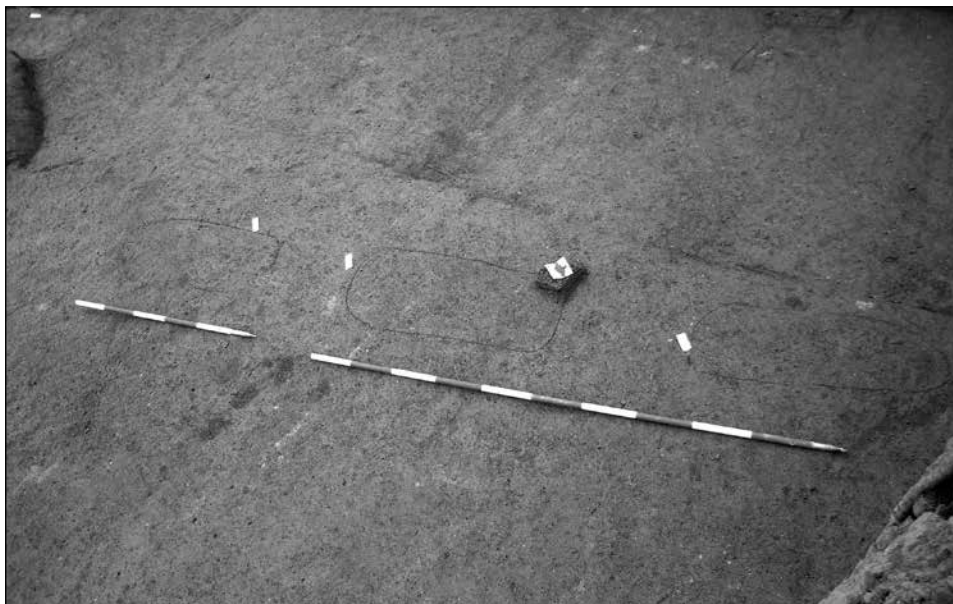
extent. We found a complete lower millstone from a hand mill at the bottom of a pit (Fig. 5), together with an rather large, unworked sandstone slab.

Roman Period

We could also excavate Roman Period phenomena on two work sites. Based on this, we could insert the new results into two distinct topographic contexts. We acquired some essential new information about the borders of the rural settlement on work site No. 22. We could observe the continuation of the Roman period vineyard on work site No. 23.

Two excavated features stand out from work site No. 22. We could observe a significant segment of the ditch that had surrounded the settlement. The southern segment of the east-west running ditch ended on this work site. Though it was exactly the original ending that was disturbed by some medieval features, results of previous excavations carried out more to the north suggest that probably an entrance opened towards the west here.

The width of the entrance might have measured approximately six meters. Its northern side is constituted by a ditch segment running in a north-south direction, the ending of which was also disturbed by a medieval house. No Roman period finds were found within a 4-4.5 m wide zone in the area in front of the entrance, on its western side, where one would logically expect the presence of a road. However, two north-south oriented rectangular pits were unearthed to the north of this zone (in the territory of the 2006 excavation) and to the south (in the area of this year's excavation). The long axis of these pits were parallel with each other. The smaller pit (measuring 150×220 cm) hardly

6. kép: Római szőlőültető gödrök a 23. munkaterületen
 Fig. 6. Roman period planting holes from grape vines on work site 23

déli, keleti folytatását adják. Számottevő lelet az ültető gödrökből nem került elő, vizsgálati célokra azonban több földmin-tát vettünk.

Középkor (Árpád-kor)

A 2013. évben végzett feltárás során négy Árpád-kori veremház, három külső kemence, illetve kemencebokr, több verem és egy öntőműhely került felszínre. Az objektumok jól illeszkednek a korábbi ásások során feltárt jelenségek sorába. A házak négyzetes alakúak, északi oldalukon helyezkednek el a kemencék, egy esetben sikerült tapasztott agyagpadlót is megfigyelnünk. A házakban felszínre került kemencék oldala minden esetben kővel volt kirakva (7. kép), a külső kemencéknél pedig egyetlen esetben sem, ezeknél csak a szájukat rakták ki kőből. A házak környezetében előkerült kemencebokrok közül az egyik esetben két, majdnem teljesen épen

yielded any finds and its function is difficult to determine. The other rectangular feature resembling a semi-subterranean house fits into the group of features found in the neighboring excavation site. The pits constituting this group are all characterized by a relatively low number of finds compared to the subterranean houses and absence of any other accompanying phenomena that suggest these were houses (posthole, hearth).

The excavated part of the Roman period layer on work site No. 23 yielded further (a total of 9) holes connected to grape vine planting already previously observed everywhere in large numbers. With this discovery, increasingly large parts of this vineyard is gradually unfolding (Fig. 6). The holes excavated this year fit perfectly into the system identified during the research in the neighboring territory. The holes constitute the continuation of

megmaradt kemence került felszínre (8. kép). Itt a hamuzógödörben kőomladékot találtunk, ami talán a kemence körüli, vagy feletti építményhez tartozhatott. Olyan külső kemencét is feltártunk, amelynek sütőfelületébe vassalak darabokat, egy másik esetben pedig a szájánál kerámiát tapasztottak le. Az Árpád-korra jellemző falusias objektumok mellett ezen a területen is felszínre került egy öntőműhely (hasonló korábban ugyanezen a lelőhelyen: HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS-ZSIDI 2006, 201.). Salakdarabok és kisebb földbe mélyedő átégett objektumok tartoznak hozzá, amelyek 1-1 öntéshez használt objektumok lehetnek (hasonlóakat tártak fel pl. Visegrádon: GRÓF 1993, 515.).

A terület leletanyagával kapcsolatban elmondható, hogy korai (11-12. századi)

the previously discovered grapevine holes towards the south and the east. The holes did not contain any significant finds, but we collected a number of soil samples for examination.

The Middle Ages (Árpád Period)

Four Árpád period semi-subterranean houses, three outdoor ovens and groups of ovens, a number of pits and a workshop for iron casting was unearthed during the excavation carried out in 2013. The features fit the series of those features excavated during the previous campaigns very well. The houses are rectangular with an oven on their northern side. In one we could observe a plastered clay floor too. The side of the ovens found in the houses was always lined with stone (Fig. 7). In con-

7. kép: Árpád-kori ház köves kemencéje római küszöbök felhasználásával

Fig. 7. Stone oven of an Árpád period house with the secondary use of a Roman door step

8. kép: Ép boltozatú Árpád-kori külső kemencék
 Fig. 8. Árpád period outdoor ovens with an intact vault

és festett (13. századi) Árpád-kori kerámia is felszínre került. A különböző korú objektumok ezen a területen egymás közelében kerültek felszínre.

Havas Zoltán
 Papp Adrienn
 Tóth Farkas Márton

Irodalom/References:

GRÓF 1993 • Gróf P.: Újabb adatok Visegrád kora Árpád-kori topográfiájához. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 30-31/2 (1993) 513-531.

HAVAS 2012 • Havas Z., Feltárások és régészeti megfigyelések a Csúcshegy-Harsánylejtőn 2011-ben (Budapest, III. ker.,

trast, only the mouth the outdoor ovens was constructed of stone. Two, almost intact ovens, were unearthed in one of the groups of outdoor ovens discovered in the surroundings of the houses (Fig. 8). We found stone debris in the ash pit here which might have originated from a construction around or above the oven. Pieces of iron slag were plastered into the baking surface of one of the excavated outdoor ovens, and pottery in the mouth of another oven. Besides the features characteristic of a rural settlement from the Árpád Period, a iron casting workshop was found in this area as well (for a similar one previously found in the same archaeological site, see: HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS-ZSIDI 2006, 201). It was marked by pieces of slag and small features cut into the earth, the

Hrsz: 20646/28, 20646/30, 20646/36, 20646/47, 20646/57, 20655/104, 20655/108, 20646/33) (Excavations and Archaeological Supervisions at Csúcshegy-Harsánylejtő in 2011) Aqfűz 18 (2012) 45–55.

HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS-ZSIDI 2006 • Havas Z. – Kárpáti Z. – Szilas G. – Zsidi P.: Budapest III. Csúcshegy, Harsány-lejtő ÉNY-i rész. Régészeti Kutatások Magyarországon 2005. Budapest 2006, 200–202.

HAVAS-M.VIRÁG 2013 • Havas Z. – M. Virág Zs.: Próba- és megelőző feltárások a Harsánylejtőn 2012-ben. (Test and preventive excavations on Harsánylejtő in 2012) Aqfűz 19 (2013) 54–80.

ZSIDI 1997 • Zsidi P.: Az aquincumi municipium territoriumán végzett kutatások (Investigations in the territory of the Aquincum municipium) Aqfűz 3 (1997) 58–65.

side of which was burnt out (*Fig. 9*). The latter may be features used on a single occasion of casting (similar ones were excavated e.g. in Visegrád: GRÓF 1993, 515).

As far as the finds from the territory are concerned, both early (11th–12th century) and painted (13th century) Árpád period pottery was unearthed. Features dating to different phases were found close to each other in this area.

*Zoltán Havas
Adrienn Papp
Farkas Márton Tóth*

Régészeti kutatások a budai Várhegy előterében

(Budapest, I. ker., Fő utca 2.,
Hrsz.: 14337.)

Kutatástörténet

Buda egyik legfrekvenciáltabb helyén fekvő építési telek egy részének régészeti feltárására került sor 2013 nyarán. A Fő utca 2. számú telek közvetlenül a Várhegy alatt húzódó Alagút mellett található. A telek 19. század közepi kijelölésekor még négyszetes alaprajza volt, de az 1950-es években, a Lánchíd előtt fekvő Clark Ádám tér körforgalommá való átalakításakor délkeleti sarkát lekerekítették és a Fő utca forgalmát rávezették. Mivel ez a „foghíjtelek” igen értékes, régóta tervezik, hogy új épületet emeljenek a korábban bombatalálatot kapott, majd részlegesen lebontott bérház helyén. A terület emiatt hosszú kutatástörténettel rendelkezik: az elmúlt húsz évben immáron ötszörre volt alkalma a múzeumnak kisebb feltárást végezni rajta. 1992-ben Magyar Károly és Kérdő Katalin részvételével az udvar északi harmadában folyt ásatás (BTM Adattár 28.56-2008.). Ekkor egy török kori pince részletét ásták ki, amely fölött álló épület feltételezhetően az 1686. évi ostrom alkalmával pusztulhatott el. A pincepadló alatt egy kelta vermet bontottak ki. 1997-ben három kisebb szondát nyitottak az alapincézett ház három különböző helyén. Itt a padló alatt óskori rétegek és római kori objektumok kerültek elő. 2008-

Archaeological research in the foreground of the Buda Castle Hill

(Budapest I, 2 Fő Street, Lrn.: 14337)

Research history

A part of a construction plot located in one of the central areas in Buda was excavated in the summer of 2013. The plot at No. 2 Fő Street is located right next to the Tunnel leading through Castle Hill. The plot had a rectangular plan when it was designated in the mid-19th century, but its southeastern corner was rounded in the 1950s when Clark Ádám Square, located just in front of the Lánchíd (Chain Bridge), was turned into a roundabout and the traffic arriving from Fő Street was directed through it. Since this empty plot is very valuable, the erection of a new building has long been planned in the place of the former tenement building that had earlier been hit by a bomb and then partly demolished. Because of these circumstances, the area has a long research history: this was the fifth time that the museum has carried out small scale archaeological excavations there over the past twenty years. In 1992, Károly Magyar and Katalin Kérdő conducted an excavation in the northern third of the courtyard (Budapest Historical Museum Archives 28.56-2008). At that time, a detail from an Ottoman period cellar was unearthed; the building that stood above it was probably destroyed during the siege in 1686.

ban a kivitelező által kijelölt négy helyszínen alapfeltárási gödröket mélyítettek, amelynek során a pincepadló alatt szintén őskori rétegek és objektumok részletei kerültek elő (BTM Adattár 28.62-2008).

2010-ben a bérház udvarának délnyugati sarkában Magyar Károly egy újabb, török kori pincébe mélyített bele, amelyet a fölötte álló ház bezuhant omladéka töltött ki. Ennek nagy része egy vagy több kályha tapasztásait és kályhaszemeit tartalmazta. Előkerült a pince északi földfala, amelyet cölöpök mögé illesztett deszkákkal bélelt ki. A nyugati telekhatáron húzódó vas-tag, lábazati párkánnyal is rendelkező kőfal az Ybl Miklós által tervezett bérház udvari kerítésfalának bizonyult (MAGYAR 2011, 157–160; MAGYAR 2012, 187–188).

A terület története a középkori források alapján

A kora Árpád-korban a terület Pesthez tartozott és a mai Szabadság híd budai hídfője közelében létesült település (Kisebbségi Pest) külterületének része volt. A budai Várhegy déli végének domboldala-in szőlőskerteket műveltek a pesti lakosok (VÉGH 2006, 20-21). A terület (azaz a telek környezete) Buda város alapítása után, 1246 táján népesült be. 2002-ben a 13. századból származó településnyomokat tárt fel Benda Judit a Kapucinus utca 4-6. számú telkeken (BENDA 2004, 187-188). A 14. században, a királyi rezidencia észak-ról (a Kammerhofból) való átköltöztetése után a környék egyre nagyobb hangsúlyt kapott. Itt telepítették le a királyi hajósokat és többségükben itt éltek a halászházak, valamint a révészek, akik a Duna átkelő forgalmát bonyolították (VÉGH 2006, 91-92). A 15. század harmadik harmadában I. Mátyás király Budán egyetemet alapított és a nagyszabású épületek felemelésére

They also excavated a Celtic pit under the floor of the cellar. In 1997, three small test trenches were opened at three different points in the house with the cellar. Here, prehistoric layers and Roman period features were found under the floor. In 2008, foundation pits were excavated on four sites designated by the contractor, and prehistoric layers and details of features were found again beneath the floor of the cellar (Budapest Historical Museum Archives 28.62-2008).

In 2010, Károly Magyar excavated another Ottoman period cellar filled by debris fallen from the house that stood above it in the southeastern corner of the courtyard of the apartment house. Most of the debris contained plaster and tiles from one or more stoves. The northern earth wall of the cellar was found, lined with boards inserted behind posts. The thick stone wall provided with a footing running along the western border of the plot proved to be the wall surrounding the courtyard of the tenement building designed by Miklós Ybl (MAGYAR 2011, 157–160; MAGYAR 2012, 187–188).

The history of the area based on the medieval sources

The area belonged to Pest in the early Árpád Period, it was part of the outskirts of the settlement established near the Buda side bridgehead of today's Szabadság Bridge (Pest Minor). The inhabitants of Pest cultivated vineyards on the slopes of the southern end of the Buda Castle Hill (VÉGH 2006, 20-21). The area (that is, the environs of the plot) was populated after the foundation of Buda town, around 1246. In 2002, Judit Benda excavated traces of a 13th century settlement on plots No. 4-6 Kapucinus Street (BENDA

1. kép: Az ásatási terület tágabb környezete N. M. de La Vigne rézmetszetén (1686)

Fig. 1: The wider area of the excavation site on an engraving by N. M. de La Vigne (1686)

ezt a helyet szemelte ki. Az itáliai tervek alapján megindult építkezés valószínűleg pénzügyi okokból, valamint a király halála miatt félbe maradt (FEUERNE 1973, 380–384). A két igen hosszú épület falait a 16. század elején tovább építették, de módosult funkcióval a királyi udvar gazdasági épületeiként használták (1. kép). Korabeli neve „Mátyás király csürei, vagy istállója” volt, azaz többnyire gabonát tároltak és lovakat, marhákat tartottak bennük (MAGYAR 2011, 157; BALOGH 1966, 92). A török korban szintén gazdasági célokra használták őket és olykor rabokat is fogva tartottak itt. A két épület északi falai mentén a Dunáig húzódó falat építettek, így lezárva a terület erődítésként is szolgált. A mai Fő utca vonalában az erődöt áttörő kapunak Istálló kapu (Ahorlik kuleszi) volt a neve. A két épületet raktárként a 18. században is használták és csak a Lánchíd, illetve az Alagút építéskor bontották el őket. Legutolsó fennálló részét Népszínházként hasznosították a 19. század második felében. A keleti épület egy részét Magyar Károly tártá fel 2005-ben a Fő utca 1. számú ház pincészetén (BTM Adattár 2924–2008). A bontások után felszabadult

2004, 187–188). The significance of the area increased when the royal residence was moved from the northern part of the Castle Hill, from the so-called Kammerhof (Chamber House). The royal boatmen were settled here, and most of the fishermen and ferrymen lived here too, the latter conducting transport over the Danube (VÉGH 2006, 91–92). In the last third of the 15th century, King Matthias Corvinus founded a university in Buda, and he designated this area to erect the monumental buildings on. The constructions were begun based on plans of Italian architects, but they were never finished probably because of financial problems and also the death of the king (FEUERNE 1973, 380–384). The construction of the walls of the two fairly long buildings continued in the early 16th century, but their function was modified: they were used as out-buildings for the royal court (Fig. 1). Their contemporary name was “the barns” or “the stables of King Matthias Corvinus”. Thus, mostly grain was stored here and horses and cattle were kept in them (MAGYAR 2011, 157; BALOGH 1966, 92). The buildings fulfilled a practical function in

telkek a Lánchíd Társaság tulajdonába kerültek, amely azokon bérházakat emeltetett. A vizsgált telken álló bérpalotát Ybl Miklós tervezte és 1862-re készült el. A Budai Takarékpénztár épületeként üzemelt, földszintjén a Lánchíd Kávéház működött. A II. világháborúban bombatalálatot kapott, ezért nagy részét lebontották. A telek egy részét az 1950-es évek terprendezésekor, a már fentebb is említett körforgalom kialakításakor csatolták el. A csonkán meghagyott északi épületszárnyban a rendszerváltásig a Lánchíd Presszó üzemelt. A maradék épületrészt 2000-ben bontották el az irodaház tervezésekor.

A 2013. évi feltárás eredményei

Az ásátás az udvar déli harmadában történt. Az épület falaitól kb. 50 cm széles metszetfalat elhagyva kezdtük a gépi mélyítést az újkori rétegben. A 19. századi feltöltés igen vastagnak bizonyult, mivel a házat a kor legmagasabb épületgépészeti követelményei szerint készítették. Ez azt jelenti, hogy az udvar három sarkából nagyméretű, faragott vörösmárvány csatornák vezettek egy, a keleti oldal közepén ásott összefolyó akna felé. A csatornarendszer kialakítása miatt 60-120 cm megsemmisült az eredeti rétegződésből. Az épen kiemelt csatornák néhány darabját a Kiscelli Múzeumba szállíttattuk. A feltárható területet egy nagyméretű meszesgödör is szűkítette, amely valószínűleg az 1860-1862 között felépült ház építésekor keletkezett. A felület nyugati szélén megmaradt rétegsor bontásakor derült ki, hogy a területen a török korban terepegyengetés történt. A Vízivárosban sok helyen megfigyelt, átlagosan 1 m vastag középkori rétegsor teljesen hiányzott, az újkori szint alatt két vékony török kori járósínt volt, majd ezek alatt rögtön a

the Ottoman Period too, and sometimes captives were also housed here. They built a wall running down to the Danube along the northern walls of the two constructions, and the area enclosed like this served as part of the fortification too. The gateway leading through the fortress along the axis of today's Fő Street was called Stable Gate (Ahorlik kuleszi). The two buildings were also used as warehouses in the 18th century. They were demolished only at the time of the construction of the Tunnel and the Chain Bridge. The last standing parts were utilized as a public theater in the second half of the 19th century. Part of the eastern building was excavated in 2005 by Károly Magyar at the cellar level of the house at 1 Fő Street (Budapest Historical Museum Archives 2924-2008). After the buildings were demolished, the empty plots became the property of the Lánchíd (Chain Bridge) Company which had tenement buildings erected there. The structure built on the plot was designed by Miklós Ybl and finished by 1862. It functioned as the building of the Buda Savings Bank, and its ground floor was occupied by the Lánchíd Café. It was hit by a bomb in World War II resulting in most of the building being demolished. A part of the plot was detached during the organization of the area in the 1950s, when the aforementioned roundabout was established. The northern wing, preserved in a truncated form, housed the Lánchíd Café up to the end of the Socialist system. The rest of the building was demolished in 2000 during the planning of the office block.

The results of the excavation in 2013

The excavation was carried out in the southern third of the courtyard. We

2. kép: A török kori pince omladéka a kályhaszemekkel
 Fig. 2: The debris in the Ottoman period cellar containing stove tiles

római kori réteg következett. Ezt a török kori metszeteken is jól megfigyelhető természetes szintesés kiegyenlítésének tartjuk, ami összefügghet a két nagyméretű (istálló vagy csűr) épület közötti udvarszint kialakításával. Az udvar déli szélén feltártuk annak a török kori fa- vagy Fachwerkes épületnek a pincéjét, amelybe 2010-ben a szondaárok mélyült. A betöltése egy vagy több, kályhaszemekből összeállított kályha omladékát tartalmazta nagy mennyiségű paticcsal (2. kép). A déli metszetszfalban egy olyan tapasztásdarabot is megfigyelhettünk, amely az épület földszinti falának vagy a fűdém szerkezetének agyaggal tapasztott vesszőfonatos része volt, amely vörösrre átégett. A pin-

started to remove the modern layer with mechanical equipment leaving an approximately 50 cm wide section wall by the walls of the building. The 19th century fill proved to be fairly thick, since the house was constructed according to the highest standards of building engineering at that time. This means that large channels carved of red marble run from three corners of the courtyard to a sewer shaft located in the middle of the eastern side. The construction of the drainage system destroyed about 60-120 cm from the original stratigraphic sequence. A few segments of the channel elevated intact were transported to the Kiscell Museum. The area to be excavated was diminished

3. kép: A török kori pince falának cölöplyukai
Fig. 3: Postholes along the wall of the Ottoman
period cellar

cepadló vékony járószintje fölött feketére szenesedett deszkadarabok feküdtek. A padló tisztításakor előkerült a pince északi partfala mellett húzódó cölöpsor (3. kép), amely a pince földfalát támasztotta. A felület északnyugati sarkában egy 4 m mély, török kori gödör került elő (5. kép). Betöltése három elkülöníthető réteget tartalmazott: legalul háztartási szemét (házikerámia, állatcsontok), középen egy ostrom nyomai (szétrobbant bomba, embercsontok), legfelül újra háztartási szemét volt. Lehetséges, hogy a Budát 1602–1604 között érintő tizenöt éves háborúhoz köthető a középső pusztulási réteg. A felület északkeleti sarkában egy sekély, de nagy átmérőjű, a 16. század első feléből származó szemétgödör negyed cikkelyét bontottuk ki (6. kép).

by a large lime pit as well which was probably created during the construction of the house in 1860–62. The excavation of the surviving stratigraphic sequence by the western edge of the territory revealed that the area was leveled during the Ottoman period. The medieval stratigraphic sequence with an average thickness of 1 m observed in several places in the Vízváros was completely missing here. There were two thin Ottoman period surfaces right under the modern level, and the Roman period layer was located immediately beneath them. We consider this sequence to be the result of leveling the natural incline of the area, something that can also be observed on Ottoman period prints. The leveling may have been connected to the creation of the level of the courtyard between the two large buildings (barns or stables). At the southern edge of the courtyard we excavated the cellar of an Ottoman period wooden or half-timbered building that was cut by the test trench in 2010. The fill contained the debris from one or more tile stoves together with large amounts of daub (Fig. 2). In the southern section wall, a large piece of burnt red plaster that belonged to a wattle-and-daub part of the ground floor wall or slab structure could be observed. Pieces of black, charred boards lay on the surface of the thin cellar floor. During the cleaning of the floor, we found a row of posts along the northern earthen wall of the cellar that supported the wall (Fig. 3). A 4 m deep Ottoman period pit was unearthed in the northwestern corner of the surface (Fig. 5). The fill contained three distinct layers: household waste at the bottom (household pottery, animal bones), the traces of a siege in the middle (an exploded bomb, human bones) and again household waste on top. The de-

Római kor

A középkori és őskori rétegek közé ékelődve húzódott egy rendkívül vékony, a bolygatások miatt csak kis felületen megmaradt római kori réteg. A török kori pincétől északra – az említett rétegben – egy részben bolygatott, római kori hamvasztásos sír maradványa került elő (7. kép). A kissé ovális formájú, faszenes betöltésű, szórthamvas rítusú sírból a kalcinátum maradványok mellett három, a 2–3. századra keltezhető korsó került elő. A sír minden bizonnyal kapcsolatba hozható a területtől északra található Corvin téren feltárt római kori temetőrészlettel (HABLE 1998, 25–39, HABLE 1999, 109–120.), azon keresztül pedig a vízivárosi katonai táborral és annak vicusával (KÉRDŐ 2003, 81–84).

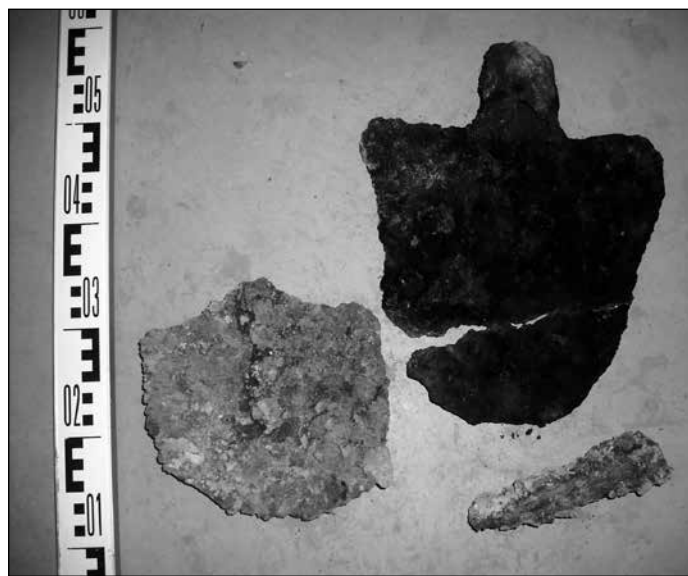
Adatok a területen fekvő őskori lelőhelyről

A korábban végzett próbafeltárások (1992, 1997, 2010) és régészeti megfigyelés (1998) során részben az Ybl-féle Budai Takarékpénztár egykori udvarának terüle-

struction layer in the middle can possibly be connected to the Fifteen Years War that concerned Buda between 1602 and 1604. We excavated a quarter of a shallow but large refuse pit in the northeastern corner of the surface that dated from the first half of the 16th century (Fig. 6).

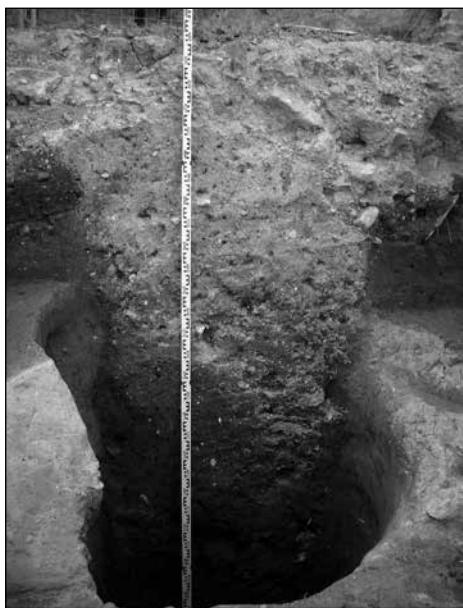
Roman Period

An extremely thin Roman period layer, only surviving over a small surface due to the disturbances, was located between the medieval and prehistoric layers. North from the Ottoman period cellar – in the aforementioned layer – the remains of a partly disturbed Roman period cremation grave without an urn were found (Fig. 7). The fill of the slightly oval grave contained charcoal, and yielded three jars dated to the AD 2nd–3rd centuries in addition to the remains of calcinated bones. The grave is probably associated with the segment of a Roman period cemetery excavated on Corvin Square, north of this area (HABLE 1998, 25–39; HABLE 1999, 109–120) and

4. kép: Leletek a pincéből:
ásó, lapát, ék

Fig. 4: Finds from the cellar:
a spade, a shovel, a wedge

5. kép: A török kori szemétgödör
Fig. 5: Ottoman period refuse pit

tén, részben az épület pinceszintje alatt kerültek elő őskori megtelepedésre utaló leletek és jelenségek. Az ekkor megfigyelt, késő vaskorra keltezett rétegeket és beásásokat a jelenlegi (1-1,5 m-es törmelékértégtől azóta megtisztított) terepfelszín alatt kb. 5-5,5 m-es mélységig tudták dokumentálni (a fentebb megadott adattári hivatkozások valamint Horváth M. Attila szíves tájékoztatása alapján).

Az egykori udvar területén végzett feltárás eredményei részben megerősítettek, részben bővítették a lelőhely őskori megtelepedéséről eddig rendelkezésünkre álló, meglehetősen hézagos adatokat. A pincehelyiségek által érintetlenül hagyott felületen a késő vaskori leletanyagot tartalmazó rétegek már közvetlenül a római kori szint alatt, a jelenlegi terepfelszíntől számított 120-130 cm-es mélységben (kb. 105,80 mBf) jelentkeztek. Kezdetben sár-

beyond that, to the military fort in the Víziváros and its related vicus (KÉRDŐ 2003. 81–84).

Data on the prehistoric site located on the territory

Findings and features suggesting the presence of a prehistoric settlement were found during the previous test excavations (1992, 1997, 2010) and archaeological observation work (1998) on the area of the courtyard of the Buda Savings Bank constructed by Miklós Ybl and also under the cellar level of the building. The layers and pits observed at that time and dated to the Late Iron Age could be documented at a depth of approximately 5-5.5 m measured from the present surface (since then a 1-1.5 m thick debris layer has been removed; the information is based on the above mentioned archival references and the kind oral communication by Attila M. Horváth).

The results of the excavation carried out in the territory of the former courtyard partly confirmed and partly broadened the sparse data previously available on the prehistoric settlement on the archaeological site. Layers containing Late Iron Age finds were already observed beneath the Roman period level, at a depth of 120-130 cm from the present surface level (c. 105.80 m a.B.s) on the surface still remaining intact by the cellars. First, we could observe yellow and light brown layers which became darker as we proceeded deeper. Below a relative level of c. 180 cm, several dark greyish brown layers of fill were found mixed with a large amount of humus. The silty sediment soil, probably deposited continuously by inundations of the Danube, contained traces of temporary settlements and surfaces with

6. kép: A 16. századi
személgödör
Fig. 6: 16th century
refuse pit

gás- és világosbarna, majd a mélységgel párhuzamosan sötétedő, kb. 180 cm-es relatív mélység alatt sötétebb, szürkésbarna, erősen rétegzett humuszos feltöltést figyelhetünk meg. A valószínűleg a Duna kiöntései által folyamatosan töltődő, iszapos-üledékes talajon időszaki megtelepedések, járósínek nyomai mutatkoztak, elsősorban a metszetfalakon megfigyelhető ideiglenes tüzelőhelyekkel, hamus-szenes foltokkal. A késő vaskori kelta jelenléthez két gödör és némi szórvány leletanyag kapcsolható. Az objektumok 105,20 és 104,40 mBf közötti szinteken jelentkeztek. A La Tène D időszakra keltezhető leletek és jelenségek mellett kora és középső bronzkori edénytöredékek is előkerültek számottevő mennyiségben már a 105,50 mBf abszolút magasságon (a jelenlegi terepfelszíntől számított kb. 160 cm-es mélységben) jelentkező őskori rétegekből is.

A geológiai altalajt a szelvényben egy helyen, egy török kori gödör alján sikerült elérni, ez a szint a jelenlegi terepfelszíntől számított 4,60 m mélységben, kb. 102,50

temporary fireplaces and layers of ash and charcoal observed primarily in the section wall. Two pits and some stray finds could be connected to the Late Iron Age Celtic presence. These features were observed at a level of 105.20 and 104.40 m a.B.s. In addition to finds and features dated to the La Tène D phase, a significant amount of Early and Middle Bronze Age potsherds was already also found from the prehistoric layers starting at a level of 105.50 m a.B.s (at a depth of approximately 160 cm measured from the present surface).

We were able to reach the geological subsoil at one place in the trench, at the bottom of an Ottoman period pit. This could be documented at a depth of 4.60 m from the present surface, at an absolute altitude of c. 102.50 m a.B.s.

Based on these new results and other available information, it can be concluded that in the archaeologically intact parts of the site, there is a 3.5 m thick layer containing Bronze and Iron Age finds and features, while under the floor level of

mBf abszolút magasságon volt dokumentálható.

Az eddigi eredmények és információk alapján kijelenthető, hogy a terület régészeti szempontból intakt részein közel 3,5 m vastagságú, bronzkori és vaskori leleteket és jelenségeket tartalmazó feltöltéssel számolhatunk, míg a telek legnagyobb részét elfoglaló újkori pincék padlószintje alatt további, legalább 1,50-1,60 m vastagságú őskori rétegzettségre lehet számítani. A helyszín geológiai és régészeti stratigráfiai viszonyainak pontos ismerete hiányában ugyanakkor a valószínűsíthető terepesés miatt helyenként ennél vastagabb régészeti korú feltöltés meglelte sem zárható ki.

Az őskori leletanyag egy része a kora bronzkori Nagyrév-kultúra, illetve egy belső díszes tál töredéke alapján az ezt időben megelőző Makó-kultúra időszakába sorolható. A középső bronzkori Váta-kultúrát és a korszaki korszakot szintén jelentős mennyiségű kerámiatöredék képviseli. A késő vaskori leletek a La Tène D fázisra kel-

the modern cellars that occupy most of the territory of the plot, we can expect a further 1.50-1.60 m of prehistoric stratigraphic sequence. However, given our lack of precise knowledge of the geological and archaeological stratigraphic context at the site, we cannot exclude the presence of an even deeper archaeological fill in certain parts given the presumed sloping of the terrain.

A part of the prehistoric finds could be classified as belonging to the Early Bronze Age Nagyrév culture or, based on a fragment of a bowl with interior decoration,, to the Makó culture that predated it. The Middle Bronze Age Váta culture and the Koszider horizon was also represented by a significant numbers of potsherds. The Late Iron Age finds could be dated to the La Tène D phase. The Bronze and Iron Age finds and features unearthed during the excavations in 2013 are connected to find complexes with similar dating known from Castle Hill (HANNY-REMÉNYI 2003), the Corvin Square (HABLE 1999,

7. kép: Római kori hamvasztásos sír
Fig. 7: Roman Period cremation burial

tezhetők. A 2013-ban zajlott feltárás eredményeként előkerült bronzkori és vaskori leletek, jelenségek a terület környezetében, a Várhegyről (HANNY-REMÉNYI 2003), a Corvin térről (HABLE 1999, 116.) és a Kapucinus utcából (BENDA 2004, 188.) ismert hasonló korú tárggyüttesekkel mutatnak rokonságot; ezeknek a lelőhelyeknek az összefüggése, szorosabb kapcsolata vagy egysége joggal feltételezhető. A feltárás 2014-ben esedékes folytatása során reményeink szerint a terület őskori települési viszonyairól és kronológiájáról is pontosabb képet kaphatunk.

*Benda Judit
Anderkó Krisztián
Tóth Farkas Márton*

116) and Kapucinus Street (BENDA 2004, 188) in the nearby area. It is justified to suppose a close connection between these sites or even that they represent a unified whole. We hope to gain a more precise picture of prehistoric settlement conditions and chronology in the area during the continuation of the excavation due in 2014.

*Judit Benda
Krisztián Anderkó
Márton Tóth Farkas*

Irodalom/References:

BALOGH 1966 • Balogh J.: Művészet Mátyás király korában I-II. Budapest 1966.
BENDA 2004 • Benda J.: Budapest, I. kerület, Kapucinus utca 4-6. Régészeti kutatások Magyarországon 2002, 187–188.
FEUERNÉ 1973 • Feuerné Tóth R.: A budai „Schola”: Mátyás király és Chimenti Camicia reneszánsz ideálváros-negyed terve. Építés-Építészettudomány 5. (1973) 373–385.
HABLE 1998 • Hable T.: Előzetes jelentés egy kelta (eraviszkusz) telep és római kori temető feltárásáról a vízivárosi katonai tábornoktól délre. Aqfűz 4 (1997) 25–39.

HABLE 1999 • Hable T.: A Corvin téri ásatás legújabb eredményei – 1998. Aqfűz 5 (1998) 109–120.
HANNY-REMÉNYI 2003 • Hanny E. – Reményi L.: A budai Várhegy bronzkori településtörténete. BudRég 37 (2003) 237–276.
KÉRDŐ 2003 • Kérdő K.: Das Alenlager und Vicus der Víziváros. In: Forschungen in Aquincum 1969-2002. Aquincum Nostrum II. 2, 2003, 81–84.
MAGYAR 2011 • Magyar K.: Budapest, I. ker., Fő utca 2. Aqfűz 17 (2011) 157–160.
MAGYAR 2012 • Magyar K.: Budapest, I. Fő utca 2. Régészeti Kutatások Magyarországon 2010, Budapest 2012, 187–188.
VÉGH 2006 • Végh A.: Buda város középkori helyrajza I. Monumenta Historica Budapestinensia 15-16. Budapest 2006.

Régészeti ásatások az Öntőház udvar területén

(Budapest, I. ker., Ybl Miklós tér 2–6.,
Hrsz.: 6452/2)

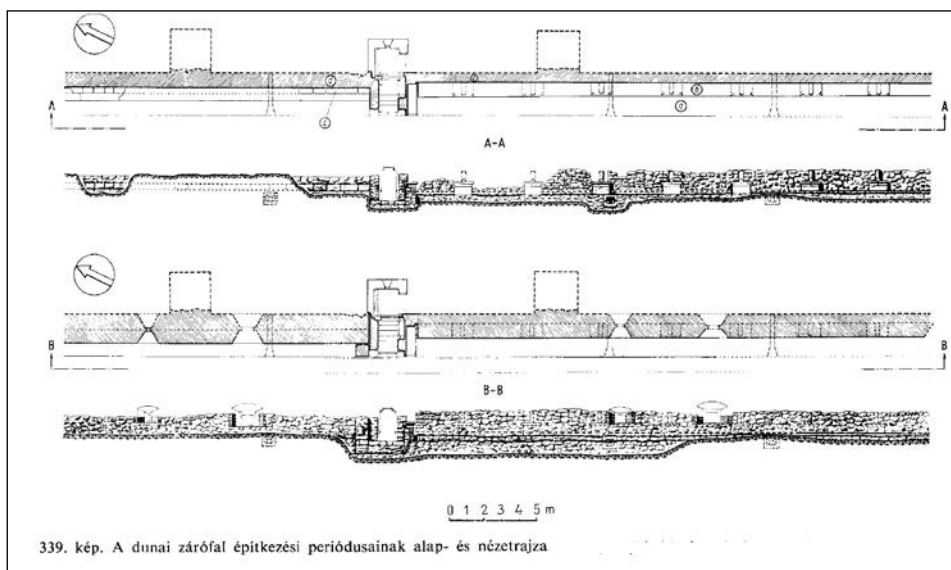
Archaeological excavations in the territory of the Öntőház (Foundry) Court

(Budapest I, 2–6 Miklós Ybl Square,
Lrn.: 6452/2)

A budai Várkert Bazár épületegyütteséhez tartozó hatalmas terület régészeti–történeti szempontból két nagy részre oszlik – legalábbis a középkorig visszatekintve. Az északi rész a 15. századtól a királyi palota Dunához lenyúló, udvarszerű védművéhez, az ún. Keleti falszorozshoz tartozott. Ezt a területet a barokk kor óta Öntőház udvarnak is nevezik. A Várhegy délkeleti lejtőjének a falszorostól délre eső része viszont eredetileg a korai Pest jobb parti testvértelépülésének, Kisebb Pestnek határai közé, majd a 13. század vége tájától a törökkor végéig Buda Alhévíznek, majd Tabánnak nevezett külvárosához tartozott. Az 1686-os visszafoglalási ostrom során elpusztult településrész ezután sokáig a vár beépítetlen védelmi zónája volt, amelyet csak sáncolatok tagoltak, majd a 18. század végétől – 19. század elejétől lassan újra polgári épületekkel építették be. Az 1870-es évek közepétől az Ybl-féle Bazár épületeit északon részben az udvarba, részben annak keleti fala elé, délen pedig az imént említett, rövidéletű polgári házak helyére emelték (MAGYAR 2014, 80–93; NYÉKHELYI 2014, 103–106, TEREI 2014, 107–112).

A budai királyi palota háború utáni helyreállítása során, az 1950-es 60-as években végzett, nagyszabású régészeti ásatásokból a Várkert Bazárhoz tartozó te-

The huge area belonging to the building complex of the Várkert Bazár (Castle Bazaar) in Buda is divided into two large parts from the archaeological-historical point of view, at least if looking back to the Middle Ages. The northern part has belonged to the courtyard-like fortification of the royal palace running down to the Danube, the so-called Eastern ward, since the 15th century. This territory has been called the Öntőház (Foundry) Court since the Baroque period. The part of the southeastern slope located south of the ward was, however, originally situated within the borders of the twin settlements of early Pest called Pest Minor which was located on the right bank of the river and then, from about the late 13th century until the end of Ottoman Period, this suburb of Buda was called Alhévíz, later Tabán. This area of the settlement was destroyed during the re-conquering siege in 1686. For a long time after that it remained an empty defensive zone of the castle articulated only by earthworks. Then, from the late 18th – early 19th century it was slowly filled in again with civilian buildings. From the mid-1870s, the buildings of the Castle Bazaar designed by Miklós Ybl were erected in the north, partly within the courtyard, partly in front of its east-

1. kép: A Dunai zárófal koronáján korábban megfigyelt kőpadok és lőrések felmérési rajza Gerevich 1966 nyomán
 Fig. 1: Survey drawing of the stone benches and loopholes observed previously on the top of the Danube-side curtain wall, after Gerevich 1966

rületek gyakorlatilag kimaradtak. A Bazár északi részéhez tartozó Keleti falszoros, vagyis Öntőház udvar területén a régészeti munkák akkor jobbra a műemléki helyreállításhoz kapcsolódó megfigyelésekre, elsősorban az udvart keletről lezáró, ún. Dunai zárófal környékére (GEREVICH 1966, 229–231.), valamint az ún. Déli zárófalra (GEREVICH 1966, 231–233., 236–237.), illetve az azzal párhuzamos kazamatafolyosóra, az ún. Vízhordófolyosóra korlátozódtak. Így derült ki például, hogy a Dunai zárófal déli szakaszának koronáját fedő, többszörös ráépítés alatt megőrződött az eredeti, középkori „gyilokjáró” járószintje, és egy sor, kereszt irányban elhelyezett kettős, közös háttámlával kiépített kőpad maradványa (1. kép). Utóbbi megoldásra a többi középkori budai várfalak esetében máshol nincs példa. A „gyilokjáró” idézőjeles használatát éppen ez a tény indokolja, ugyanis a viszonylag új

ern wall and in the south, in place of the aforementioned short-lived civil houses (MAGYAR 2014, 80–93; NYÉKHELYI 2014, 103–106; TEREI 2014, 107–112).

The territory comprising the Castle Bazaar was to all intents and purposes omitted from the large scale archaeological excavations carried out during the reconstruction of the Royal Castle of Buda after World War II, in the 1950s-1960s. The archaeological works in the territory of the Eastern ward, that is, in the Öntőház Court in the northern area of the Bazaar, were basically limited to observations connected to the reconstruction of historical monuments, primarily in the area of the so-called Danube-side curtain wall enclosing the courtyard to the east (GEREVICH 1966, 229–231) and the so-called Southern curtain wall (GEREVICH 1966, 231–233, 236–237) with its casemate corridor running parallel to it, the so-called

keletű terminus technicus a várépítészeti szakirodalomban a faltetőn elhelyezkedő védőfolyosókra használatos. A középkori építészetben egyébként gyakori kőpadok (l. pl. a palota gótikus csarnokának ablakfülkéinél) itt nyilvánvalóan sokkal inkább civil, kényelmi szempontokat szolgáltak.

A kőpadokhoz tartozó vékony mellvéd-fal visszabontott koronáján nyílások helyét annak idején már nem észlelhették, így az itt ma látható kőkeretes ablaksor-rekonstrukció pusztán feltételezésen alapul – jöllehet az említett kőpadok alapján valóban hasonló megoldással számolhatunk eredetileg is. A padokat eltakaró későbbi vastagításban azonban két, valószínűleg az 1530-as évekből származó kettőstölcsés (vagy X alakú) lőrés maradt meg. Két hasonló, középkor végi lőrés maradványait találták meg a fal északi szakaszán is, amelyek itt is már másodlagos, átépített állapotot jeleztek. Ma ezen falszakasz északi végén még egy harmadik, helyreállított lőrés is látható. Nem tudni azonban, hogy ennek a rekonstrukciónak van-e valós alapja. Gerevich azonban felhívta a figyelmet arra, hogy itt semmilyen nyomát nem látták a déliekhez hasonló kőpadoknak, ráadásul itt az eredeti mellvéd-fal az előbbinél valamivel vastagabb volt. A Dunai zárófalnak a falkorona szintjén két, illetően formában eltérő jelleggel kialakított szakaszát – amire egyelőre nincs magyarázat – egy, a külső, keleti falsíkból enyhén kiálló lépcsőtornyocska választotta, illetve választja el egymástól. Az ebben elhelyezkedő rövid, kelet-nyugatról észak-dél felé megtörő kőlépcső egy további, a zárófal déli szakaszának külső oldala mentén, hosszában elhelyezett, valószínűleg könnyűszerkezetes lépcsőhöz vezetett, amelyen keresztül egykor a Duna-parti út szintjére lehetett lejutni.

“Vízhordó” (water carrier) Corridor. These excavations revealed for instance that the floor level of the original medieval wall-walk was preserved under the multiple additional constructions covering the top of the southern section of the Danube-side curtain wall and also the remains of a row of double stone benches with a common back-rest placed perpendicularly to the axes of the wall-walk. (Fig. 1). No other example of this latter solution is known elsewhere on the curtain walls of Buda. Stone benches, otherwise relatively common in medieval architecture (see e.g. those in the window niches in the Gothic hall of the Buda Palace) obviously fulfilled rather “civilian” functions here connected to comfort rather than military purposes.

During the time of the reconstruction works, no trace of openings could be

2. kép: A Dunai zárófal koronája alatt átvezetett kővályús csatornák egyike

Fig. 2: One of the channels made of stone lobes lead under the top of the Danube-side curtain wall

Magán az udvar területén azonban régészeti feltárássra valószínűleg nem volt lehetőség. Bár Gerevich a közvetlenül a Dunai zárófal melletti belső, keskeny sávot úgy tünteti fel az ásatások (egyébként általában rendkívül pontos) összesítő alaprajzán (GEREVICH 1966, 8.), mintha az altalajig fel lett volna tárva, ez az általunk végzett ásatások alapján – mint látni fogjuk – tévedésnek bizonyult. A helyreállítás során a fal szinte teljes hosszában, azzal párhuzamosan egy, a csapadékvíz összegyűjtését szolgáló, kb. 1,50 m mély árkot ástak ki, ahol Gerevichék feltehetőleg csak megfigyelést végezhettek. Ennek során a zárófal belső oldala mentén előbukkant egy, mellé másodlagosan épült, jóval vékonyabb sekély alapozású falazat is. (Az árokban ekkor betonvályút alakítottak ki a vízelvezetés céljára, amely végig pusztította az említett, másodlagos építésű fal koronáját. Ásatásaink folyamán ezt teljes hosszban észleltük.) Az itt, az árok alján mutatkozó szilárd felületet gondolhatták Gerevichék az udvarszintnek, illetve az altalajnak. Ezt látszhattak alátámasztani azok az általuk nem sokkal a kőpadok szintje alatt megtalált eredeti, kővályús csatornák is, amelyek a zárófalon vezették át a belső oldalon felgyülemlett vizeket a külső oldal vízköpoihez. A csatornák – részben kiegészítve – máig megvannak: kettő a déli (2. kép), egy az északi szakaszon. (Az említett betonvályút éppen ezekhez vezetve alakították ki.) Jóllehet, ez a szint gyanúsan magasnak tűnhetett a falszorost körülvevő, különösen a faltól keletre eső, külső terepszinthez képest, elvileg azonban nem volt kizárható, hogy itt a várhegy tömbjének keletre kiszögellő, teraszzerű nyúlványáról lenne szó.

A fentieket leszámítva a helyszínrre vonatkozóan csak a történeti adatok, első-

observed on the demolished top level of the thin parapet wall connected to the stone benches, so the row of carved stone framed windows presented here today is only hypothetical. Nevertheless, based on the aforementioned stone benches a similar solution may indeed have originally been used here as well. However, the later thick fill covering the benches preserved two double funnel-shaped (or X-shaped) loopholes from the 1530s. The remains of two similar, late medieval loopholes were found on the northern section of the wall too. These mark the presence of a secondary, re-constructed state of affairs here as well. Today, a third, reconstructed loophole is also presented by the northern end of this wall section. It is not clear, however, whether this reconstruction was based on any real remains. Gerevich pointed out though that no traces of stone benches similar to those on the southern side were observed here. What is more, the original parapet wall here was somewhat thicker than in the aforementioned southern section. The two sections of the Danube-side curtain wall were thus formed differently at their tops, a situation which at the moment cannot be explained. They were separated by a small staircase turret that protruded slightly from the external, eastern wall surface. The short flight of stairs installed in this wall that first ran east-west and then after a right angle break, in a north-south direction, lead to another flight of stairs, probably with a light-frame construction, placed longitudinally along the external side of the southern section of the curtain wall. This stairwell once lead down to the road running along the Danube bank.

However, probably no archaeological excavation could be carried out at that time

sorban a képi ábrázolások álltak rendelkezésünkre, és hasonló volt a helyzet a déli résszel, a volt Ifjúsági Park területével is. Így tehát, amikor az 1990-es évek első felében a Várkert Bazár helyreállításának terve felmerült, a tervezéshez sem tudtunk érdemi régészeti adatokat szolgáltatni. Többek között ennek kompenzálására kezdődtek el a szondázások.

Az Öntőház udvaron először 1998–2000-ben végeztünk előzetes, „szondázó” ásásokat, amelyek célja – az ekkor felmerült helyreállítási elképzelésekhez kötődően – az általános feltöltési- (réteg) viszonyok és a feltételezett objektumok helyzetének tisztázása volt (MAGYAR 2002, 174–175.). A munkában közreműködött Benda Judit és Tóth Anikó kolléganőm. (2000-ben a bazár déli részén, a volt Ifjúsági Park területén is végeztünk kisebb szondázást, amelyben Benda Judit volt segítségemre. – Ezt a területet az újabb kutatások során Nyékhegyi Dóra kolléganőm, majd Terei György kollégám vette át. Beszámolójukat lásd a jelen kötetben!)

A próbafeltárásokat – tekintettel a helyszín régészeti védettségére – teljes felületű és mélységű feltárásoknak kellett volna követnie, hogy a tervezés a napvilágra hozottak alapján történhessen meg. A teljes feltárások azonban sajnos mind akkor, mind a későbbiekben elmaradtak. A tervezés így végül csak a próbafeltárások eredményeinek ismeretében, azok több, de inkább kevesebb figyelembevételével történt meg. Egy 2012-es újabb, de kisebb léptékű szondázást leszámítva (MAGYAR–NYÉKHEGYI 2013, 151–152.) további, részleges ásásokra már csak a kivitelezés, illetve annak előkészítése idején, 2012 vége – 2014 eleje között nyílt lehetőség, de ezekre a tervezés már alig tudott reagálni. Valójában az eredeti el-

in the actual territory of the court. Though Gerevich indicated the narrow zone inside the Danube-side curtain wall right next to it on the complex ground plan of the excavations (otherwise quite precise in general), as having been excavated down to the subsoil (GEREVICH 1966, 8), this proved to be a mistake based on our excavations, as presented below. During the reconstruction, an approximately 1.50 m deep trench was dug almost all along the curtain wall, in parallel with it in order to collect rainwater. Gerevich and his colleagues probably used the ditch to carry out archaeological observation. Another, much thinner wall with a shallow foundation built secondarily next to it was found in this trench along the inner side of the curtain wall. (A concrete lobe was established in the trench at that time for draining water. This lobe destroyed the top of the aforementioned secondarily built wall all along its length. We could detect this along its entire length during our excavations.) Gerevich and his colleagues may have considered the solid surface observed at the bottom of the ditch to be the level of the courtyard or the subsoil. Some original channels made of stone lobes that were found not much below the level of the stone benches by them perhaps appeared at this time to support this idea. These channels drained the water that accumulated inside through the curtain wall to the spouts on its exterior side. The – partly reconstructed – channels still exist: two by the southern (Fig. 2) and one by the northern section of the curtain wall. (The aforementioned concrete lobe runs exactly to these spouts.) Though this level might have appeared suspiciously high compared to the level of the terrain around the wall-walk, especially east of

képzelés ellenkezője valósult meg: ekkor már csak a tervezés által beépítésre vagy közműfektetésre kijelölt területek régészeti kutatására, megfigyelésére került sor, rendkívül feszített tempóban, igazodva a kivitelezés menetéhez. Így – különösen a Park területén – esély sem volt a munkák során előkerült maradványoknak a tervekbe történő beillesztésére vagy akár megmentésére.

Az Öntőház udvar esetében már az első próbafeltárások is fontos eredményeket hoztak, míg a volt Ifjúsági Park területén ásott, csekély számú – és a kutatandó terület méretéhez képest elenyészően kis felületű kutatóárkokból – sokkal kevesebb következtetést lehetett levonni. (Az építést megelőző, illetve ahhoz kapcsolódó földmunkák a déli részen végül jóval túlterjedtek a Park eredeti telekhatárán, amin túl viszont mi, akkor eleve nem folytathattunk szondázást. A szondázott felület aránya így még jóval kisebbnek bizonyult az egész területhez képest.)

Az Öntőház udvar területén eredetileg két helyen kezdtünk próbaátásásokat, s a későbbi feltárások során is ezek környékén értük el a legfontosabb eredményeket. Egy szelvényel (1. szelvény) az udvar délkeleti sarkának, az Ybl-féle Északi (lépcső) pavilonnak környékét igyekeztünk felderíteni. Egy másik, kelet – nyugati kutatóárok (2. szelvény) pedig a teljes udvart átvágtuk keresztirányban, a Dunai zárófaltól a nyugati oldali támfalig. Ezeket részben még a szondázások későbbi fázisában kibővítettük, illetve további, nagyobb felületen nyitott szelvényekkel egészítettük ki. (2/É, 3–4–5. szelvény – 3. kép). A mostani, már a kivitelezéshez kapcsolódó megelőző feltárások során az építésre kijelölt felületeken számos új szelvényt nyitottunk, de felhasználtuk „szelvényként”, azaz meg-

the wall, it theoretically could not be excluded that a terrace-like projection of the Castle Hill was located here that protruding towards the east.

Apart from these features, only historical data were available about the site, especially visual images. The situation was similar concerning the southern part, in the territory of the former Ifjúsági Park (Youth Park). Consequently, when the idea of reconstructing the Castle Bazaar was raised in the first half of the 1990s, we could not provide any archaeological data for the planning. Test excavations were, among others, begun with the aim of filling this gap in our knowledge.

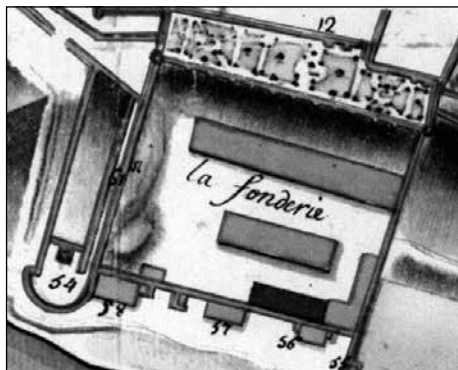
We carried out the first preliminary excavations in the Öntőház Court in 1998–2000 using the “sondage” method. The aim of these excavations – connected to the ideas that emerged that time concerning the reconstruction – was to clarify the general stratigraphic context and the position of the hypothesized features (MAGYAR 2002, 174–175). The archaeologists Judit Benda and Anikó Tóth took part in the work as well. (In 2000 we carried out a small scale test excavation in the southern part of the Bazaar, in the area of the former Youth Park, in which I was assisted by Judit Benda. This area was taken over by Dorottya Nyékhelyi and later by György Terei in the most recent research efforts; for their results see their account published in this volume.)

In view of the archaeologically protected nature of the site, the test excavations should have been followed by a complete excavation of the territory down to its entire depth so that the results of the research could have been taken into consideration during the planning process. However, complete excavation was

figyelésre, információszerzésre az új köz-műárkokat is. (Utóbbiaknál annyit sikerült elérni, hogy a legkritikusabbnak tűnő szakaszokat mi, gyakorlatilag régészeti feltárás formájában áshassuk ki, de a többségnél csak megfigyelésre és különböző mértékű dokumentálásra volt lehetőség.) Az Öntőház udvaron és környékén így összesen 48 ásatási, vagy megfigyelési szelvény nyílt a szondázások kezdetétől a régészeti munkák befejezéséig, 2014 január közepéig, ami azután a folytatódó kivitelezés ideje alatt még további három „szelvénnel” gyarapodott (1. kép). A „tényleges” szelvények közül azonban csak nagyon kevésben tudtunk leásni az altalajig, s gyakran még a középkori rétegeket sem sikerült elérni. Egyes esetekben a szelvények átmetszésbe kerültek egymással. (Pl. az 1. szelvény felületét a kivitelezés előrehaladásával, annak igényei szerint ki kellett bővíteni a korábban kialakított 3. szelvény rovására.)

A 2000-ben félbemaradt, majd 2012–2014-ben folytatott ásatások dokumentációs anyagának összevetése, és az előkerült leletek feldolgozása jelen sorok írásakor, 2014 áprilisában még jószerével el sem kezdődött. Az alábbi rövid beszámoló tényközléseken túli, értékelő jellegű megállapításai így tehát jórészt csak előzetes benyomásokra épülnek, és a későbbiekben sok tekintetben revízióra szorulhatnak. Mindazonáltal indokolt, hogy a következőkben együtt foglaljuk össze a korábbi próbaásatások és az újabb kutatások fontosabb eredményeit.

A próbafeltárások során a 2. számú kutatóárok hozta a legtöbb új ismeretet. Bár ez a kutatóárok nem hatolt le túl mélyre (átlag 2–3 m-re az egyébként változó terepszinttől), már viszonylag közel a felszínhez jelentős építészeti maradványok-

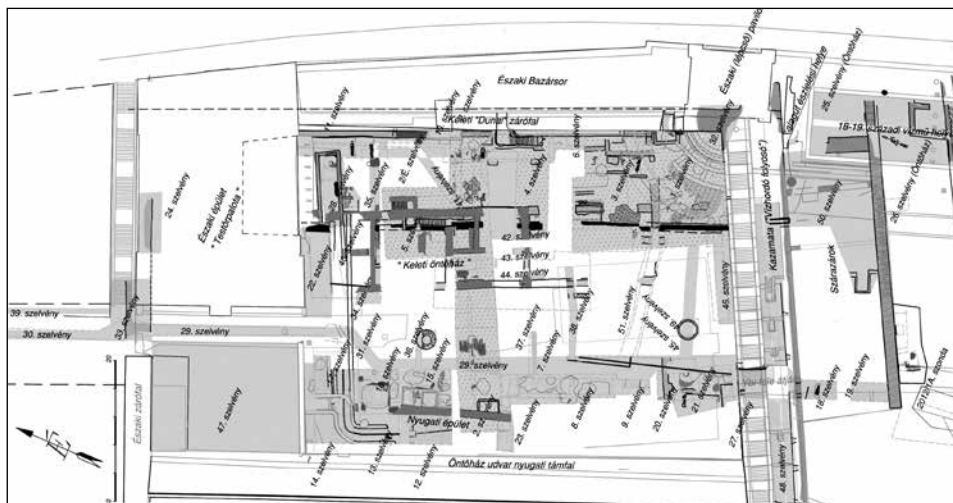
3. kép: Az Öntőház udvar és környéke F. Langer 1749-es Buda helyszínrajzán

Fig. 3: The Öntőház Court and its surroundings on a plan of Buda by F. Langer from 1749

unfortunately omitted at that time and later as well. Only the results of the test excavations were known and, more or less, but rather less, taken into account during the planning process. Already, apart from a more recent, small scale test excavation in 2012 (MAGYAR–NYÉKHELYI 2013, 151–152) further – only partial – research could be carried out only during the construction work and the preparation for it, between late 2012 and early 2014. However, hardly anything could be incorporated from that work into the planning process. In fact, the exact opposite of the original plans was realized: By that time, archaeological research and observation already could cover only those places that were designated by the planning side for construction or laying down of public utilities in a very tight rhythm, accommodated to the schedule of the construction work itself. Thus – especially in the territory of the Park – there was no chance at all to incorporate the remains found during the works into the architectural plans or even to save them.

ra bukkantunk. Nagyjából az előzetesen várt helyen rátaláltunk a látképeken a 16. századtól, a helyszínrajzokon a 17. század végétől szereplő két, téglalap alaprajzú építmény (3. kép) közül a keletebbi két, hosszanti főfalának egy-egy szakaszára.

Already in the case of the Öntóház Court, the first test excavations produced significant results, while the few test trenches opened in the former Youth Park – the surface of which was disproportionately small compared to the extent of the

4. kép: Az Öntőház udvar területén és környékén végzett régészeti munkák szelvényeinek összesítő alaprajza
Fig. 4: Complex plan of the trenches opened during the archaeological works carried out in the Öntőház Court and its surroundings

5. kép: A keleti
öntőház épület
maradványai a
munkák 2012-es
újrakezdésekor
(2., 2É., 4., 5.
szelvények)
Fig 5: The remains
of the eastern
foundry when
resuming the work in
2012 (trench 2, 2É,
4, and 5)

6. kép: A keleti öntőház épület keleti főfalának egy szakasza a korábbi 2. szelvény területén
 Fig. 6: A section of the main wall of the eastern foundry in the territory of the earlier trench 2

Emellett a nyugati épület egyik hosszanti, nyugati(?) falát is azonosítani tudtuk alapozási szinten. A barokk helyszínrajzokon „öntőde-” vagy „ágyúöntőde”-ként megjelölt funkció a keleti épületnél egyértelműen igazolható volt. A próbafeltárások későbbi időszakában lehetőség volt az eredeti kutatóárok kibővítésére (2/É), illetve közvetlenül hozzákapcsolódó szelvények kialakítására (4-5. szelvények – 4-5. kép), így mind külső, mind belső falaiból hosszabb szakaszokat tártunk fel (5–6. kép), valamint azonosítottuk a délkeleti sarkát (7. kép). Valamennyi falazat nagy számban tartalmazott már másodlagosan felhasznált középkori kőfaragványt. Viszonylag nagyobb felületen rábontottunk az épület kormos, égett padlózatára, a keleti oldalon

area to be covered by the research – permitted far fewer conclusions to be drawn. (Earthmoving prior to and during the construction work by the developer in the end greatly overreached the original border of the plot of the Park on its western and southern sides, but at that time we were not able to open trenches outside these borders. Consequently, the proportion of the territory researched with sondages proved to be even smaller compared to the entire area.) Originally, we started the test excavations in two places within the Öntőház Court, and the most important results were also produced here during later excavation work. One trench (No. 1) was intended to investigate the south-eastern corner of the courtyard, the area

7. kép: A keleti öntőház épület délkeleti sarka egy később hozzáépített újkori faltömbbel (4. szelv.)

Fig. 7: The southeastern corner of the eastern foundry with a modern wall block built against it later (trench 4)

pedig egy, mélyen a padlószint alá süllyesztett, erősen átégett tüzelőtér (olvasztókemence?) maradványait is feltártuk. A valamikor a 18. század végén, 19. század elején lebontott építmény betöltésében és környékén nagy mennyiségű színesfém-olvadékot, salakot, valamint különböző méretű és formájú, grafitos anyagú téglákat és égett agyagtapasztás-maradványokat találtunk. Jóval később, 2013 végén, 2014 elején, sőt márciusában közműárok ásása során nyílt csak lehetőség az építmény – immár bizonyítottan „öntőház” – további részleteinek megismerésére: azonosítottuk délnyugati sarkát, és északabbi felének néhány falazatát is. Mindazonáltal a „keleti öntőház” nagyobb része feltáratlan maradt. Nem ismerjük teljes, hiteles alaprajzát, belső beosztását és így a működését

of the Northern (staircase) pavilion built by Ybl. We used another east-west oriented trench (No. 2) to transect the entire courtyard, from the Danube-side curtain wall to the supporting wall on the western side. These trenches could be partly in a later phase of the test excavations, and were complemented with further trenches covering a larger surface (trenches 2/É, 3–4–5; Fig. 3). During the most recent excavations already connected to the constructions we opened a number of new trenches on the surfaces designated for construction, and we utilized the new public utility trenches as “archeological trenches”, that is, for observation and collecting information. (Concerning the latter, we were able to insure through negotiation that the sections which seemed

8. kép: A nyugati öntőház(?) épület nyugati falának alapozásmaradványai újkori meszesgödörökkel (12-16. szelvi.)
 Fig. 8: Foundation remains of the western wall of the western foundry(?) with modern lime pits (trench 12-16)

sem. Az 1998–2000-ben kiásott maradványok egészen 2012 teléig – finanszírozás hiányában – szabadon, állagvédelem vagy konzerválás nélkül maradtak, majd ekkor – kisebb konzerválás után – visszatemetésre kerültek.

Bár a korabeli helyszínrajzok szerint jóval nagyobb méretű nyugati épület említett főfalának, pontosabban a főfal alapozásának végül hosszabb szakaszát sikerült feltárni 2013 tavaszán (12–16. szelvények – 4., 8. kép), de még ez sem tette lehetővé sem a tényleges alaprajzi kiterjedésének, sem az egykori funkciójának meghatározását. Az építmény más falainak vagy padlójának sajnos egyetlen részletét sem tudtuk megfogni sem saját kutatóórkainkban, sem a megfigyelés alá vont közműárkokban. (Így pillanatnyilag az is csak feltételezés,

most critical were dug by us in essence using archaeological excavation methods. However, in most cases we could only observe and document archaeological material to varying extents.) Thus, a total of 48 trenches were opened for archaeological excavation or observation in the Öntőház Court and its surroundings from the beginning of the test excavation until the termination of archaeological work in mid-January 2014. This was complemented with a further three “trenches” during the continuing construction work (Fig. 1). However, we could dig down to the level of the subsoil in only a few of the “real” trenches, and we were often not able to reach even the medieval layers. In certain cases, the trenches cut across each other (e.g. Trench 1 had to be extended as re-

hogy a hosszabb szakaszon feltárt alapozás a nyugati főfalat jelöli.) Ennek oka az lehet, hogy ez a hegy lejtőjébe vágott épület jóval magasabban volt alapozva, mint a keleti, kisebb párja, így a 18. század végi, 19. század eleji bontási és planírozási munkák idején az építmény jó részét teljesen, az alapozás aljáig leborotválták. Az építmény déli lezárásának meghatározására sajnos nem végezhattünk ásatást. Az egykori helyszínrajzok alapján sejtethető területén belül előkerült, mélyebb objektumokban, pl. török kori szemétdödrökben nem találtunk öntési munkára utaló anyagokat, míg azon kívül, dél – délkeletre igen.

A „legelső ásonyomok után” előbukkant két építmény maradványai mindenesetre legalább hozzávetőlegesen igazolták az említett képi források által sugalmazott elrendezést. Kezdetben úgy véltük, megtaláltuk a magyarázatot az első ismert Buda-ábrázolás, az 1493-ban megjelent ún. Schedel-krónika metszetének (9. kép) ide vonatkozó részletére, a Dunai zárófal felett megrajzolt nagyméretű tetőzetre. Azt feltételeztük, hogy vagy a rajzoló, vagy a rajzból készült metszet alkotója egybemosta a fal mögött elhelyezkedő egyik vagy mindkét épület tetejének látványát. A „keleti öntőház” falainak vizsgálata és különösen padlójának átvágása után azonban ezt a feltevést rögtön módosítanunk kellett. Egyrészt a falak nagy számban tartalmaztak másodlagosan beépített középkori követ, ami egy 1490 körüli ábrázoláson szereplő épületnél legalábbis furcsa lett volna. Másrészt, perdöntő elemként, kevéssel a padlószint alatt egy, az épület keleti falával nagyjából párhuzamos másik, visszabontott fal tűnt elő. Ebben ráadásul megőrződtek egy nyugatra nyíló kapuzat maradványai, a déli oldalán eredeti helyzetben lévő ke-

quired by the proceeding construction, at the expense of Trench 3).

The comparison of the documentation material of the excavations stopped in 2000 and then continued in 2012-2014, and the analysis of the unearthed finds had hardly even been started when these lines were written in April 2014. The statements connected to the evaluation work in the following brief account that go beyond pure presentation of the facts are thus based mostly on preliminary impressions, and might need to be revised later in many respects. Nevertheless, there is some justification to summarize the important

9. kép: A királyi palota a Keleti falszorossal (a későbbi Öntőház udvarral) 1493 előtt, részlet a Schedel-krónika Buda ábrázolásáról

Fig. 9: The Royal Palace with the eastern wall-walk (later Öntőház Court) before 1493. A detail from the representation of Buda in the Nuremberg Chronicle by Schedel

rékvető kővel. Ezt a falat azután mind a keleti épület teljes feltárt felületén (2. és 5. szelvények), mind az udvar délkeleti sarkában lévő 1. szelvényben (4. kép), s a későbbi szondázó szelvényekben (3–4.) is sikerült több szakaszon azonosítani, összesen mintegy 40–50 m hosszúságban. Mivel a fal déli vége közvetlenül az udvar déli zárófalához csatlakozott, nyilvánvalóvá vált, hogy itt a „keleti öntőház” építését megelőzően egy olyan hatalmas épület állt, amely az udvar keleti részét, mintegy 1/3-át észak-déli irányban valószínűleg faltól-falig betöltötte. Legészakabbi pontját csak legutóbb, 2013 tavaszán fogtuk meg az Ybl-féle északi lakóház, ún. Testőr palota déli fala mellett (22. szelvény) – az Északi zárófalhoz bekötő további szakaszát éppen a palota építéskor semmisítették meg. A fal déli szakaszán előbukkant egy másik kapu is, amelynek szerencsére mindkét, negyedköríves formájú kerékvető kőve *in situ* maradt meg (1. és 3. szelvények). Ugyanitt, 2013 tavaszán–nyarán sikerült nagyobb felületen feltárni az épület padlóját is (10. kép). Az egyszerű lejárt, agyagos padlót itt vastag, kormos-hamus réteg borította, bizonyítván, hogy az épület leégett. Az épület belső osztásáról sem itt, sem máshol nem sikerült adatot nyerni, s egyelőre a lefedés belső alátámasztásáról sem tudunk biztosat mondani. Valószínűnek tartjuk, hogy az építmény keleten teljes hosszában a Dunai zárófalra támaszkodott. A mintegy 80×14–15 m alapterületű épület a két, eddig feltárt kerékvetőköves kapuja (egy további valószínűsíthető északabbra!) és az egyszerű földpadlója alapján csak valamilyen alárendelt, gazdasági funkciót, pl. raktár, csűr, esetleg istálló, tölthetett be. Ezt a már korábban is felismert tény azért kell hangsúlyozni, mert egyes kuta-

results of the previous test excavations together with those of the recent research on this territory.

Trench 2 produced the most new information during the test excavations. Though this trench was not very deep (with an average depth of 2–3 m measured from the otherwise varying surface level), significant architectural remains were already found relatively close to the ground surface. Approximately in the place where we expected to find them, we detected segments of the two main longitudinal walls of the eastern building of the two rectangular buildings (Fig. 3) that were depicted on the vedutae from the 16th century and on the plans from the late 17th century. We could also identify one of the longitudinal, western (?) walls of the western building at the foundation level. The function marked as “foundry” or “cannon foundry” on the Baroque period plans could be verified unambiguously in the case of the eastern building. We were able to extend the trench in a later phase of the test excavations (2/É) and to open trenches connected directly with it (Trench 4 and 5; Figs. 4–5). Thus, we excavated long segments of both the external and the internal walls (Figs. 5–6), and we could identify the southeastern corner as well (Fig. 7). All the walls contained a large number of medieval stone carving spolia in secondary positions. We excavated the sooty, burnt floor of the building over a relatively large surface. On the eastern side we unearthed the remains of an intensively burnt firebox (from a smelting furnace?) as well that was sunk deep below the floor level. In the fill of the construction demolished sometime during the late 18th – early 19th century and around it we found a large amount of melted non-

10. kép: Az Öntőház udvar K-i felét elfoglaló Zsigmond kori(?) gazdasági épületének égett járósíntje (előtérben az Ybl-féle Északi pavilon külső lépcsőjének téglafalai – 1. szelv.)

Fig. 10: 10. The burnt floor level of the outbuilding dating from the Sigismund period (?) that occupied the eastern part of the Öntőház Court (in the foreground the brick walls of the external stairs of the Northern Pavilion built by Ybl – trench 1)

tók részéről felmerült, hogy a Schedel-féle krónikában itt ábrázolt, magas tetős épület valójában egy reprezentatív nagytermet magába foglaló palota lett volna (Bugár-Mészáros Károly előadása 2014. április 7-én a MÉSZ [Magyar Építőművészek Szövetség] által rendezett „A Várbazár megújítása” c. konferencián „A budai vár középkori óriásterme a Várbazár testében” címmel). A rendelkezésre álló régészeti adatok alapján legkorábban Zsigmond uralkodása (1387–1437) alatt épülhetett, de az sem kizárt, hogy már Mátyás korában (1458–1490) emelték. Pusztulását valószínűleg az 1541-es német ostrom okozta, amikor a „Vízvárat”, azaz a Keleti falszorost először lőtték

ferrous metals, slag, bricks in varying sizes and forms and made from a material that contains graphite as well as pieces of burnt daub. We were able to discover further details concerning the building – by that time already verified as being a foundry – much later, in late 2013 – early 2014, even in March, during the excavation of the public utility trenches. We identified its southwestern corner and a few walls belonging to its northern part as well. Still, the major part of the “eastern foundry” remained unexcavated. We do not know the complete and authentic ground plan, its interior arrangement, and thus, nothing of its operations. The remains excavated in 1998–2000 were left uncovered without

11. kép: A Dunai zárófalon nyitott átjáró és a hozzávezető újkori(?) lépcső maradványai (4. szelvény)
 Fig. 11: The passage opened through the Danube-side curtain wall and the remains of the modern(?) stairs leading to it (trench 4)

ágyúkkal a Duna túlsó oldaláról. Az sem kizárt azonban, hogy csak a 16–17. század fordulóján tett visszafoglalási kísérletek idején pusztult el teljesen.

Közvetlenül az előbb leírt 2. szelvény keleti, a Dunai zárófalhoz kifutó vége mellett, délre nyitottuk a 4. szelvényt. Az eredetileg L alakú (később, csekély mélységben, téglalap alakban kibővített) szelvény hosszanti, kelet-nyugati szárának nyugati végében tudtuk megfogni az említett „keleti öntőház” délkeleti sarkát, egy hozzá délről csatlakozó újkori falazattal, valamint a Zsigmond-kori fal rövid szakaszával. A szelvény Dunai zárófal melletti, észak-déli szakaszán először azt a falazatot találtuk meg, amelynek koronáját már Gerevichék is láthatták a bevezetésben említett vízlevezető árok ásásakor. (A

any protection or conservation – due to the lack of financing – until the winter of 2012 and then they were re-buried following small scale conservation efforts.

Finally, in the spring of 2013, we were able to excavate a long segment of the main wall (or more precisely its foundations) from the westernmost building that turned out to be much larger based on its contemporary plans (Trenches 12-16; Figs. 4 and 8). However, this same research did not allow us to determine the actual extent of the groundplan or the former function of the structure. We were not able to detect any other detail concerning the remainder of the walls or anything about the floor of the building, neither in our test trenches nor in the public utility trenches covered by the observation.

zárófallal párhuzamos, közvetlenül mellé épült falazat az összes, a keleti oldalon nyitott korábbi és későbbi szelvényben – délről északra: 1., 3., 6., 4., 2., 10., 11. – előbukkant.) E fal alatt, illetve mellett egy délről északra lejtő lépcsőt tártunk fel már a szondázások idején. A zárófal járószintjétől számítva mintegy –80 cm körül induló és –410 cm körüli mélységig súlylédő lépcső egy rá merőlegesen a Dunai zárófalban nyitott átjáróhoz vezetett (11. kép). A lépcső aknájában lévő feltöltésben nagy mennyiségű, török korival kevert újkori kerámiát találtunk, valamint az öntőház/ak bontásából származó olvadékokat, salakot. Ennek, illetve az átjáró szintviszonyainak alapján jelenleg az tűnik valószínűnek, hogy a lejáró és a falban láthatólag másodlagosan tört, de utóbb – feltehetőleg Ybl korában – téglával lefalazott átjáró

(Thus, it is no more than a hypothesis at the moment that the relatively long excavated foundation segment marks the main western wall of the building.) The reason for this might be that this building, cut as it was into the slope of the hill, was established at a much higher level than the corresponding but smaller eastern building. Thus, most of it was destroyed down to its bottom of its foundation, during the demolition and leveling works in the late 18th – early 19th century. Unfortunately, we could not carry out any excavation work to identify the southern end of the western building. We did not find any material that suggested that there had been metal casting taking place in the deeper features (e.g. in the Ottoman period refuse pits) unearthed within its territory as hypothesized on the basis of coeval plans although

12. kép: A Zsigmond kori gazdasági épület nyugati fala alatti feltöltési rétegek ásátás közben (1. szelv.)
Fig. 12: Fill layers under the western wall of the Sigismund-period outbuilding during the excavation (trench 1)

ró, valamilyen, a fal túloldalán egykor állt újkori (barokk?) épülethez, annak emeletére vezethetett. A 4. szelvény fal melletti részét 2012 nyarán 8,70 m-ig mélyítettük tovább és – részben a 2. szelvény rovására – valamelyest ki is bővítettük. Ennek során a lépcső északi végén lévő falakat lebontottuk. Utóbb, 2012 késő őszén – 2013 tavaszán a teljes lépcső is lebontásra került. (A tervek szerint a Dunai zárófal belső oldala mentén, teljes hosszban eredetileg egy, az alapozásig lehatoló angolakna került volna kialakításra. Ennek előjátékaként került sor a 4. szelvény szondázó továbbmélyítésére, és az „útban lévő” falak lerombolására. Utóbb az angolaknát egy csupán 2,5-3 m mély szivárgóárokka helyettesítették, így az ennél mélyebben elhelyezkedő lépcső- és falmaradványok lebontása végül fölöslegesnek bizonyult.) A lépcsőből és a nagyrészt törtköves falból több, másodlagosan felhasznált középkori kőfaragvány is előkerült, illetve a lépcsőből egy római sírkő töredéke. A lépcső alatt és mellett folyt ásatások során kitűnt, hogy az elért, 8,70 m mélységig feltöltésben jártunk, amely lefelé még láthatóan folytatódik. Ez világosan cáfolta Gerevichék fentebb említett elképzelését a jóval magasabban elhelyezkedő altalaji terepszintet illetően. (Utóbb ez minden olyan helyszínen megerősítést nyert, ahol nagyobb mélységet értünk el – l. pl. 1. szelvény.)

Röviden visszatérve a Dunai zárófalra, illetve az annak belső oldalán végighúzó-dó, korábban említett, visszabontott falra (1., 3., 6., 4., 2., 10., 11. szelv.), az utóbbi szerepének tisztázása még hátra van. A 100-110 cm vastag falazat anyaga meglehetősen homogén volt: kis- és közepes méretű törtkövekből állt össze, másodlagosan felhasznált kőfaragványok nélkül. Elsőzór-tan viszont kevéske téglá, ill. téglatöredék

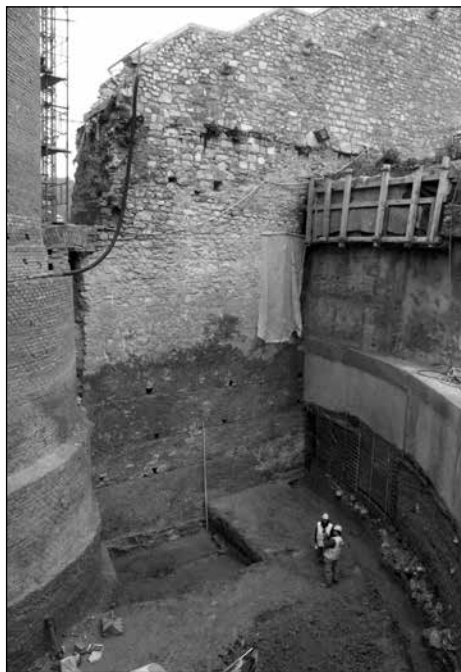
we did find such casting materials outside the building to its south-southeast.

The remains of the two buildings found “in the first spit” at least approximately verified the arrangement suggested by the aforementioned visual sources. First we thought that we had found the explanation for the relevant detail in the earliest known representation of Buda in the so-called Schedel Chronicle published in 1493 (Fig. 9), the large roof depicted above the Danube-side curtain wall. We assumed that either the creator of the drawing, or of the engraving that was produced on the basis of this drawing, combined the view of the roof of one of the two buildings or of both located behind the wall. However, we had to modify this hypothesis after the examination of the walls of the “eastern foundry” and especially after cutting through its floor. On the one hand, the walls contained a large number of medieval carved stones placed in secondary positions, which would at the very least have been odd for a building depicted in an image from about 1490. On the other hand, another dismantled wall was unearthed slightly under the level of the floor as a decisive element that ran more or less parallel to the eastern wall of the building. In addition, this dismantled wall preserved the remains of a gateway opening to the west with an in situ spurstone on its southern side. Several segments of this wall could also later be identified over the entire excavated surface of the eastern building (trenches 2 and 5) and in trench 1 located in the southeastern corner of the courtyard (Fig. 4), and in the later test trenches (Nos. 3 and 4), altogether over a length of 40-50 m. As the southern end of the wall joined the southern curtain wall of the courtyard directly,

felfedezhető volt benne. Habarcsa alapján sem a közép-, sem a török kori eredetét nem tudjuk kizárni. E pillanatban, a kapcsolódó metszet-, illetve szintviszonyok összehasonlító elemzése híján még az sem kizárható, hogy a „Zsigmond-kori” fal keleti pendent-járól van szó. A fal a Dunai zárófal belső oldalán húzott szivárgóárok miatt sajnos teljes hosszban lebontásra került. Mögötte viszont 2,5-3 m mélységig láthatóvá vált a zárófal belső felülete. Ez a durván vakolt felület – leszámítva a Gerő-féle helyreállítások során megbolygatott felső, 30-80 cm-es sávot – teljes hosszban homogénnek mutatkozott, mindenféle függőleges elválás nélkül, beleértve az említett lépcsőtornyocska vonalát is. (Ez tehát csak keleti irányban szögellt ki.) Mindez, bár nem segít megoldani a falonán mutatkozó eltérő kialakítás okát, de cáfolja Gerevich azon feltételezését, hogy itt esetleg eltérő korú falszakaszok találkozásáról lenne szó (GEREVICH 1966, 231.).

A szondázás kezdetén, 1998-ban az udvar délkeleti sarkában nyitott, 1. számmal jelölt szelvényünket a későbbiekben tovább bővítettük és mélyítettük. Az Öntőház udvari ásatások során végül 2013 őszén itt értük el a legnagyobb mélységet, ami a lépcsőzetesen kiképzett indulási terepszinthez képest mintegy 12-14 m-t (!) jelentett. Itt először az Ybl-féle Északi (lépcső) pavilonhoz tartozó külső lépcső maradványaira bukkantunk rá (11. kép – a lépcsőt a háború utáni helyreállítás során bontották le). A modern kori és barokk planírozási rétegek alatt előkerültek a török kor végi pusztulási rétegek, majd az említett, hatalmas gazdasági épület falának, belső szóhasználat szerint röviden: a „Zsigmond-kori falnak” déli szakasza és padlója. Ezek alatt még további, mintegy

it became clear that a huge building had stood here prior to the construction of the “eastern foundry” that occupied the eastern part of the courtyard wall-to-wall, approximately over one third of it in a north-south direction. Its northernmost point was detected only recently, in the spring of 2013, next to the southern wall of a modern period, northern house designed by Ybl, the so-called Testőrpalota (Guardhouse; trench 22). The segment, that once joined the northern curtain wall was demolished during the construction of this modern building. Another gateway could be observed in the southern section of the wall. Here, both quadrant-form spurstones have luckily survived in situ (trench 1 and 3). We could excavate the floor of the building as well over a large area in the spring and summer of 2013 (Fig. 10). The simple pounded clayey floor was covered here by a sooty-ashy layer showing that the building had burnt down. We could not find out anything about the interior arrangement of the building, either here or elsewhere, and we cannot say anything for sure about the interior support for the roof either. We think that in the east, the building was probably supported by the Danube-side curtain wall along its entire length. The building measured 80×14-15 m. It must have filled some kind of subordinated, out-building function based on the two gateways with spurstones unearthed to date (the existence of one more gateway can be assumed more to the north!) and the simple earthen floor, it may possibly have been some kind of warehouse, a barn or perhaps a stable. This fact, already recognized previously, must be reemphasized because some researchers have suggested that the building covered with a high roof depicted in this area in

13. kép: A Déli zárófal belső oldala a feltöltés elbontása közben (balra az Ybl-féle Északi pavilon íves téglafala – 1. szelv.)

Fig. 13: The inner side of the Southern curtain wall during the excavation of the fill (on the left the curved brick wall of the Northern Pavilion built by Ybl – trench 1)

10 m vastag középkori feltöltés feltárása következett (12. kép). Az egymást követő rétegek lehámozása során fokozatosan előtűntek a Dunai és a Déli zárófal eddig feltöltés által takart belső felületei, s ezáltal érzékelhetővé vált, milyen elképesztően nagy munkát végeztek a Zsigmond-kor építőmesterei. A 2,60 – 2,80 m vastag falazatokat a Dunai zárófal esetében 12, a Déli zárófalnál 16-20 m magasságig emelték fel az alapozási szinttől (13. kép). Sajnos a két fal találkozását, az udvar délkeleti sarkát az Ybl-féle Északi pavilon építéskor csaknem az alapozásig átvágták. A falcsatlakozás belső szöglete azonban mégiscsak megmaradt az alapozás szintje

the Schedel Chronicle might have been a palace including a banquet hall (see e.g. a paper with the title “The great medieval hall of the Buda Castle within the body of the Castle Bazaar” presented by Károly Bugár-Mészáros on 7 April 2014 at the conference on “The renovation of the Castle Bazaar” organized by the MÉSZ [Association of Hungarian Architects]). Based on the available archaeological data it was built during the reign of Sigismund of Luxembourg (1387–1437) at the earliest, but it cannot be excluded that the building was already standing in the time of King Matthias Corvinus (1458–1490). It was probably destroyed during the German siege in 1541, when the “Vízvár” (Water fort) that is the Eastern ward, was hit by canon fire from the opposite side of the Danube. It cannot be excluded, however, that it was completely destroyed only during the attempts to re-conquer the castle from the Ottomans at the turn of the 16th century.

Trench 4 was opened south of the eastern end of the previously described trench 2 and extended to the Danube-side curtain wall, right next to it. We could detect the southeastern corner of the aforementioned “eastern foundry” together with a modern wall joining it on the south and a short section of the Sigismund period wall in the western end of the longitudinal, east-west oriented segment of the originally L-shaped trench (later extended into a rectangle down to a small depth). First we found the wall that Gerevich and his colleagues had also seen the top of when digging the drainage trench mentioned in the introduction, in the part of the trench which ran north-east, close to the Danube-side curtain wall. (The wall built right next to the curtain wall, in parallel with it,

felett mintegy 1,5-2 m magasságig. E falmaradványok közvetlenül az Északi pavilon padlója alatt, annak felbontása után bukkantak elő (32. szelvény).

A régészeti munkák kezdetén úgy gondoltuk, hogy az udvart (falszorost) közrefogó falakat itt egyszerre építették ki a végső magasságig, majd ezután töltötték fel a mögöttük lévő területet a maihoz hasonló, teraszzerű formára. Az ásatások során azonban kitudt, hogy a falazatokat szintről-szintre emelték, majd a mögöttük lévő területet időről-időre feltöltötték, s így belül újabb és újabb építési szinteket képeztek ki. Mindamellet a Déli zárófal egy szakaszán azt is megfigyelhetttük, hogy a hagyományos, a falban gerendákkal rögzített állványrendszert is használták. Bár a hegyoldal itteni szakaszának lejtését nem ismerjük, annyi bizonyos, hogy a várfalak mögötti terasz kialakításához végül legkevesebb tízezer köbméter földet kellett ide szállítani. A változatos anyagú és formájú feltöltési rétegekből erősen kevert leletek kerültek napvilágra az őskortól az Árpád- és Anjou-koron át (8. kép) a Zsigmond-korig.

A szelvény területén azonban későbbi objektumok, jelenségek és leletek is napvilágra kerültek. Ezek közül most csak egy, közvetlenül a Dunai zárófal mellett, annak déli végénél észlelt „jelenséget” említünk. A falat itt dél felől, mint fentebb láttuk, az Ybl-féle Északi (lépcső) pavilon építéskor vágták át szinte teljes mélységben. Mellette, nyugatról a lépcsőpavilon körívét követve a külső lépcső, majd alatta az építési munkagödör bolygatása következett. A roncsolt zárófal, a bolygatatlan feltöltés és az Ybl-féle bolygatások hatásán, felületben és metszetben (azaz az Ybl-féle munkagödör által elvágvá) egy részben égett, szemetes, fekális foltot észleltünk mintegy 2-2,50 m

was observed in all trenches opened earlier or later on its eastern side; trenches 1, 3, 6, 4, 2, 10, 11 from south to north.) Under and next to this wall we excavated a flight of stairs already found sloping from south to north during the test excavations. The stairs starting at a depth of -80 cm measured from the surface belonging to the wall-walk of the curtain wall, and descending to approximately -410 cm, leading to a passage opened through the Danube-side curtain wall which encompassed a right angle with the stairs (Fig. 11). We found a large amount of modern and Ottoman period pottery mixed in the fill of the shaft of the stairs, as well as molten metal and pieces of slag from the destruction of the foundry (or foundries). Based on this discovery and the context of the levels of the passage, it seems probable that the stairs and the secondary passage later broken through the wall – probably at the time of Ybl's construction activity – was walled up with bricks and lead to the upper floor of a modern (Baroque?) building that once stood on the other side of the wall. In the summer of 2012 we proceeded to excavate the part of trench 4 located next to the wall down to a depth of 8.70 m, and we extended it as well, partly at the expense of trench 2. During this time we demolished the walls located at the northern end of the stairs. Later, in late autumn 2012 and spring 2013, all the stairs were demolished as well. (According to the plans, a light shaft extending to the foundation level should have been installed along the inner side of the Danube-side curtain wall along its entire length. Beforehand, trench 4 was deepened further with sondages and walls that were “in the way” were destroyed. Later, the light shaft was replaced with a 2.5-3 m deep drainage

mélységben. (Felette egy kisebb, a zárófal mellé húzott, hevenyészett, törtköves falú, török[?] kori építmény helyezkedett el.) A változó, többnyire 1,50–1,80 m átmérőjű folt, amely első ránézésre „egyszerű” személgödörnek tűnt, végül több mint 9 m mélységig követhető volt. Különböző szinteken azonban eltérő, időnként szinte elveszni látszó kontúrokkal. A felül mutató rétegsorok igen erős nyugat-északnyugat – kelet-délkeleti dőlést mutattak, lejjebb a különböző rétegek dőlésszöge változó, de többnyire kevésbé meredek volt. A betöltésből nagy mennyiségű 15. századi végi – 16. sz. eleji leletanyag, közte eddig ismeretlen kályhacsempe típusok töredékei jöttek napvilágra (14-16. képek). A „jelen-ség” lehetséges magyarázatát feltételezen egy, a Dunai zárófal aljában előbukkant, kelet-nyugati irányú, rövid, alagútszerű járat adhatja, amely nagyjából annak vonalába esik. A kb. 1 m széles, legkevesebb 1,40-1,50 m magas (az alját nem sikerült kitakarítani), boltíves járatnak először a keleti, azaz a zárófal külső oldala felé eső vége bukkant elő az Északi pavilon északi

14. kép: Mázatlan kályhacsempe arcós díszítéssel (1. szelvény: – „emésztő akna”)

Fig. 14: Unglazed stove tile displaying a face (trench 1 – “cesspit”)

ditch. Thus, the destruction of the wall remains and the stairs located below this level ultimately proved to be unnecessary.) A number of medieval stone carvings were found built in secondary position into the stairs and into the wall that were otherwise mostly constructed from rubble. The stairs yielded a fragment of a Roman period grave stele as well. As excavations continued beneath and next to the stairs we were still digging in a fill layer at the maximum depth we reached of 8.70 m. This fill seemed to continue further down. This clearly disproved the aforementioned hypothesis of Gerevich and his colleagues concerning the significantly higher level of the subsoil. (Later, the deeper level of the subsoil was confirmed at each location where we reached a deeper level, see e.g. trench 1.)

Briefly returning to the Danube-side curtain wall and to the dismantled wall running along its inner side mentioned above (trenches 1, 3, 6, 4, 2, 10, 11), the role of the latter still needs to be clarified. The building material of the 100-110 cm thick wall was extremely homogenous comprising small and middle size blocks of rubble without any re-used stone carvings. Here and there, however, a small number of bricks and brick fragments could be observed in its material. It was constructed either in the Middle Ages or in the Ottoman Period but it is impossible to say only on the basis of the mortar. At the moment, it cannot even be excluded that it was the eastern equivalent of the “Sigismund period” wall. The wall was unfortunately demolished along its entire length because of the establishment of a drainage ditch on the inner side of the Danube-side curtain wall. Behind it, however, the inner surface of the cur-

15-16. kép: Zöldmázás és többszínmázás kályhacsempék töredékei arcos díszítéssel (1. szelvény: – „emésztő akna”)
Figs: 15-16: Fragments of stove tiles with green and polichrome glaze decorated with face motifs (trench 1 – “cesspit”)

mellékterében. A fal vastagságában, azaz kb. 2,80 m hosszban mutatkozó objektum nyugati vége téglafallal volt lezárva, amelyben még egy félig beomlott íves mécses(?) fülke is látható volt (17. kép). Mindezek alapján kezdetben úgy tűnt, hogy itt egy kisméretű, a zárófalban másodlagosan kialakított pincét találtunk, amely eredetileg a Bazár építéséig itt álló, 18–19. századi épületekhez tartozhatott. A zárófal belső oldalán mélyítve azonban kitűnt, hogy a járat boltozati ívére a belső oldal durva vakolata egyértelműen ráfedett, azaz a járat egykorú a fallal, a nyugati irányú téгла lefalazása viszont már kétség kívül újkori (18. kép). Eredeti funkciója egyelőre bizonytalan. Lehet, hogy ideiglenes átjárónak készült a part és a falszoros által lehatárolt terület között. Mivel azonban helye egybeesik a fentebb leírt „jelenség” függőleges vonalával, felmerül, hogy a kettő kezdettől összefüggött: itt egy, a falon át kivezetett

tain wall was displayed down to a depth of 2.5-3 m. This roughly plastered surface proved to be homogenous along its entire length – except for the 30-80 cm wide upper zone disturbed by the reconstruction carried out by Gerő – without any vertical discontinuities in it or, along the axis of the aforementioned small staircase turret either. (Accordingly, this turret protruded only towards the east.) These observations – though they do not help us understand why the upper part of the wall had a different form – disprove Gerevich's hypothesis about the juncture of wall sections of different dates found here (GEREVICH 1966, 231).

We extended and deepened trench 1 that was opened in the southeastern corner of the court at the beginning of the test excavation in 1998. This was the place in the Öntőház Court where we reached the greatest depth in our excavations in

17. kép: Alagútszerű, nyugati végén lefalazott járat a Dunai zárófal déli végének aljában, K-ről
 Fig. 17: Tunnel-like passage at the bottom of the southern end of the Danube-side curtain wall, the western end of which was walled in, seen from the east

csatornáról van szó, amelyhez belülről egy akna tartozott. A feltöltésben kialakított függőleges, eredetileg valószínűleg faszerkezetű akna később beomolhatott, s ez indokolná a szintenként eltérő foltsort. (Az akna fala nem lehetett kőből, mert erre utaló kőtörmelék nem volt észlelhető.) A fenti elképzelést azonban két dolog teszi bizonytalanná:

1./ A betöltésben nem találtunk az akna faszerkezetére utaló maradványokat. (Ezek persze akár teljesen el is pusztulhattak.)

2./ A függőlegesen többé-kevésbé folyamatosan követhető szemetes foltot épp a járat boltozata fölötti utolsó 60-80 cm-es feltöltésben nem észleltük már.

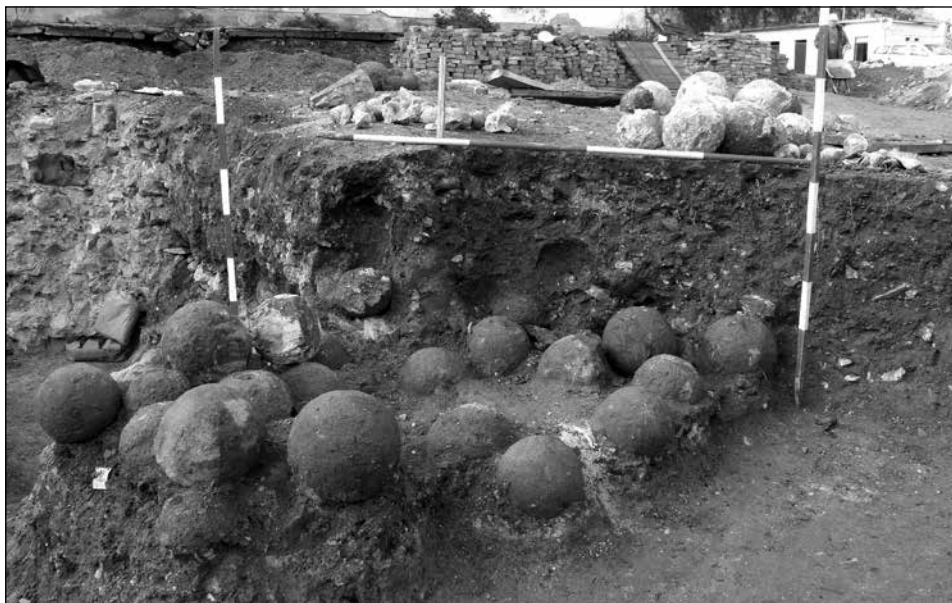
A fent leírt két „fő hadszíntér” mellett a többről itt csak néhány érdekességet tudunk említeni. Az udvar keleti felében

2013, about 12-14 m (!) measured from the level of the staggered original surface. Here we first unearthed the remains of the original external stairs connected to the Northern (staircase) pavilion constructed by Ybl (Fig. 11 – the stairs were demolished during the reconstruction following the war). Beneath the layers of modern and Baroque period leveling we found destruction layers dating from the late Ottoman Period, followed by the southern section of the wall of the aforementioned huge outbuilding – or “Sigismund period wall” as we call it – and the corresponding floor. Beneath these features we excavated a further, approximately 10 m layer of medieval fill (Fig. 12). When the subsequent layers were peeled down one by one, the inner surfaces of the Danube-side curtain wall and the Southern wall, previously hidden by the fill, were gradually uncovered, displaying what enormous work had been undertaken by the architects and masons in the period of King Sigismund of Luxembourg. The walls were 2.60–2.80 m thick. The Danube-side curtain wall was elevated to a height of 12 m and the Southern curtain wall rose to a height of 16–20 m from the foundation level (Fig. 13). The juncture of the two walls was unfortunately reduced almost to the level of its foundation when Ybl’s Northern pavilion was built. The inner corner was, however, preserved up to 1.5-2 m above its foundation level. These wall remains were found right below the floor of the Northern pavilion after its removal (trench 32).

When we started the archaeological research we hypothesized that the walls flanking the court (the ward) were built in one single phase up to the final height, and that the area behind them was filled up after this to create a terrace-like form

18. kép: Az alagútszerű járat újkori lefalazása Ny-ról (jobbra az Ybl-féle Északi pavilon alapozása – 1. szelv.)
 Fig. 18: The modern wall closing the tunnel-like passage seen from the west (on the right the foundation of the Northern Pavilion built by Ybl – trench 1)

19. kép: Kő ágyugolyók az újkori feltöltésben (1. szelv.)
 Fig. 19: Stone cannonballs in the modern fill (trench 1)

20. kép: Török kori pince maradványai az Öntőház udvar délnyugati sarkában, mögötte nagyméretű, lapos török kori szemétdöör feltja (20-21. szelvény.)

Fig. 20: Remains of an Ottoman period cellar in the southwestern corner of the Öntőház Court, and behind that the contour of a large, shallow refuse pit from the Ottoman Period (trench 20-21)

nyitott szelvények felsőbb rétegsorában (így a már említett 1. és 2. szelvényben is), egy vagy két rétegben elterítve igen nagy mennyiségű, különböző méretű kő és fém ágyúgolyót találtunk (19. kép). Nyilvánvaló volt, hogy ezeket nem belőtték, hanem eredetileg is a helyszínen raktározták, majd jelentőségüket veszítve, jórészt valószínűleg a barokk kor végén, egyszerűen feltöltésre használták fel, sőt némely újkori falban falazóanyagként is. (Megjegyzendő azonban, hogy mélyebb rétegekben belőtt ágyúgolyókra is rábukkantunk.)

Új, eddig ismeretlen török kori építményre bukkantunk az udvar délnyugati sarkában lévő 20-21. szelvényben. Az al-talajba mélyített pincének sajnos csak a keleti oldalát volt módunk feltárni. Falait

similar to the present terrain. During excavations, however, it turned out that the walls were erected in different stages and that the area behind them was filled up sporadically. Thus, new construction levels were continuously formed inside. Furthermore, we could observe that they used the traditional form of scaffolding fixed with beams set into the walls on a section of the Southern curtain wall. Though we do not know to what extent the hillside sloped here, it is sure that a minimum at least ten thousand cubic m of earth had to be transported here when the terrace was created behind the castle walls. The layers of fill comprised divers materials and form yielding a largely mixed set of material finds dating from the prehistoric period through the Árpád and Angevine periods (Fig. 8) to

21. kép: Mátyás kori majolika padlótégla török kori szemétdöbörből (20-21. szelv.)

Fig. 21: Faience floor tile dating to the time of King Matthias Corvinus found in an Ottoman period refuse pit (trench 20-21)

már a középkori palota leomlott köveinek felhasználásával rakták (20. kép).

Az egész udvar területén nagyszámban kerültek elő török kori szemétdöbrök. Ezek többségét eredetileg valószínűleg tárolóveremnek használták, s csak később töltötték fel szeméttel. Ez a „szemét” azonban gyakran nagyon fontos korabeli, sőt olykor korábbi leleteket őrzött meg számunkra. Az előbb említett pincétől keletre lévő gödörből például ép, Mátyás-kori majolika padlótéglák is előkerültek (21. kép).

Az udvaron három, délebbre, a Száraz-árok területén további egy sírra bukkanunk. Míg az utóbbi korát egyéb leletanyag híján és a bolygatott rétegviszonyok miatt nem tudtuk meghatározni, az udvar keleti oldalán, a Dunai zárófal melletti sávban, északon (22. kép), középen és délen feltárt csontvázak a török kor végi ostromok időszakából származhatnak.

Nem minden eredmény származik a régészeti feltárásból vagy földmunka meg-

the Sigismund period. Of course, the most recent finds will be considered decisive in determining the time of the construction.

Later features, phenomena and finds, however, were unearthed in the area of the trench as well. Among these features and finds only a “phenomenon” observed right next to the Danube-side curtain wall, at its southern end will be mentioned. Here, as seen above, the wall was cut through almost down its entire depth when the Northern (staircase) pavilion was built by Ybl. On its western side, the external stairs followed the curve of the staircase pavilion, under which we found the disturbance caused by Ybl’s construction trench. At the juncture of the damaged Danube-side curtain wall, in the undisturbed fill layers and the disturbances by Ybl, we could observe the contour of a partly burnt fill mixed with rubbish and feces, both in the surface and in the section wall (that is, cut by Ybl’s work pit), down to a depth of 2-2.5 m. (Above that, a small rough-and-ready Ottoman period [?] building with rubble walls was built next to the curtain wall.) The contour and the diameter of this feature measuring 1.50–1.80 m, appeared at first sight be a “simple” refuse pit, could finally be followed down to a depth of 9 m. However, it looked different at various levels, and sometimes almost disappeared. The upper layers sloped sharply from north-northwest to east-southeast. Deeper down, the angle of inclination of the distinct layers varied, but mostly they did not slope as steeply as above. The fill mostly yielded finds from the late 15th – early 16th century including fragments of previously unknown types of stove tiles (Figs. 14–16). A short tunnel-like passage running east-west and found at the bottom of the Danube-side

22. kép: Sír a Dunai zárófal északi szakasza mentén

Fig. 22: Grave along the northern section of the Danube-side curtain wall

23. kép: A kazamatafolyosó déli homlokzata a Szárazárok felől az Ybl-féle átjáró újra kibontása után

Fig. 23: The southern facade of the casemate corridor seen from the side of the dry moat after re-opening the passage built by Ybl

24. kép: Az Ybl-féle átjáró helyén előtűnt középkori kapu keleti kávéjának maradványai a Déli zárófalban, északról
 Fig. 24: Remains of the eastern revealing of the medieval gate found in the place of the passage built by Ybl in the Southern curtain wall, seen from the north

25. kép: Vízvezeték elhelyezésére szolgáló újkori (?) alagút a Szárazárok területén
 Fig. 25: Modern(?) tunnel for a water conduit in the territory of the dry moat

curtain wall, may provide us with a possible explanation for the “phenomenon” which is approximately located along its axis. First the eastern end – that is, towards the external side of the curtain wall – of the approximately 1 m wide and at least 1.40-1.50 m high vaulted passage (its bottom could not be cleaned) was found in the northern side room of the Northern pavilion. The western ending of the 2.80 m long feature observed low down on the wall was closed down by a brick wall which also displayed a partly collapsed arched niche (for light?; Fig. 17). Based on all these facts, we first thought we had discovered a small cellar cut secondarily into the curtain wall that must originally have been located in the 18th-19th century buildings that stood here prior to the construction of the Bazaar. Digging deeper on the inner side of the curtain wall, however, it appeared that the rough plaster of the inner side clearly covered the vaulting of the passage, so it must have been built together with the wall. The brick walling

26. kép: Arany fülbevaló egy, az Öntőház utca területén feltárt török kori szemétdöbörből

Fig. 26: Golden earring found in an Ottoman period refuse pit excavated in the territory of the Öntőház Street

figyeléséből. Ybl a Déli zárófalat és a mellette húzódó, ma „Vízhordó folyosónak” nevezett, Szapolyai-kori kazamatafolyosót átvágva átjárót nyitott az Öntőház udvar és a déli kertek között. Az átjárót a háború utáni helyreállítások során elfalazták, mintegy „helyreállítandó” a középkori falszoros „eredeti” zártságát. Csakhogy az átjáró mostani újra kibontása során (23. kép), az Ybl-féle téglaköpenyezést eltávolítva kiderült, hogy már az eredeti, Zsigmond-kori falban is volt itt egy kapuzat. Ez bizonyosan nem másodlagos kialakítású, mert a kapukávak eredeti síkot (24. kép), nem a falba utólag befaragott felületet mutattak. Ez azt a feltételezést látszik bizonyítani, hogy a Duna partján húzódó

in the west, however, beyond any doubt dated from the Modern Period (Fig. 18). Its original function is still uncertain. It cannot be excluded that it was created as a temporary passage connecting the bank and the territory bordered by the ward. Since, however, its location corresponds to the vertical axis of the “phenomenon” described above the two features could even have been connected from the beginning: it is a channel leading through the wall connected with an interior shaft. The shaft was established vertically through the fill and probably originally had a wooden structure that may have collapsed later, explaining the differences in its horizontal sections observed at different levels. (The shaft did not have stone walls as no stone debris could be observed suggesting this.) This hypothesis is weakened, however, by two factors:

1/ We found no wooden remains in the fill either. (Such remains may also have been completely decomposed, of course.)

2/ The contour of the fill with the refuse which could be followed, more or less, continuously as it proceeded vertically with the excavation, could no longer be detected in the 60-80 cm fill right above the vault of the passage.

Besides the two “main battlefields” described above, only a few bits of interesting information can be mentioned here concerning the rest. We found a great number of stone and metal cannonballs in various sizes in the upper stratigraphic levels of the trenches opened in the eastern end of the court (such as trenches 1 and 2 mentioned above), spread within one or two layers (Fig. 19). These were obviously not spent balls but may even have been stored here originally, and when they lost their

úttal párhuzamosan, a hegyoldalban is régóta vezetett egy út (a mai Öntőház utca előde), amelyet a Keleti falszoros kiépítése után is keresztülengedtek a területen. Az viszont kétségtelen, hogy a Szapolyai-kori kazamata ezt már elzárta.

Végül két megfigyelés az Öntőház udvaron kívüli területekről.

Az előbb említett Déli zárófaltól, illetve a Vízhordó folyosótól délre elterülő száraz-árok Duna felőli végében alapozási munkák során egy földalatti folyosóra bukkantak a kivitelezők. A folyosót megvizsgálva kitűnt, hogy az, egykor némi töréssel, kelet-nyugati irányban haladt (25. kép). Keleti végét már valószínűleg a Bázár építése

27. kép: Török kori épület égett kőpadlója az Öntőház utcai közmű árokban

Fig. 27: Burnt stone pavement of an Ottoman period building in the utility trench opened in the Öntőház Street

functional significance – probably mostly at the end of the Baroque period – they were simply used for fill and even in the masonry of some modern walls. (It should be noted, however, that in the deeper layers we also found spent cannonballs as well.)

A new, previously unknown Ottoman period construction was found in trench 20-21 in the southwestern corner of the court. Unfortunately, we were only able to enter the eastern side of the cellar that was cut into the subsoil. Its walls were constructed using the stones that had collapsed from the walls of the medieval palace (Fig. 20).

A large number of Ottoman period refuse pits were found all over the entire court. The majority of these pits were probably used originally as storage pits and were filled with garbage only later. This “garbage”, however, often preserved important contemporary and sometimes even earlier finds. Intact faience floor tiles dating to the period of King Matthias Corvinus’ rule were brought to light in a pit located east of the aforementioned cellar (Fig. 21).

Three graves were unearthed in the court, and another one more to the south, in the area of the dry moat. The dating of the latter could not be pinpointed due to the absence of associated finds and to the disturbed stratigraphic contexts. However, the skeletons excavated in the eastern part of the court, in the zone next to the Danube-side curtain wall, in the north (Fig. 22), in the middle and in the south, dated from the time of the sieges during the late Ottoman Period.

Not all the results came from archaeological excavation or observations during earthmoving operations. Ybl opened a passage between the Öntőház Court and

idején elvágták, nyugat felé vizsont elfalazták. Ez a része behúz a kazamata alá. Csonkolt, pár méter hosszú szakaszának felmérésére csak 2014 áprilisában került sor. Az tűnik valószínűnek, hogy a járat az egykor az árok keleti végében állt, a palota ellátását szolgáló vízműhöz tartozott, amely – ha átépítve is – a török kortól az 1870-es évekig működött. (Ezt látszik bizonyítani a folyosó aljában talált öntöttvas vízvezetékcső is.) Magának a folyosónak a korát egyelőre nem tudtuk megállapítani.

Az Öntőház utca teljes hosszában (több mint 160 m) közműárok ásására került sor, amit folyamatosan megfigyeltünk. A megfigyelés sokáig meddőnek tűnt. Az udvar kapujától indított árokban, a kaputól mintegy 70 m-re azonban egy kisebb török kori szemétgödör csekélyke feltárását fedeztük fel. A bolygatott gödör maradványainak feltárásából, egyéb korabeli leletek mellett, egy aranyfűlbevaló jött napvilágra. Ez az eredetileg köves fűlbevaló (26. kép) az itt, az Öntőház udvar környékén 1998-óta folytatott ásások egyetlen aranylelete. Kissé északabbra a keskeny árokban egy ugyancsak török kori épület kormos kőpadlóját sikerült feltárnunk (27. kép). E csekélynek tűnő adat azt mutatja, hogy az utca nyomvonala az idők során nem volt egészen változatlan.

Magyar Károly

Irodalom/References:

GEREVICH 1966 • A budai vár feltárása. Budapest, 1966
 MAGYAR 2002 • Magyar K.: Budapest I. Budavári Palota, Öntőház udvar. Régészeti Kutatások Magyarországon 1999 (2002) 174–175.

the southern gardens cutting through the Southern curtain wall and the casemate corridor running along it that today is called the “Vízhordó (water carrier) Corridor” and which dates to the time of King János Szapolyai. The passage was walled up during the reconstruction work following World War II to “restore” the “original” enclosed character of the medieval ward. After removing this walling (Fig. 23) and the brick shell added by Ybl, however, it turned out that a gateway had been located here even in the original Sigismund-period wall. This was certainly not a secondary construction, since the revealing of this gate displayed the original plane (Fig. 24) and not a surface carved secondarily into the wall. This seems to demonstrate the hypothesis that a road (the predecessor of today’s Öntőház Street) had also long run on the hillside, parallel to the road running along the Danube bank. The road lead through this area after the construction of the Eastern ward. It was, without doubt, closed off by the casemate built in the time of King János Szapolyai.

Finally, there are two observations that should be made concerning the territory outside the Öntőház Court:

The construction workers found an underground corridor during the foundation works carried out on the Danube-side end of the dry moat located south of the aforementioned Southern curtain wall and the Vízhordó (water carrier) Corridor. During examination of the corridor, it turned out to have once run down a slight slope in an east-west direction (Fig. 25). Its eastern end was probably cut off when the Bazaar was constructed and it was walled up in the west. This part of the corridor ran underneath the casemate. The multi-

MAGYAR 2014 • Magyar K.: A Várkert Bazár és környéke a történeti és régészeti adatok tükrében. (81–93.) Régészeti ásatások az Öntőház udvar területén. (94–103.) In: Királyi Várkert Bazár 1875–2014. A Várkert Bazár Újjászületése – 2014. április 3. Emlékkönyv. Budapest 2014, 80–03.

MAGYAR–NYÉKHELYI 2013 • Magyar K. – Nyékhelyi D.: Budapest I. ker., Várkert Bazár, Hrsz.: 6452/2. Aqfűz 19. (2013) 151–152.

NYÉKHELYI 2014 • Nyékhelyi D.: Régészeti kutatások az egykori Ifjúsági Park területén. A keleti várlejtő nyugati oldala. In: Királyi Várkert Bazár 1875–2014. A Várkert Bazár Újjászületése – 2014. április 3. Emlékkönyv. Budapest 2014, 103–106.

TEREI 2014 • Terei Gy.: A volt Ifjúsági Park részén feltárt középkori és török emlékek. In: Királyi Várkert Bazár 1875–2014. A Várkert Bazár Újjászületése – 2014. április 3. Emlékkönyv. Budapest 2014, 107–112.

lated, few meters long section of the corridor was surveyed only in April 2014. The passage seems to have once stood in the eastern end of the ditch and it probably belonged to the water management system supplying the palace, which – even if in reconstructed form – operated from the Ottoman Period to the 1870s. (The cast-iron water-conduit pipe found in the bottom of the corridor seems to demonstrate this hypothesis.) It is not yet possible to determine the dating of the corridor.

A public utility ditch was excavated along the full length of Öntőház Street (over more than 160 m), which was monitored by continuous archaeological observation. The observation appeared fruitless for a long time. The faint contour of a small Ottoman period refuse pit was, however, detected in the ditch starting from the gate of the court, at a distance of about 70 m. The excavation of the remains of the disturbed pit produced a golden earring in addition to a number of contemporary finds. This earring was originally ornamented with a gem (*Fig. 26*) and was the only gold object found during the excavations carried out here since 1998 in the area of the Öntőház Court.. It was possible to unearth a bit of it including the sooty stone pavement of a building that also dated from the Ottoman period (*Fig. 27*). This seemingly insignificant information suggests that the street did not follow a completely constant path over the centuries.

Károly Magyar

Régészeti kutatások a volt Ifjúsági Park területén

(Budapest, I. ker., Ybl Miklós tér 2–6.,
Hrsz.: 6452/2)

Archaeological research in the territory of the former Youth Park

(Budapest I, 2-6 Ybl Miklós Square, Lrn.:
6452/2)

A Várkert Bazár (volt Budai Ifjúsági Park, Öntőház udvar) a budai Várhegy délkeleti lejtője és a Duna között helyezkedik el (1. kép). A mai Öntőház udvar – amely Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) uralkodása alatt épült ki – már a középkor folyamán is az egykori erődítésekben belül foglalt helyet (MAGYAR 2000, 39; MAGYAR 2010, 203). Az Ifjúsági Park az úgynevezett Vízholdó lépcsőtől délre (a

The Várkert Bazár (Castle Bazaar; former Buda Youth Park, Öntőház [Foundry] Court) is located between the southeastern slopes of Buda Castle Hill and the Danube (Fig. 1). The area today called the Öntőház Court – built during the reign of King Sigismund of Luxembourg (1387–1437) – was already located within the former fortifications in the Middle Ages (MAGYAR 2000, 39; MAGYAR 2010,

1. kép: A volt Budai Ifjúsági Park és környezete (fotó: Civertan Stúdió)
Fig. 1: The former Youth Park and its environs (photo by Civertan Stúdió)

2. kép: Buda ostroma délről 1686. Michael Wening vegyes technikával készült műve Louis Nicolas d'Hallart rajza nyomán

Fig. 2: The siege of Buda in 1686 as seen from south. Mixed technique by Michael Wening based on a drawing by Louis Nicolas d'Hallart

szárazárkon túl), a kőfalakon kívül terület el és külvárosi résznek számított.

1998-1999-ben Magyar Károly vezetésével több kutatószondát is húztak az Ifjúsági Park területén, amelyből jórészt középkori és hódoltság kori leletek kerültek feltárára. Megfigyeltek továbbá egy török kori épületrészletet, amelyről az ásató akkor azt gondolta, valamiféle műhelytevékenység nyomaira bukkant.

A Várhegynek azon része, ahol ma az egykori Budai Ifjúsági Park foglal helyet számos középkori és hódoltság kori ábrázoláson szerepel ugyan (2. kép), de a 2012-ben megkezdett – nagy tömegű föld kitermelésével járó – munkálatok során több, új régészeti jelenség, valamint nagyszámú, változatos és sokszor unikális leletanyag került a felszínre.

Középkori telepjelenségek és leletanyag

A terület délkeleti részén – az ún. déli pavilon és a Várkert Bazar legdélebbi épü-

203). The Youth Park was situated south of the so-called Vízhordó (water carrier) Stairs (over the dry moat), outside the stone walls. It was considered a suburban area.

A number of trial trenches were opened in 1998-1999 in the territory of the Youth Park under the supervision of Károly Magyar that yielded mostly medieval and Ottoman period finds. A detail of an Ottoman period building was observed as well which was interpreted by the excavating archaeologist at that time as a trace of some kind of workshop activity.

The part of the Castle Hill now occupied by the former Youth Park appears on some medieval and Ottoman period depictions (Fig. 2). A number of new archaeological features and also a large number of diverse and often unique archaeological finds were unearthed during the work begun in 2012 that required large scale earthmoving.

lettömbje között – három ovális, márgába vájt, középkori gödör és egy kétrétegű sütőfelület került elő.

A három gödör közül kettőben egy-egy edénycsoportra bukkantunk (3. kép), több edényt teljes épségben bontottunk ki. Voltak közöttük a tatárjárás utánra datálható, szabálytalan közül, bekarcolt csigavonallal díszített tálkák, fehér anyagú, bordákkal valamint bekarcolt vízszintes vonalakkal díszített fazekak is. A harmadik sekély gödörben egy fehér anyagú, vörös festéssel díszített, csavart füllel ellátott összetört korsó töredékeit tártuk fel. A sütőfelület mindkét rétegében (eltérő mennyiségben) edénytöredékeket fedeztünk fel (4. kép).

Középkori leletanyag került még elő több hódoltság kori és újkori rétegből

Medieval settlement features and finds

Three oval medieval pits cut into the marl and a two-layer baking surface were found in the southeastern part of the territory, between the so-called southern pavilion and the southernmost building block of the Castle Bazaar.

We unearthed a pile of pottery in two of the three pits (Fig. 3) including a number of vessels excavated in an entirely intact form. These pots included small bowls decorated with an incised spiral line at uneven distances dating from the period after the Mongol Invasion and pots made of white clay decorated with ribbing and incised horizontal lines. In the third shallow pit we found the shards from a smashed white jar decorated with red paint and with a twisted handle. Potsherds

3. kép: Az egyik középkori gödörben feltárt edénycsoport
Fig. 3: A pile of pots that came to light in one of the pits

is a volt Ifjúsági Park területén. Ilyen lelőkönyvetből került feltárássra többek között számos majolika padlótegla töredéke, valamint egy gótikus, bronz könyvveret is.

Hódohtság kori településjelenségek és leletanyag

2012 nyarán és őszén az Ybl Miklós által tervezett Várkert Bazár felújítását megelőző, szondázó kutatás során nagyméretű, valószínűleg a hódohtság kori várostromok során betemetődött árokrészletet bontottunk ki. A vaseszközök és egy majdnem ép, ónozott réztál mellett napvilágra került egy temetkezés is. A nyugat - keleti tájolású, erősen hiányos váz melléklet nélküli volt.

A harcok során keletkezett pusztítás nyomait másutt is észleltük az ágyúgolyót, épülettörmelék, késő középkori kerámiát tartalmazó rétegek bontásakor.

2013-ban a terület északnyugati részén többször újjá-, vagy átépített török kori településrészt tártunk fel. A teraszosan kiképzett hegyoldalban öt, kőből épült

were discovered from both layers of the baking surface in varying quantities (Fig. 4).

Medieval finds also came from a number of Ottoman period and modern layers located in the territory of the former Youth Park. Fragments of several faience floor tiles and a Gothic bronze book corner fitting came from this context as well.

Ottoman period settlement features and finds

A detail of a large ditch probably filled in during the Ottoman period sieges at the castle was unearthed during the test excavations carried out in the summer and autumn of 2012 before the reconstruction of the Castle Bazaar designed by the architect Miklós Ybl. In addition to some iron tools and an almost intact leaded copper plate, a burial was uncovered. The incomplete skeleton was oriented west-east and was without any grave goods.

Traces of damage caused by the fighting were observed elsewhere too during the excavation of the layers that yielded

4. kép: Középkori kemence sütőfelülete
Fig. 4: Baking surface of a medieval oven

5. kép: A feltárt csontvázás sír
Fig. 5: The excavated inhumation burial

épületrészletet sikerült megfigyelni, kettőt a felső, hármat az alsó teraszon. Az épületek falai a helyben talált terméskőből és márgából készültek. A várlejtő felső teraszán álló, délebbre eső épületrész törtköves falai egy itt pusztító tűzvész során megégték. Belsejében vörösre égett agyapadló, azon pedig mázas kályhaszemekből valamint tapasztásból álló kályhaomladék került elő. Elbontásakor, már részben nyugati fala alatt, egy nyugat-keleti tájolású, szintén melléklet nélküli sírt tártunk fel (5. kép).

Az ettől északra lévő, több helyiségből álló épület falait a márgára alapozták. A legészakabbi, 410×390 cm belméretű helyiség belső falsíkjai, valamint a keleti fal külső oldalán is vakolatot találtunk. A helyiség déli és nyugati zárófalának találkozásánál ajtónyílást, a déli zárófal középső részénél pedig egy fűtőberendezés maradványait figyelhettük meg (6. kép). Falainak átlagos

canon balls, building debris and late medieval pottery.

In 2013, we unearthed part of an Ottoman period settlement that had been re-constructed several times in the north-eastern part of the territory. We could observe five details of stone buildings on the hillside formed with terraces, two on the upper, three on the lower terrace. The walls of the buildings were constructed from locally quarried stone and marlstone. The rubble walls of the building segment located more to the south on the upper terrace of the slope were burnt during a fire that devastated the area. A clay floor that had been burnt red and the debris of a stove consisting of glazed tiles and plaster found scattered on it were found in the interior of this structure. During their removal we excavated a west-east oriented grave located partly under the western wall, which did not yield any grave goods either (Fig. 5).

The walls of the building consisting of several rooms located to the north sat on the marl. We noted plaster on the inner side of the walls of the northernmost room, the interior of which measured 410×390 cm and also on the external side of the eastern wall. A doorway was observed at the juncture of the southern and western walls of the room as well as a stove by the central part of the southern wall (Fig. 6). The average thickness of the walls was 60 cm. We found stone stairs by the northeastern corner of the building detail.

We unearthed a brick floor in two of the building segments of the three buildings that had been located on the lower terrace. The southernmost one was furnished with a stove too. A number of weapons and a leaded copper lid were found on the brick floor in the latter structure (Fig. 7).

6. kép: Többhelyiséges épületrészlet északi helyisége
 Fig. 6: The northern room of a multi-room building segment

vastagsága 60 cm volt. Az épületrészlet északkeleti sarkánál egy kőlépcső került elő.

Az alsó teraszon húzódó három épületrészletből kettőben téglapadlót találtunk, a legdélebbit fűtőberendezéssel is ellátták. Ennek a téglapadlójáról több fegyver mellett egy órozott rézfedő is napvilágra került. Ettől északra egy a domboldalba vágott, terméskő falazatú, 370×540 cm belvilágú, 55–60 cm falvastagságú pince állt, amelynek nyugati falát mintegy 4 m-es magasságig tudtuk dokumentálni (7. kép). Belső omladékának felső részéből számos ágyúgolyó került napvilágra. Szintén a pince betöltéséből került elő egy kanócos muskéta csőve, egy fémfonalas csipke és egy apró, szeladon mázas edénytöredék is.

A cellar was located north of this building was cut into the hillside and its walls were constructed from quarried stone. Its interior measured 370×540 cm and the walls were 55–60 cm thick. We could document the western wall up to a height of about 4 m (Fig. 8). A number of cannon balls were unearthed in the upper layer of the debris inside. We also found the barrel of a musket with its tinder, a piece of lace made with metallic yarn and a small shard from a vessel covered with Celadon glaze in the cellar fill.

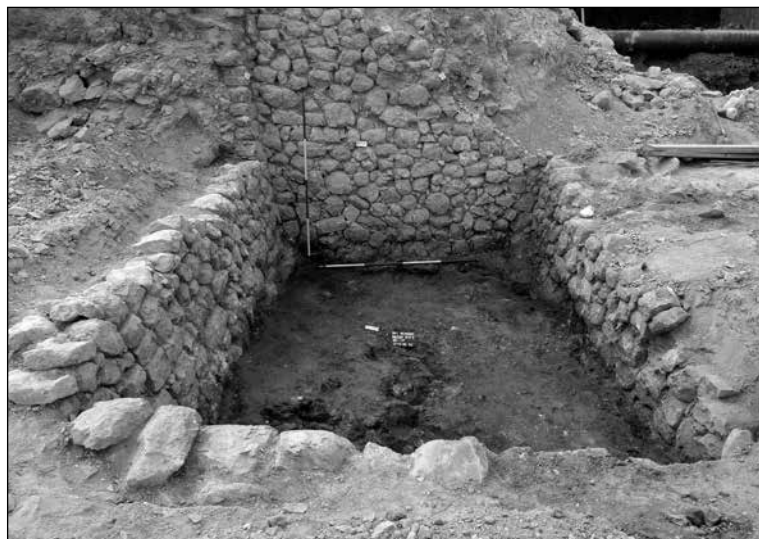
In the summer of 2013, further Ottoman period building parts, a pit cut into the marl, a channel lined with flat stones, several surfaces paved with stone (sidewalk, road) and a plughole furnished with

2013 nyarán a volt Ifjúsági Park délkeleti részén újabb hódoltság kori épületrészletek mellett több, a márgába vájt gödör, egy lapos kövekkel kirakott csatorna, több kövezett járófelület (járda, út) és egy vasrácsos, szűrőlemezzel ellátott lefolyó is előkerült (8. kép).

Az épületrészletek egy sziklaplatón helyezkedtek el, amelyet újkori falak határoltak. A terület az újkor folyamán egy épület udvara lehetett és ezáltal maradhattak meg a hódoltság kori épületrészletek és egyéb jelenségek. Voltak azonban olyan falszakaszok, amelyeket az újkori falak bolygattak meg és semmisítették meg a folytatásukat, elsősorban kelet felé, így teljes épületre vagy teljesen falakkal határolt helyiségre nem bukkantunk, csak nagyobb épületrészletek kerültek napvilágra döngölt vagy éppen kövezett padlóval. Az egykori épületek átlagosan 55-65 cm vastag falait legtöbb esetben a márgára alapozták, de feltártunk olyan falszakaszt is, ami a márga feletti földrétegen helyezkedett el. A falak agyagba rakott tört mészkőből, márgából és elvéve egy-egy

an iron grate and a plate strainer (Fig. 9) were unearthed by the southeastern part of the former Youth Park.

The building parts were located on a rock platform bordered by modern walls. The territory was probably the courtyard of a building from the Modern Period and this is how the Ottoman period building parts and other phenomena could survive. Some wall sections were, however, disturbed by modern walls and their continuation was destroyed by the construction of the latter, especially towards the east. Thus, we did not find any complete buildings or rooms bordered by walls on each side, but only relatively large segments of buildings with stamped floors or paved with stone. The average thickness of the walls of the former buildings was 55-65 cm and they most often sat on the marl, though we excavated a wall segment that was built on a layer of earth situated above the marl. The walls were constructed of limestone rubble, marlstone and occasionally some blocks of sandstone laid in clay. In several case, their inner surface was plastered in.

7. kép: Sziklába vágott pincehelyiség kelet felől
Fig. 7: Cellar cut into the rock as seen from the east

homokkötömbből álltak, belső falsíkjukon pedig több esetben vakoltak voltak. Az épületrészletek belsejében több, változó vastagságú és leletsűrűségű, olykor az itt dúló tűzvész miatt vörösre égett pusztulási réteget tudtunk dokumentálni. Ezekből a rétegekből került napvilágra többek között egy kivételesen jó állapotú vas zárszerkezet, egy szablya, egy kengyel, egy mellvért, számos mázas kályhaszem, vasbalta, háromlábú vasállvány és egy balta szőlőmetsző kés is. Az épületrészletek körül, sokszor egészen a falnak támaszkodva különböző méretű kövekből készült járófelületeket találtunk, amelyek a helyi kőzetekből készültek. Az egyik ilyen felület elbontása után egy másik hasonló kövezett részbe illeszkedve került napvilágra a fogantyús szűrőlemezzel is ellátott lefolyórács, amely lapos mészkötömbök közé volt beépítve (9. kép). A terület legdélebbi részén megtaláltuk a már korábban is észlelt, lapos mészkötömbökből álló, nyugat - keleti irányú, kelet felé lejtő csatorna újabb részletét, aminek keleti folytatását az egyik – a területet határoló – újkori fal semmisítette meg. A falak mellett és sokszor alattuk is gazdag leletanyagú, a török hódoltság korából származó gödrök kerültek elő, amelyek közül az egyik kőbélésű volt. Egy másik gödörben kőbetétes aranygyűrűre és mintegy tucat ezüstpénzt magában foglaló éremleltre bukkantunk.

A sziklaplatótól északra – mintegy 3 m-rel mélyebben fekvő részen – további három hódoltság kori gödör került feltárára. Az egyik, közel 2 m mély, márgába vájt gödörből került napvilágra egy női alakot mintázó csonthéjjal ellátott bicska.

Összegzés

Az előkerült középkori és hódoltság kori településjelenségek és a gazdag leletanyag

8. kép: A délkeleti részen előkerült hódoltság kori településjelenségek

Fig. 8: Ottoman period settlement features found in the southeastern area of the territory

Inside the building parts of a number of destruction layers of varying thickness and with a varying density of finds could be documented. Some of them had been burnt red by the fire that devastated the area. These layers yielded for example an exceptionally well preserved iron lock, a sabre, a stirrup, a breastplate, several glazed stove tiles, an iron axe, an iron tripod, and an axe-shaped pruning knife. We found

9. kép: Vásrácsos
lefolyó és környezete
kelet felől

Fig. 9: A plughole
with an iron grate
and its environs
as seen from the east

rávilágított arra, hogy a Várhegy ezen része mindkét korszakban lakott volt. A középkorból ugyan sem lakóépületek, sem egyéb gazdasági jellegű épületek nem kerültek elő a kutatott területen, de a gödrökből és a bennük talált ép kerámiaedényekből arra következtethetünk, hogy a közelben egykor házak állhattak. Ezen épületek nyomai valószínűleg a hódoltság kori és újkori megtelepedés, valamint a visszafoglalás utáni tereprendezések nyomán pusztulhattak el.

A területen több, teraszosan elhelyezkedő hódoltság kori épületrészletet és a hozzájuk kapcsolódó egyéb településjelenségeket sikerült dokumentálnunk. A teljes egészében kőfalú, elsősorban valószínűleg lakhatás céljára szolgáló épületek, amelyek a török foglalás ideje alatt épültek, az 1684-es, de legkésőbb az 1686-os ostrom során pusztulhattak el véglegesen. A leégett és összedőlt épületekben – a hirtelen pusztulásuknak is köszönhetően – megőrződött számos használati tárgy valamint több fegyver is.

surfaces paved with stones in varying sizes around the building parts often set right against the walls. These were made from local stone materials. The grate had a plate strainer with a handle and was unearthed following the removal of one of these surfaces, set into another similarly paved part, built in between limestone slabs (Fig. 10). In the southernmost part of the territory we found one more detail from the already observed east-west running channel, constructed from limestone slabs and sloping towards the east. Its continuation was destroyed in the east by one of the modern walls bordering the territory. Near the walls, and often also below them, we found pits dating from the Ottoman period that were rich in finds. One of the pits was lined with stone. In another pit we found a gold ring with a gemstone and a hoard comprised of ca. 12 silver coins.

Three more Ottoman period pits were excavated 3 m deeper in an area to the north of the rock platform. A pocketknife with a bone handle carved into the form

Az épületekről a geodéziai felmérés mellett légifelvételek és háromdimenziós lézerszenneres felmérés is készült, amely a későbbi teljes körű feldolgozás során értékes információkkal fog szolgálni és tovább árnyalja majd a területről kialakított képünket.

*B. Nyékhelyi Dorottya
Szilágyi Gábor
Terei György*

Irodalom/References:

MAGYAR 2000 • Magyar K.: A budavári királyi palota vázlatos építéstörténete. In: A budavári királyi palota évszázadai. Szerk. Dózsa K. Budapest 2000, 35–60.
MAGYAR 2010 • Magyar K.: A középkori budai vízművekről. (The Medieval Waterworks of Buda). In: A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon I. Archaeology of the Middle Ages and the Early Modern Period in Hungary I. Szerk. Benkő E. – Kovács Gy. Budapest 2010, 189–206.

of a female figure was brought to light in an almost 2 m deep pit cut into the marl.

Summary

The excavated medieval and Ottoman period settlement features and the rich find material revealed that this part of the Castle Hill was inhabited in both periods. Though no medieval dwellings or out-buildings were found in the area, the pits and the complete pieces of pottery yielded by these features suggest that houses once stood nearby. The traces of these buildings were probably destroyed by the Ottoman period and modern settlement and leveling that followed the re-conquest of the castle from the Ottomans.

We could document a number of Ottoman period building segments and other related settlement features located on terraces. The buildings, constructed entirely of stone, that were probably dwellings, were erected during the period of the Ottoman conquest and might have been destroyed for good during the siege in 1684 or 1686 at the latest. Several tools and weapons were also preserved because of the sudden destruction of buildings that burnt down and collapsed.

In addition to the geodesy, aerial photographs and 3D laser scans were also made of the buildings. These media will provide scholars with valuable information during the future complex analysis and will refine our image of this area.

*Dorottya B. Nyékhelyi
Gábor Szilágyi
György Terei*

Újabb régészeti kutatások a lágymányosi dombosoron

(Budapest, XI. ker., Sopron út 60.,
Hrsz.: 3852/3.)

Recent archaeological research in the Lágymányos Hills

(Budapest XI, 60 Sopron Road,
Lrn.: 3852/3)

Bevezetés

2013. május 30-tól a Budapesti Történeti Múzeum, a Budapest Fővárosi Kormányhivatal I. kerületi Építésügyi Örökségvédelmi Osztálya által előírtaknak megfelelően, régészeti szakfelügyeletet látott el a XI. kerületi Sopron út 60. szám alatti 6000 m² nagyságú területen, ahol ALDI áruház építéséhez kapcsolódó földmunkák kezdődtek (kivitelező: STRABAG Magyarország Kft.). Az áruház egy meglévő ipari épület felhasználásával került kialakításra, ettől nyugatra, egy csak részben fedett területen a bontási munkákat követően gépjárműparkoló létesült.

A telek keleti felén, az áruházat keletről és délről övező területsávban végzett földmunkák intenzív újkori bolygatást mutattak, itt régészeti jelenségek a be-
ruházással érintett szinten nem kerültek elő. A telek nyugati felén, a mintegy 1500 m²-nyi, parkolónak kialakítandó területrészen azonban a gépi munkák során 60–100 cm mélységben (kb. 103,30 mBf. magasságon) őskori leletek és régészeti jelenségek kerültek napvilágra. A BTM Ős- és Népvándorlaskori Osztálya régészeinek részvételével és az ELTE Régészettudományi Intézet munkatársainak önkéntes segítségével elvégzett helyszíni szemle (felületi nyésés, kisebb bontások) során nyil-

Introduction

The Budapest History Museum carried out archaeological observation work from 30 May 2013 based on a decision of the Building and Heritage Protection Office of Budapest Capital Governmental Office in District I. Earthmoving work began connected to the construction of the ALDI shopping center (contractor: STRABAG Magyarország Kft.) over a territory of 6000 m² at 60 Soproni Road. The shopping center was constructed by using an already existing industrial building, and a parking lot was created west of it.

The earthmoving work carried out in the eastern part of the plot, in the zones on the eastern and southern sides of the shopping center, revealed there heavy modern disturbance. No archaeological phenomena were observed here at the level influenced by the construction. However, prehistoric finds and features were observed at a depth of 60–100 cm (c. 103.30 m a.b.s.) during the mechanical earthmoving work in the western part of the plot, on the 1500 m² large territory designated for the parking lot. It became clear during the field survey carried out by the archaeologists of the Department of Prehistory and Migration Period at Budapest History Museum with the voluntary assistance

vánvalóvá vált, hogy szerződésmódosításra van szükség, ugyanis a lelőhely intenzitása miatt az előre kalkulált szakfelületei szerződésben foglaltak nem teljesíthetők. A BFKH területileg illetékes régészeti felügyelője, Vákár Tibor a helyszíni szemlét és a beruházóval való egyeztetést követően az érintett területen szükséges teljes körű feltárás elvégzésére szerződésmódosítást írt elő, amelynek köszönhetően a beruházóval történt megegyezés szerint 2 hét állt rendelkezésünkre.

A 2013. június 10–21. között elvégzett munka során a megbízó által biztosított munkagéppel megtisztított területen, azaz a parkoló, két reklámtábla-alapozás és egy ún. olajfogó műtárgy helyén – összesen 1642 m² területen – 170 stratigráfiai egység (SE), köztük 64 önálló régészeti objektum és 70 cölöplyuk került feltárássra (1. kép). (T. F. M.)

A terület bolygatottsága, rétegviszonyai

A felületen átlagosan 70–80 cm-nyi földréteget távolítottunk el gépi erővel, azonban az őskori jelenségek a kevésbé bolygatott helyeken – elsősorban az északnyugati részen – ennél kissé magasabban, átlagosan 40–60 cm mélységben jelentkeztek. Itt viszonylag sűrű régészeti lefedettséget tapasztaltunk (2. kép), szemben a terület délkeleti harmadával. A horizontális, déli irányban fokozatosan vastagodó újkori bolygatás ugyanis a tervezett parkoló közepétől már az altalaj jelentkezési szintjét is elérte: innentől már csak néhány mélyebb beásás alját tudtuk megfigyelni. A délkeleti részen nyitott, L alakú kutatóárók a helyszín nagyfokú bolygatottságára vonatkozó feltételezésünket teljes mértékben alátámasztotta.

A területet érintő újkori pusztítás mértékét és rétegtani viszonyait a tervezett

of the archaeologists of the Institute of Archaeological Sciences at the Eötvös Loránd University (shovel scraping, small scale excavation) that the contract needed to be modified because of the density of the site. The preliminary calculations included in the contract for the archaeological observation proved unfeasible. The territorially competent archaeological inspector at the Government Office of the Capital City Budapest, Tibor Vákár, prescribed a modification of the contract following his visit to the site and a discussion with the investor. Thanks to this intervention we got two weeks to carry out a complete excavation of the area according to the new agreement with the investor.

During the work carried out between 10 and 21 June 2013 we excavated a total of 170 stratigraphic units (SU) including 64 distinct archaeological features and 70 postholes in the territory cleaned by the scraper provided by the commissioner, over a surface of 1642 m², that is, in the parking lot, the foundations of two billboards, and a so-called oil separator (Fig. 1). (F. M. T.)

Disturbances in the territory and the stratigraphic context

We removed an average 70–80 cm thick layer of earth from the territory with mechanical power equipment. In places that had been less disturbed however, – primarily in the northwestern part of the territory – prehistoric features could be observed at a somewhat higher level, at an average depth of 40–60 cm. Here, a relatively large archaeological density (Fig. 2) was encountered, in contrast with the south-eastern third of the area. The horizontal modern disturbances gradually thickened towards the south already extended

1. kép. A 2013-as ásatás helyszínrajza
Fig. 1: Plan of the excavation in 2013

parkoló középső részén, védendő fasor miatt meghagyott 200 m² alapterületű föld-sáv metszetében is dokumentálhattuk. A felső gyökérzóna (SE 27) alatt váltakozó vastagságú sóderes és vörösesbarna homokos újkori feltöltés (SE 28-29) húzódott. Az újkori bolygatás alsó határa egyenetlen, nagy ugrásokat mutatott, alatta több helyen feltűnt az őskori leleteket tartalmazó

into the subsoil from the middle of the planned parking lot. From this point only the bottom of a few deep pits could be observed. The L-shaped test trench opened in the southeastern part confirmed our hypothesis concerning the large scale disturbances at the site.

The degree of the modern disturbance at the territory and the stratigraphic con-

2. kép. A munkaterület északkeleti irányból

Fig. 2: The work site seen from northeast

kultúrréteg (SE 30) is. A sárga löszös al-talaj alsóbb rétegeiben megfigyelhattunk egy – talán folyóvízi eredetű hordalékkúp-
ra, folyóvíz akkumulációra utaló – apróbb (SE 114) és egy nagyobb (SE 113) görge-
teg kövekből álló kavicsos-sóderes réteget
is. Több beásás alját e réteghatárnál do-
kumentáltuk, némelyik azonban ebbe is
belemélyedt.

Középső rézkor

A legkorábbi leletek a középső rézko-
ri Ludanice-kultúra időszakából (Kr. e.
4000–3500) származnak.

A feltárási terület északi szélén két
délnyugat-északkeleti tájolású temetke-
zés került napvilágra. A lekerekített sar-
kú, téglalap alakú sírgödörben a néhány
emberi vázcsonton kívül a sír mellékletét

text could also be documented in the sec-
tion wall of the zone measuring 200 m²
that was preserved intact in the middle
part of the planned parking lot because
of a protective row of trees. Under the up-
permost zone of the roots (SU 27) there
was a modern fill of varying thickness
composed of gravel and reddish brown
sand (SU 28-29). The lower border of the
modern disturbance was uneven, display-
ing large steps up and down, and the pre-
historic culture bearing layer could often
be detected underneath it (SU 30). In the
lower layers of the yellow, loessy subsoil
two layers of gravel and pebbles – perhaps
testifying to the former presence of an al-
luvial cone from stream alluviation –, one
consisting of small cobbles (SU 114) and
one with large cobbles could be observed.

képező tejesköcsög alakú edény és egy kétfülű bögre került feltárássra (3. kép). A mellettük, a sírgödör délnyugati végében gyűjtött emberi fogmaradvány alapján a temetkezés tájolása délnyugat-északkeleti lehetett. A másik, hasonló tájolású, kisebb méretű, de valószínűsíthetően egykorú sír (31. objektum) az előző mellett, attól kissé keletre került elő, csupán néhány kisebb csonttöredéket és kisméretű bögre töredékét tartalmazta.

A temetkezésektől keleti irányban 6 m-re egy újkori bolygatásokat szenvedett, középső rézkori anyagot adó gödör is napvilágra került, azaz a temetkezési hely mellett bizonytalan kiterjedésű középső rézkori településmaradványokkal is számolhatunk a területen.

The bottom of a number of pits were documented on this stratigraphic border although some of the pits were even sunk into these layers.

Middle Copper Age

The earliest finds dated from the Middle Copper Age Ludanice culture (4000–3500 BC).

Two burials were excavated by the northern edge of the excavated area. The burials were oriented southwest-northeast. In addition to the few human skeletal bones, a milk jar-shaped vessel and a two-handled cup were unearthed as grave goods from the rectangular grave pit with rounded corners (Fig. 3). Based on the remains of human teeth collected next

3. kép. A középső rézkori temetkezés mellékletei
Fig. 3: Grave goods in the Middle Copper Age burial

Kora és középső bronzkor

A feltárt területen a legintenzívebb megtelepedést a kora bronzkori Harang-edény–Csepel csoport (Kr. e. 2500–2300) és Vátya-kultúra (Kr. e. 1500–1700) mutatja.

A mintegy 100 települési objektum néhány különlegesnek mutató beásás mellett nagyobb, méhkas alakú hulladék-gödörből és nagyszámú, struktúrába is rendeződő cölöplyukból állt.

A tároló-, majd hulladékgyűjtőként funkcionáló kerek, nagyméretű, mély beásások számítottak a település legjellegzetesebb jelenségének, ugyanakkor néhány gödör szabályos négyszögletes alakú volt. Betöltésükben rendszerint több réteg mutatkozott: a felső humuszos jellegű, kevesebb leletet adó szint alatt sűrűn ré-

to the grave goods, at the southwestern end of the grave. This burial was probably oriented southwest-northeast. The other smaller, but probably contemporary, similarly oriented grave (feature No. 31) was found near the first one, a bit to its east. It yielded only a few small bone fragments and a shard from a small cup. A pit impacted by modern disturbances was unearthed 6 m to the east of the burials that yielded Middle Copper Age finds. Thus, in addition to the burial area, the remains of a Middle Copper Age settlement of an uncertain size may also be found in the excavation area.

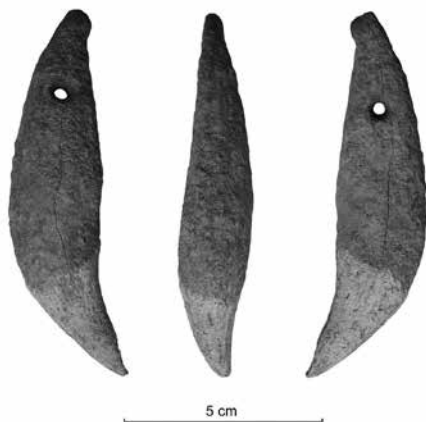
Early-, Middle Bronze Age

The densest settlement material in the area belonged to the Early Bronze Age Bell

4. kép. Edénytöredékekből és tapasztásdarabokból álló omladék

Fig. 4: Debris composed of potsherds and pieces of daub

5. kép. Kora bronzkori medve szemfogból készített amulett a 24. objektumból (SE 108)

Fig. 5: Early Bronze Age amulet made of a bear canine from pit feature No. 24 (SU 108)

tegzett, nagyobb szervesanyag tartalmú, sokszor égett-faszenes sávokból álló, gazdag leletanyagot adó rétegek húzódtak.

Az egyedi leletösszefüggéseket mutató beásások közül kiemelendők azok, amelyekben néhány kisebb-nagyobb ép edényt vagy azok összefüggő töredékeit dokumentáltuk, máshol csupán ezek leletkoncentrációit figyelhettük meg. Egy nagyobb, felmenő falú épület belsejében feltárt, elnyúlt, ovális beásás több szintben hatalmas ág- és deszkalenyomatos tapasztásdarabokat, nagy mennyiségű kerámianyagot (4. kép) és egy medve szemfogából kialakított amulettet (5. kép) tartalmazott. A többi beásáshoz képest rendkívül gazdag leletanyag talán az épület pusztulásával összefüggésben kerülhetett a gödörbe. Egy másik, nagyméretű beásásban pedig több tucat, nyersanyagként gyűjtött, félkész vagy retusált kőszökből álló depót tártunk fel. Egy esetben egy nagyméretű, vastag falú, belső oldalán

Beaker culture – Csepel group (2500–2300 B.C.) and Vatya culture (1500–1700 B.C.).

The approximately 100 settlement features included large beehive shaped refuse pits and a large number of postholes displaying a particular structure in addition to some pits that appeared to be special. The large, deep, circular pits functioning as storage and later refuse pits were the most characteristic features in the settlement. Some of the pits, however, displayed a regular rectangular shape. Their fill, in general, comprised several layers: beneath the uppermost layer mixed with humus that yielded a small number of finds, dense layers were located which contained a large amounts of organic material, and were often constituted by burnt, charcoal-filled stripes. These latter layers proved rich in finds.

Some features displayed a unique find context where vessels of various size as well their related fragments could be documented. Other features displayed even more intense concentration of such finds. An oblong oval pit inside a large building with semi-subterranean walls yielded several layers of huge daub blocks with the imprint of branches and boards and also a large amount of pottery (Fig. 4), as well as an amulet made from a bear canine (Fig. 5). The find material unusually rich compared to the rest of the features might have found its way into the pit in connection to the destruction of the building. In another large pit, several dozen stone tools were collected as raw material, remained in an unfinished state or as blanks. We observed a large vessel with a thick walls decorated with barbotine ribs and inside with deep, incised lines that was placed in a small pit dug specifically for this purpose. Unfortunately about two thirds of the vessel was destroyed by modern disturbances so its exact

mélyen bevéselt vonalakkal díszített bordadíszes edényt figyeltünk meg, amelyet a számára kiásott, kisméretű gödörbe helyeztek. Sajnos az edény mintegy kétharmadát újkori bolygatás semmisítette meg, így pontos formája nem ismert, a jelenség interpretációja problematikus. Az egyik gödörben két betöltési szinten, összesen két egyedhez tartozó, nem anatómiai rendben elhelyezkedő emberi vázrészekből álló maradványok kerültek napvilágra. Innen egy belső oldalán hálómintás és ujjbenyomásos bordadíszes nagyméretű edény töredékeit is dokumentáltuk.

A kora bronzkori Harangedény-Csepel csoport településéhez tartozhatott az elsősorban a feltárási terület nyugati szélén előkerült nagyszámú cölöplyuk. Elhelyezkedésük alapján legalább egy ívelt oldalú (csónak alakú), ágasfás-szelemenés épület rekonstruálható. A ház teljes hossza 20 m lehetett, legnagyobb szélessége 6,5 m, nyugat-északnyugat – kelet-délkeleti tájolású volt. A tőle északra és délre eső területen nem zárható ki további épületek részleges jelenléte sem.

A kora bronzkori települési objektumok nagyszámú, a harangedény időszakra utaló kerámiaanyagot tartalmaztak. A T-peremű táltöredékek, kihajló, pereme alatt ujjbenyomkodásos bordákkal díszített töredékek mellett a csonkakúpos, kettős kónikus mély tálak, füles bögrék (6. kép) a Vátya-kultúra tárgyi anyagához tartoznak.

Késő bronzkor

Az előkerült objektumok egy kisebb része a korai, vagy középső urnamezős időszakban történő megtelepedésről árulkodik.

Az objektumok egy része nagyméretű hulladékgödör, egyeseknél finoman rétegzett hamus-faszenes betöltést dokumen-

shape is not known and the interpretation of the feature is problematic. Human skeletal remains belonging to two dead people were unearthed in one of the pits located in two distinct levels in the fill and not in anatomical position. Here, we documented fragments of a large vessel decorated with a net pattern and grooved decoration made by drawing the fingers across its inner side.

The numerous postholes found primarily on the western edge of the excavated area may have been part of the Early Bronze Age Bell Beaker culture settlement. Based on their positions we can probably reconstruct a building with curved walls (a boat shaped house) and a gable roof with a ridge-pole supported by posts. The entire length of the house might have been 20 m, and its largest width measured 6.5 m. It was oriented west-northwest – east-southeast. In the area to the north and south of the house we cannot exclude the presence of other partially preserved buildings. The Early Bronze Age settlement features yielded a large amount of pottery suggesting the period it existed during the time of the Bell Beaker culture. In addition to shards of bowls with T-shaped rims, there were fragments decorated with barbotine ribs produced with finger impressions under their everted rim, deep, truncated conical and biconical bowls and handled cups (Fig. 6) which date to the Vátya culture.

Late Bronze Age

A small proportion of the excavated features testified to the existence of a settlement from the early or middle phase of the Urnfield culture.

Some of the features were large refuse pits, and in a number of these pits we documented fine layers of an ashy-charcoal

6. kép. Válogatás a kora és középső bronzkori telepanyagból
 Fig 6: Selection from the Early-, Middle Bronze Age settlement finds

táltunk, ugyanakkor sekélyebb, egyrétegű beásásokat is megfigyelhettünk.

A kevés, gondosan feketére fényezett díszkerámia-töredék (vízszintesen síkzott, behúzott peremű tálak, éles válltörésű vékonyfalú csészék) mellett a házikerámia túlnyomó része vastag falú, nagyméretű edény töredékeiből, függőlegesen behúzkodott hastöredékekből, síkzott, kihajló peremtöredékekből állt. A viszonylag kevés rendelkezésre álló anyagot, előzetesen a Kőszegi Frigyes kutatásaiból ismert tények alapján (KŐSZEGI 1997), a Reinecke B D – Hallstatt A időszakra, esetleg a Hallstatt A-B periódus fordulójára datálhatjuk.

A kutatások elsődleges értékelése

A feltárás igen fontos, mikroregionális léptékű eredménye, hogy bizonyossá tette: a terület egy nagyobb kiterjedésű,

fill. At the same time, we observed shallow pits as well with a single layer of fill.

A few shards of ornamental ceramics, of a carefully burnished black color (horizontally striped bowls with inverted rim, cups with sharply angled shoulders and thin walls) were found. Most of the household pottery was composed of fragments of large vessels with thick walls, vertically incised body shards, and leveled, everted rims. The relatively small number of finds at our disposal can be preliminarily dated to phases Reinecke B D-Hallstatt A, perhaps to the turn of phases Halstatt A and B based on the information generated by research by Frigyes Kőszegi (KŐSZEGI 1997).

Preliminary evaluation of the research

The research produced an important result of micro-regional relevance: it showed that the territory is a part of an extensive

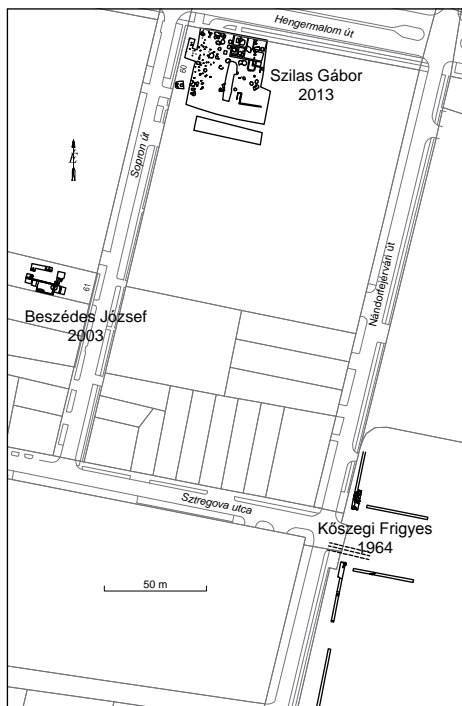
geomorfológiailag aránylag jól körülhatárolható, egykoron a Duna árteréhez tartozó, jellemzően vízjárta környezetből kiemelkedő háton húzódó, többperiódusú lelőhely része. A szakirodalomban „lágymányosi dombsorként” ismert, a Duna jobb oldalát kísérő egyik észak-déli kiterjedésű dombhát őskori megtelepedésére vonatkozóan a BTM korábbi kutatásainak köszönhetően (7. kép) már számos adattal rendelkezünk, de az egyes korszakokhoz köthető megtelepedés határai ma még nehezen körvonalazhatók. A lelőhely közvetlen összefüggésben áll a feltárt területtől délre 2003-ban, a Sopron út 61. szám alatt Beszédes József által felszínre hozott késő bronzkori településrészlettel (BESZÉDES–SZILAS 2003) és a Sztregova utcában az 1964-ben Kőszegi Frigyes által feltárt kora bronzkori és urnamezős leletekkel (KŐSZEGI 1997). E kutatások során dokumentált két régészeti korszakon túl a 2013-as feltárások ismeretében a terület középső rézkori és középső bronzkori Vátya-kultúra területhasználatát is rögzíthetjük. Előbbi kiterjedése a korábbi kutatások negatív eredményének fényében inkább északi irányban feltételezhető. A települési kép pontosabb megismerésére vonatkozóan a közeljövőben megvalósuló újabb beruházások (1-es villamos dél-budai pályájának kiépítése stb.) révén nyílhat lehetőség.

A kora bronzkori Haragedény–Csepel csoport településrészlete a kor- és kultúrspecifikusnak számító ívelt oldalú épületek újabb előkerülésével tovább erősíti a korszak építészeti tevékenységéről eddig rendelkezésre álló ismereteinket. A dél-budai (Albertfalva–Savoya park: ENDRÓDI 2002; ENDRÓDI–REMÉNYI 2003) és Csepel-szigeti (Szigetszentmiklós–Üdülősor: ENDRÓDI 1992) régióban

site connected to several archaeological periods that can be clearly circumscribed from a geomorphological point of view. It is located on a knoll that rises from its immediate environment, a characteristic wetland once part of the floodplains of the Danube. Due to previous research carried out by archaeologists at the Budapest History Museum (Fig. 7), we have large amounts of information available on the prehistoric settlement on one of the knolls extending in a north-south direction on the right side of the Danube known as the “Lágymányos Hills” in the scholarly literature although the borders of the settlements connected to particular archaeological periods are still difficult to identify.

The site is directly connected with the Late Bronze Age settlement segment excavated by József Beszédes in 2003 at 61 Sopron Street (BESZÉDES–SZILAS 2003) and the Early Bronze Age and Urnfield culture finds unearthed by Frigyes Kőszegi in 1964 on Sztregova Street (KŐSZEGI 1997). In addition to the two archaeological periods documented in the framework of these previous excavations we can also identify the use of this territory in the Middle Copper Age and Middle Bronze Age by the population of the Vátya culture in view of the results of the research in 2013. The extent of the latter culture can be supposed to continue to the north in the light of the negative results of previous research. New developments to be realized in the near future (the construction of tramway line No. 1 in South Buda, etc.) may allow us to find out more about the way this settlement appeared.

The settlement fragment of the Early Bronze Age Bell Beaker culture – Csepel group site confirmed what was known

7. kép. A lelőhelyen korábban végzett kutatások összesítő alaprajza
Fig. 7: Complex plan of the earlier researches

Endrődi Anna kutatásai nyomán ismertté vált házakhoz hasonló struktúrák itteni megjelenése a harangedény-népesség Duna-kanyartól a Csepel-szigetig terjedő települési régiójában tapasztalható rendkívül sűrű településszerkezeti képéhez szolgáltat újabb adalékot.

A késő bronzkori urnamezős időszak itt feltárt viszonylag csekély leletanyaga ellenére a nagy kiterjedésű késő bronzkori település belső időrendjének megállapítására is alkalmat nyújthat, hiszen egymástól viszonylag nagy távolságban (250 m) elhelyezkedő településrészletek leletanyagának együttes kiértékelése valósulhat meg a feldolgozás során. (Sz. G.)

previously concerning building activity in the period through the discovery of houses with curved walls that are considered to be cultural markers for this particular period and archaeological culture. The presence of these structures, similar to the houses familiarized by the research of Anna Endrődi in South Buda (Albertfalva–Savoya Park: ENDRŐDI 2002; ENDRŐDI-REMÉNYI 2003) and on the Csepel Island (Szigetszentmiklós-Üdülősor: ENDRŐDI 1992), contributes new information to the image of the extraordinarily dense settlement patterns in the region inhabited by the population of the Bell Beaker Culture extending from the Danube Bend south to Csepel Island.

In spite of the relatively small number of finds unearthed here connected to the Late Bronze Age Umfield culture, research has made it possible to identify the inner chronology of the extensive Late Bronze Age settlement, since analysis allows us jointly evaluate finds from distinct settlement segments located at a relatively great distance (250 m) from each other. (G. Sz.)

Archaeozoological results

Altogether, 644 pieces of animal remains were unearthed at the site, 65.5 % of which could be identified to the level of species. Some 5.6 % of the finds dated to the Iron Age, 63.6 % dated to the Bronze Age while the dating of the remaining faunal material was uncertain. The bone finds came from fill, pits, postholes, building debris, semi-subterranean houses as well as stray finds. The animal bones were relatively well preserved but heavily fragmented. The remains were probably deposited quickly and so they were less exposed to the feeding activity of carnivores

Archaeozoológiai eredmények

A lelőhelyről összesen 644 állatmaradvány került elő, amelynek 65,5%-a volt fajilag pontosan meghatározható. A leletanyag 5,6%-a rézkori, 63,6%-a bronzkori, a többi maradvány pedig kérdéses korú. A csontleletek betöltésből, gödrökből, cölöplyukból, épületomladékból, veremházból valamint szórványból származtak. Megtartásuk közepes, töredezettségük erőteljes volt. A maradványok feltehetően hamar a földbe kerülhettek, és így kevésbé voltak kitéve a ragadozók és a sertések hulladékeltakarító tevékenységének és egyéb roncsoló hatásoknak. Ez a magyarázata a kevesebb rágásnyomnak, és a viszonylag több, talajban bekövetkezett elváltozásnak.

A lelőhely középső rézkorra (Ludanice-kultúra) keltezett állatcsont tartalmú objektumból csupán 36 csonttöredék került elő, amelyek csekély számuk miatt részletes elemzésre nem alkalmasak.

A 28 bronzkori objektumból (35 SE) összesen 410 csonttöredék került elő. A bronzkoron belül 58%-uk a kora és középső bronzkorra, 42%-uk pedig a késő bronzkorra tehető. A legtöbb maradvány a gödrökből származott. A háziállatok közül a legnagyobb mennyiségben szarvasmarhák csontjai fordultak elő, majd a sertések, a kiskérődzők, a házilovak és a kutyák maradványai. A vademlősök (őstulok, gímszarvas, vaddisznó, barna medve) aránya alacsony, a kora és középső bronzkorban figyelhető meg a nagyobb fajgazdaságuk, és az élőhelyükből adódóan egy erdős, bozotos, mocsaras területekkel és tisztásokkal tagolt környezeti képre utalnak (8. kép). A főbb gazdasági haszonállatok testrégió- (KRETZOI 1968) és életkor-megoszlása a sertés húshasznúságának (elsődleges hasznosításának) jelentőségét, valamint

and pigs as well as other destructive environmental effects. This situation explains the small number of bones that display gnawing marks and the relatively heavy soil erosion.

Only 36 bone fragments came from the only feature dated to the Middle Copper Age (Ludanice culture). Due to the small assemblage these bones cannot be used in a detailed analysis.

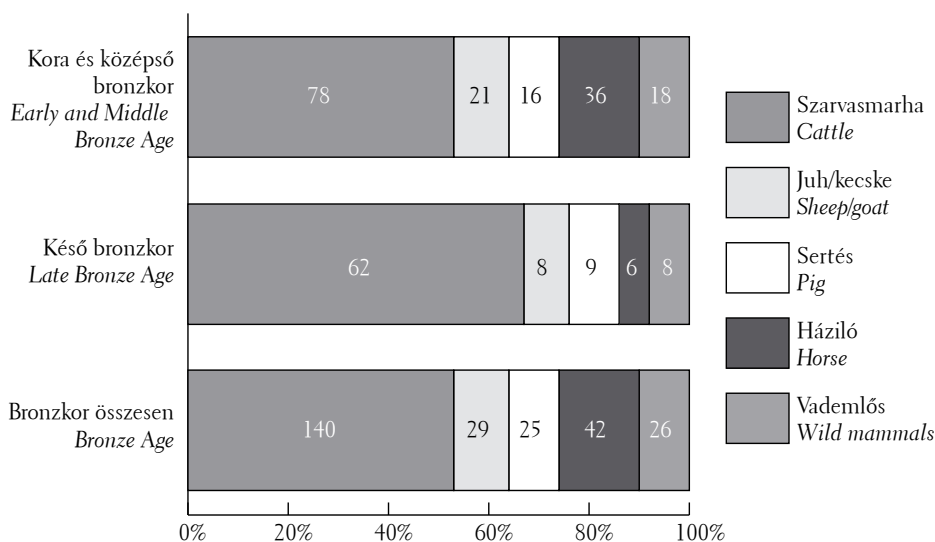
A total of 410 bone fragments were found in the 28 Bronze Age features (35 stratigraphic units). Within the Bronze Age, 58% of the bones were dated to the Early- and Middle Bronze Age and 42% to the Late Bronze Age. Most of the remains came from pits. Of the domestic animals, the largest number came from domestic cattle remains, followed by remains from swine, small ruminants, domestic horse and dog. The proportion of wild mammals (aurochs, red deer, wild boar, brown bear) was low. The Early Bronze Age was characterized by a larger taxonomic richness of wild mammals, and their presence – due to their habitat – implies an environment characterized by woody, shrubby, swampy areas and clearings (Fig. 8). The distribution of body regions (KRETZOI 1968) and kill-off patterns of the main domestic species suggests that swine was mainly exploited for its meat (primary exploitation). Cattle, small ruminants (caprines) may also have been kept for dairy products while horse may also have been kept for draught purposes (secondary exploitation) and perhaps also for dairy products. Small ruminants such as sheep could also have been exploited for their wool. The consumption of horse meat cannot be directly proven as no traces of chopping could be found on the bones although 2.5% of the Early

a szarvasmarha, a kiskérődzők (juh/kecske) és a ló igaerejének, esetleg tejüknek, a kiskérődzők esetében gyapjuknak (azaz másodlagos hasznosításuknak) jelentőségét mutatja. A lóhús evése közvetlenül nem bizonyítható, mivel a csontokon nem észleltünk darabolásnyomokat. A kora és középső bronzkori csontok 2,5%-án, a késő bronzkorinak pedig 1,2%-án volt valamilyen feldolgozásra (vágásra, megmunkálásra) utaló nyom. Ez igen kevés, amely adódhat a leletanyag kis mennyiségéből is.

Nyolc megmunkált állati nyersanyag került elő. Ezek közül hat kora és középső bronzkori, kettő pedig késő bronzkori. A tárgyak nyersanyaga gímszarvasagancs, medve- és vaddisznófog, nagypatás bordája, szarvasmarha és kiskérődző sípcsontja. Volt közöttük kaparó, ár, félkész termék, csákány vagy kalapács és amulett. Egy

and Middle Bronze Age bones and 1.2% of the Late Bronze Age pieces displayed traces of some kind of processing (cutting, bone working). This is a rather low number which may be connected to the small sample of animal bone finds in general.

Eight pieces of worked bone were found. Among these, six dated from the Early Bronze Age and two from the Late Bronze Age. The raw material of the objects was red deer antler, bear and wild boar tooth, the rib of a large ungulate, and the tibia of cattle and small ruminants. They included a scraper, an awl, an unfinished piece, an axe or hammer, and amulets. An amulet made of a bear tooth broken longitudinally into two pieces was found in one of the pits (feature No. 58) and another complete piece came from the pit (feature

8. kép: A bronzkor egyes szakaszainak főbb gazdasági haszonállatainak és a vademlősök aránya
Fig. 8: The rate of the main economical livestock and the wild mammals in the Bronze Age

hosszában félbetörött medvefog-amulett egy gödörből (58. objektum), a másik, ép darab pedig az épületomladékot tartalmazó beásásból (24. objektum) származott (5. kép). (B. A. ZS.)

*Szilas Gábor
Tóth Farkas Márton
Biller Anna Zsófia*

No. 24) filled with building debris (Fig. 5). (A. ZS. B.)

*Gábor Szilas
Farkas Márton Tóth
Anna Zsófia Biller*

Irodalom/References:

BESZÉDES–SZILAS 2003 • Beszédes J. – Szilas G.: Budapest, XI. ker., Sopron utca 61. Hrsz.: 3838/3). Aqfűz 10 (2004) 187–188.

ENDRÓDI 1992 • Endródi A.: A kora-bronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában. The settlement and cemetery of the Bell-Beaker Culture in the district of Szigetszentmiklós. In: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán I. BTM Műhely I. (Archaeological researches on the line of Motorway M0 I) BTM Műhely 5 (1992) 83–200.

ENDRÓDI 2002 • Endródi A.: Kora bronzkori telepfeltárás Budapest Albertfalván. (The excavation of an Early Bronze Age settlement at Budapest-Albertfalva.) Aqfűz 8 (2002) 81–91.

ENDRÓDI–REMÉNYI 2003 • Endródi A. – Reményi L.: Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei. (The results of the excavations preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva.) Aqfűz 9 (2003) 146–150.

KÓSZEGI 1997 • Kószegi F.: Kora és későbronzkori telepmaradványok a Budapest, XI. ker-i Sztregova úton – Früh- und spätbronzezeitliche Siedlungreste im XI. Bezirk (Budapest), Sztregova Straße. BudRég 31 (1997) 229–245.

KRETZOI 1968 • Kretzoi, M.: La répartition anatomique du matériel ostéologique selon les espèces et les amas de déchets. In: Gáboriné Csánk V.: La station du paléolithique moyen d'Érd, Hongrie. Budapest, 1968, 230–236.

Újabb régészeti kutatások a rákoscsabai szarmata településen

(Budapest, XVII. ker., Péceli út)

Recent archaeological excavations at the Sarmatian settlement in Rákosszaba

(Budapest XVII, Péceli Road)

Bevezetés

A Budapesti Történeti Múzeum Ős- és Népvándorlaskori Osztálya 2013. szeptember 17. – október 24. között Budapest és Pécel határán a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központja (MNM-NÖK) megbízásából próbafeltárást végzett az épülő magyar-szlovák összekötő (DN800, PN75) földgázszállító vezeték építését megelőzően. A magyar kormány által kiemelt beruházként kezelt projekt földmunkával érintett, Balassagyarmat és Vecsés között húzódó terület-sávja mintegy 90 km hosszú, amely Nógrád és Pest megyén kívül egy csaknem 4,5 km-es szakaszon Budapest közigazgatási határán belül halad. A beruházáshoz kapcsolódó régészeti kutatásokat az MNM-NÖK koordinálta, részben ő is végezte.

A Budapest területére eső szakasz két nyilvántartott lelőhelyet érintett. A Pécel-Pesti út (Rákosszaba-Péceli út) lelőhelyen (KÖH lelőhely azonosító: 15127, 30848) próbafeltárás keretében vizsgáltuk a régészeti fedettség mértékét, a Rákosszaba – Kereszt-dűlő lelőhelyen (KÖH lelőhely azonosító: 30858) és a beruházás egyéb, nyilvántartott lelőhelyeket nem tartalmazó szakaszán régészeti szakfelügyelet keretében rögzítettük a földmunkák során tapasztalható jelenségeket.

Introduction

The Department of Prehistory and Migration Period at Budapest History Museum carried out a test excavation preceding the construction of the Slovak-Hungarian interconnector gas transmission pipeline (DN800, PN75) between 17 September and 24 October 2013 at the commission of the Hungarian National Museum – National Heritage Protection Centre (MNM-NÖK). The area influenced by earthmoving within the project was identified as a priority investment by the Hungarian Government covered a 90 km long zone between Balassagyarmat and Vecsés, a 4.5 km long section of which was located within the administrative borders of Budapest in addition to those located in the territory of Nógrád and Pest Counties. The archaeological research connected to the development was coordinated and also partly conducted by the MNM-NÖK.

The section located in the territory of Budapest concerned two registered archaeological sites. We examined the level of archaeological density within the framework of a test excavation at the site Pécel-Pesti Road (Rákosszaba-Péceli út; KÖH [Cultural Heritage Protection Centre] inventory number: 15127, 30848). We documented the features detected during

A kutatásokat három – a kivitelező, beruházó által meghatározott – ütemben végeztük. Első lépésben a nyilvántartott régészeti lelőhely határain belül, teljes felületi gépi humusztalálás keretében dokumentáltuk a terület régészeti érintettségét. Második lépésben, miután a megbízó kézi földmunkásokat biztosított számunkra, megkezdtek a lelőhely régészeti módszerekkel történő feltárását.

Harmadik lépésben, már közvetlenül a kivitelezést megelőzően, a beruházó által végzett, a teljes budapesti szakaszt érintő, régészeti célú, 5 m széles sávban történő rézsúkanalás humusztalálást követtük figyelemmel Pécel–Budapest, Budapest–Écsér közigazgatási határok között.

A feltárás

A Rákoscscaba–Péceli út mentén végzett feltárás helyszíne a Péceli út, Pécel város, Rákospatak és az M0 autópálya által határolt, mezőgazdasági művelés alá vont területen található. A gázvezeték nagyjából észak-északnyugat – dél-délkeleti irányú nyomvonalán a 79+474 – 79+686 km szelvények közötti szakaszon, 212 m hosszan, 5 m szélességben volt lehetőségünk elvégezni a kutatást. Az így megnyitott 1070 m²-nyi területen dokumentált 217 régészeti egység (SE) egy kora bronzkori és egy szarmata település részét képezte (1. kép).

A feltárás során a geomorfológiai viszonyokkal (Rákospatak északi part menti zónája, az azt kísérő dombhát, és annak déli részűje) világosan harmonizáló településszerkezeti képet dokumentáltunk, ugyanakkor megállapítást nyert, hogy a nyilvántartásban szereplő lelőhely földrajzi határai részben pontosításra szorulnak. A szelvény északi harmadában ugyanis egy északnyugati irányban rézsúsan lejtő partoldalt lokalizáltunk. A felette megvastago-

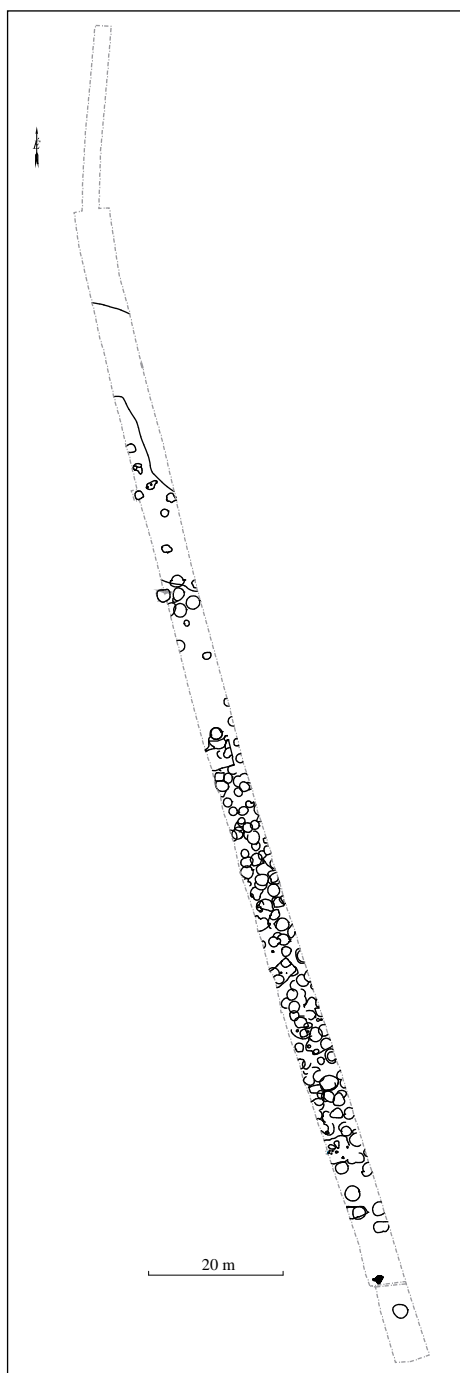
the earthmoving work within the framework of archaeological observation work at the site of Rákoscscaba-Kereszt dűlő (KÖH inventory number: 30858) and in the remaining sections of the development which were not covered by any registered archaeological sites.

The research was carried out in three phases determined by the contractor and the investor. First, we documented the “archaeological relevance” of the territory during the mechanical removal of the humus layer from the entire surface within the borders of the registered archaeological site. In the second step, after we were provided with a manual workforce by the commissioner, we started the excavation of the territory using archaeological methods.

Already in the third step, immediately before construction, we carried out archaeological observation work during the removal of the humus with a backhoe by the investor over a 5 m wide zone all along the section of the pipeline within Budapest, between the administrative borders of Pécel–Budapest and Budapest–Écsér.

The excavation

The site of the excavation carried out along Rákoscscaba Péceli Road was located in an area under cultivation bordered by Péceli Road, Pécel town, the Rákospatak Stream, and the M0 Motorway. Excavation could be conducted over a 5 m wide and 212 m long zone along the path of the gas pipeline running approximately north-northwest – south-southeast, between the sections at 79+474 and 79+686 km. The 217 stratigraphic units documented on the 1070 m² large surface opened here belonged to an Early Bronze Age and a Sarmatian settlement (Fig. 1). The image of the settlement structure we documented

1. kép: az ásatás összesítő alaprajza
 Fig. 1: Complex plan of the excavation

during the excavation clearly corresponded to the geomorphological context (the zone along the northern bank of the Rákos Stream, the knoll, the southern slope). At the same time, we concluded that the geographical borders of the archaeological site as they had been registered needed to be partly modified. We observed a bank sloping towards the northwest in the northern third of the trench. The humus layer mixed with clay thickened but also sloped above this bank and contained scattered modern and migration period potsherds. A modern fill was observed as well above that layer to the north. . Based on this information, the more or less horizontal terrain, as observed now along the bank of the Rákos Stream, resulted from modern fill activity.

We documented settlement features in the excavated section over an approximately 150 m long area running to the south. We could observe increasingly uncommon clusters of features from a generally scattered settlement structure that yielded only small numbers of finds in a 50 m long zone near the stream as well as a 25 m long zone along the side of Péceli Road. In between, however, in a 70 m long zone that also included the central, highest part of the knoll, we encountered an unusual density of archaeological finds (Fig. 2). Here, we could distinguish a 60-80 cm thick culture-bearing layer under the humus layer on the surface. Features observed at the highest level started from this culture-bearing layer, and the sandy subsoil was already located beneath that. We could detect that features in a multiple superposition often started from distinct levels (148-151 m a.B.s.). In general, pits with a rather loose and ashy upper layer fill were noted at a higher level, in the upper third of the culture-bearing

dó, de lejtőirányú, szórványosan újkori és népvándorláskori edénytöredékeket tartalmazó, agyagos humuszréteg felett északi irányban idővel modern kori feltöltési réteg is jelentkezett. Eszerint a Rákospatak menti sávjában tapasztalható, nagyjából vízszintes térszín modern kori feltöltés eredménye.

A megnyitott szakaszon déli irányban mintegy 150 m hosszan dokumentáltuk a települési jelenségeket. A patakhoz közeli 50 m-en, a Péceli út felőli szélén pedig 25 m-es szakaszon ritkuló, gyér leletanyagot adó, csoportosan jelentkező, de alapvetően laza településszerkezet figyelhető meg. A dombhát központi, legmagasabb részét is magában foglaló köztes 70 m hosszú szakaszon azonban rendkívüli leletsűrűséget tapasztaltunk (2. kép). Itt a felszíni humuszréteg alatt egy 60-80 cm

layer, while those with a brown, more homogenous fill could be observed at somewhat deeper levels. A number of pits were detected in the wall or the bottom of later features.

Along the edges of the settlement we documented features primarily related to some kind of industrial activity. A large amount of big, burnt blocks of silicate-based slag was unearthed in the large pits located at the southern and northern edge of the densely occupied part of the settlement. We could primarily observe here fairly deep and broad refuse pits in superposition, and also some large pits with ash in their fill. These latter yielded numerous grinding stones (8), in most cases in pairs placed into or next to each other in pits (Fig. 3). In one of the pits we also documented a posthole; the post supporting a

2. kép: az ásatási terület déli irányból

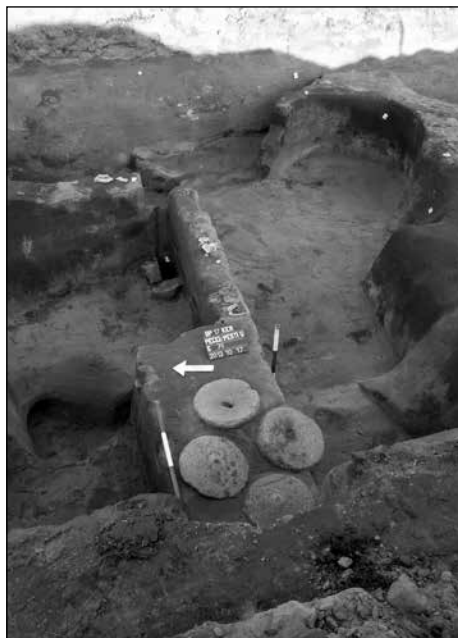
Fig. 2: The excavated surface as seen from south

vastag kultúrréteget tudtunk elkülöníteni, amelynek középső-felső harmadából indultak a legmagasabban megfogott beásások, alatta már a homokos altalaj következett. Megfigyelhető volt, hogy a többszörös szuperpozíciókat mutató beásások sok esetben eltérő szintről indultak (148-151 mBf). Általánosságban elmondható, hogy az igen laza hamutartalmú felső betöltési réteggel jelentkező beásásokat magasabb szinten, a kultúrréteg felső harmadában, a barna, kevésbé kevert betöltésűeket némileg mélyebben sikerült regisztrálnunk. Számos gödör később létesült objektumok oldalában, illetve aljában jelentkezett.

A település szélein elsősorban valamilyen ipari tevékenységgel összefüggő jelenségeket dokumentáltunk. A nagyszámú, összegegett szilikátsalak-tömbök a sűrűbb teleprész déli és északi szélén lévő nagyobb beásásokból kerültek napvilágra. Elsősorban itt figyelhattuk meg az igen mély és széles, egymást vágó hulladék-gödröket és néhány nagyobb alapterületű, hamus betöltésű beásást. Ez utóbbiakból nagyszámú őrlőkő (8 db) került elő, legtöbbször párosával egymásba vagy egymás mellé helyezve (3. kép). Egyiknél tetőtartó, a laza homokréteg ellensúlyozására szolgáló, nagyobb kövekkel dúcolt cölöphelyet is dokumentáltunk.

Ebben a zónában került elő egy füstölő maradványa is. Többszörösen szuperpozícionált situációban, két nagyméretű gödör között, részben bolygatott állapotban dokumentáltuk a gyengén kiégett falú, hengeres testű kürtőt. Az M0 autópálya déli szektorában, Soroksár-Vető VII. dűlőn feltárt település elnyújtott téglalap alakú füstölőgödrei (KOROM-SZILAS-TEREI 2010, 143.) helyett itt kerek beásást tapasztaltunk.

A központi, környezetéből legmagasabbra emelkedő részen tapasztott padló-

3. kép: eredeti helyzetükben előkerült őrlőkővek

Fig. 3: Grinding stones found in situ

roof was braced with stones set in a loose layer of sand.

We found the remains of a smoking pit in this zone as well. The partly disturbed, cylindrical funnel with slightly burnt walls was documented between two large pits in multiple superposition. Here, we observed a round pit that contrasted with the oblong rectangular smoking pits unearthed at the site of Soroksár-Vető VII dűlő during the excavations preceding the construction of the southern sector of Motorway M0 (KOROM-SZILAS-TEREI 2010, 143).

A rectangular semi-subterranean house with a plastered floor was found in the central zone rising above the environs, with two postholes along its longitudinal axis. The bottom and the wall of the pits located close to the house was carefully plastered, similarly to the house.

4. kép: tapasztott padlójú veremház

Fig. 4: Semi-subterranean house with a plastered floor

jú, négyzetes, földbevált épület került elő, középtengelyében 2 cölöplyukkal. Az épület közvetlen környezetében elhelyezkedő gödrök alját és oldalát, a házhoz hasonlóan gondosan feltapasztották. A ház sarkába, annak felhagyását követő feltöltődés után, nagyméretű gödröket vájtak, amely a település hosszan tartó életét bizonyítja (4. kép).

A településen több egyedi leletössze-függést tartalmazó beásás is előkerült. Három beásásból kerültek elő állatok vázcsontjai (kutya, sertés, szárnyasok, stb.). A legösszetettebb jelenségeket a keleti szelvényfal alá nyúló SE 64 számú beásásnál tapasztaltuk. Itt két, egymástól égett, faszenes, hamus réteggel elválasztott szinten, nagyobb platni töredékek között, 7-8

Large pits were carved into the corners of the house after it was abandoned and filled showing the long life of the settlement (Fig. 4).

A number of pits excavated in the settlement displayed a unique find context. Three pits yielded animal bones (dog, swine, poultry, etc.). The most complex features were observed in pit SE 64 that extended under the eastern section wall. Here, the skeletons of 7-8 animals were documented in a position implying that they were deliberately placed there, between large fragments of a baking surface, located in two levels separated by a burnt, charcoal filled, ashy layer (Fig. 5).

A semi-spherical bowl, the bottom of which had been drilled through was

állat vázát dokumentáltuk szándékosan pozícionált helyzetben (5. kép).

Egy kisebb gödör aljába szájával lefelé fordított félgömbös, átfúrt fenekű tálat helyeztek.

A leletanyag a 2005-2006-ban feltárt lelőhely (KOROM 2006) tapasztalatait erősíti meg, kevés a római import (elsősorban terra sigillata, de kevés mázas kerámia és fazéktöredék is előkerült), az objektumok többségéből a kutatás által 4. század végére, 5. század elejére datálható kavicsos kerámiatípus töredékei kerültek elő (6. kép).

A feltárási terület északi harmadában egy közepes méretű beásás a kora bronzkori Makó-kultúra leletanyagát tartalmazta. Emellett több szarmata beásás anyagában találtunk kora bronzkori töredékeket. A laza szerkezetű őskori települést a császárkori barbár objektumok erőteljesen bolygatták.

Előzetes eredmények

A Rákos-patakot délről kísérő folyóterazon hosszan elterülő összetett szarmata

placed rim down in the bottom of a small pit.

The finds support the results from the site excavated in 2005-2006 (KOROM 2006): only a few imported Roman pieces (mostly Samian ware, and also some glazed pottery and potsherds) were found. Research work on most of the features yielding gritty ware dated them to the late AD 4th – early 5th century (Fig. 6).

A middle-sized pit contained finds from the Early Bronze Age Makó culture in the northern third of the excavated area. In addition, Early Bronze Age sherds were found in the fill of some of the Sarmatian pits as well. The sparse prehistoric settlement was badly disturbed by Roman imperial period barbarian features.

Preliminary results

The long, complex Sarmatian site extending along the river terrace of the Rákos Stream on its southern side has been known and researched by the Budapest History Museum from the previous century (Fig. 7). The Sarmatian cemetery

5. kép: Állati vázak a gödör alján
Fig. 5: Animal skeletons at the bottom of a pit

6. kép: Válogatás a népvándorláskori telepanyagból

Fig. 6: Selection from the find material of the Migration Period settlement

kori régészeti lelőhely már a múlt század óta ismert, a Budapesti Történeti Múzeum által kutatott területnek számít (7. kép). A feltárási területtől nyugati irányban, mintegy 300 m-re húzódó, a településhez köthető, nagy sírszámú szarmata temető teljes feltárását 1971–87 között Nagy Margit végezte el (NAGY 1996).

2005–2006-ban ugyanitt, az M0 autópálya keleti szektor péceli úti csomópontjának építését megelőző kutatások során Korom Anita nagykiterjedésű császárkori barbár település részletét tárta fel (KOROM 2006). A csaknem 3 hektáron dokumentált 2415 db szarmata telepobjektum mellett a kora bronzkori Makó-kultúra szórt szerkezetű településének 35 gödre is napvilágot látott.

with a large number of graves located about 300 m to the west of the excavated site was completely unearthed by Margit Nagy in 1971–87 (NAGY 1996).

Anita Korom excavated a detail of a large Roman imperial period barbarian settlement in the same place in 2005–2006 during archaeological research preceding the construction of the Pécel junction by the eastern section of Motorway M0. In addition to the 2425 Sarmatian settlement features documented over 3 hectares, 35 pits were unearthed that belong to a scattered settlement from the early bronze age Makó culture (KOROM 2006).

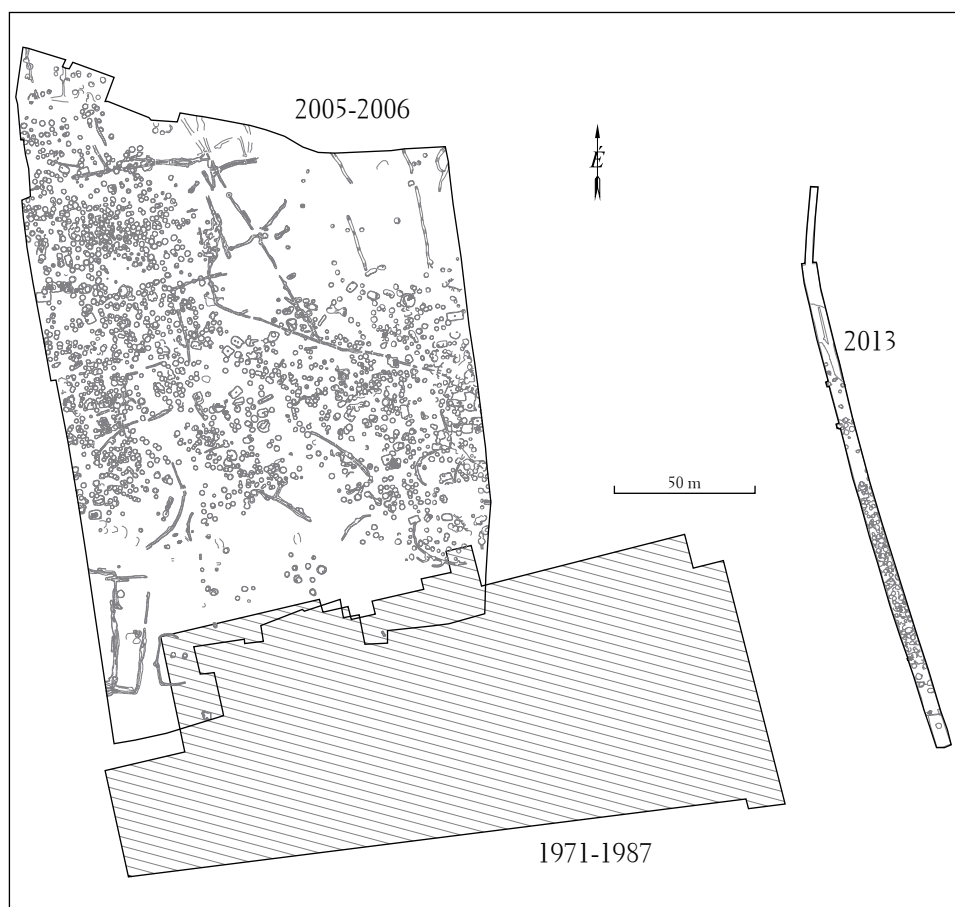
Excavations connected to the reconstruction works to replace the oil pipeline Barátság I (Friendship/Druzhba) planned

A várhatóan 2014-ben megvalósuló Barátság I. kőolajvezeték kiváltó rekonstrukciójához kapcsolódó feltárás eredményei ismereteinket remélhetőleg tovább pontosítják.

A lelőhelyen történő újabb feltárás jól illeszthető a Budapesti Történeti Múzeum korábbi kutatási eredményeibe. Kiértékelésével nem csupán a mikrorégió komplexebb feldolgozása válik lehetővé, hanem a közelmúltban feltárt soroksári település

in 2014 will hopefully refine our knowledge about the site.

The recent excavation carried out at the site in this year can be connected to the previous results of research within the Budapest History Museum. The analysis will permit a more complex archaeological evaluation of the micro-region. The results, together with those of the analysis of the settlement at Soroksár excavated not long ago as a corresponding comparative

7. kép. A lelőhelyen korábban végzett kutatások összesítő alaprajza

Fig. 7: Complex plan of the earlier researches

feldolgozásával jó összehasonlító anyagot eredményezve jelentősen hozzájárul a Pesti síkság 3–5. századi betelepültségének jobb megismeréséhez.

Szilas Gábor

sample, will also contribute greatly to what is known about the AD 3rd–5th century settlement history of the Pesti-síkság (Pest Plain)

Gábor Szilas

Irodalom/References:

NAGY 1996 • Nagy M.: Rákosmente története a római és a népvándorlás korban. In.: Évszázadok a rákosmentén. (Szerk.: Nagy G.) Budapest 1996, 20–31.

KOROM 2006 • Korom A.: Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának 06. lelőhelyén (Archaeological investigations at site no. 06 in the eastern

sector of the M0 ring highway). Aqfűz 12 (2006) 181–195.

KOROM–SZILAS–TEREI 2010 • Korom A. – Szilas G. – Terei Gy.: Kr. u. 3–5. századi temető és település valamint Árpád-kori falu az M0 körgyűrű nyomvonalán (3rd–5th century AD cemetery and settlement, and Árpád period village along the path of m0 motorway) Aqfűz 16 (2010) 129–151.

A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2013. évben*

(Jelölésük a hátsó borító belső oldalán lévő térképen)
(Marked on the map on the inside back cover)

8. Budapest, III. ker., Aquincum polgárváros nyugati oldal, Hrsz.: 19668/4.

Az aquincumi polgárváros nyugati városrészének déli negyede jelenleg szabadon álló, beépítetlen terület. Éppen ezért az illegális fémkeresők egyik kiszemelt célpontja, amit a helyszíni tettenérés mellett a területen megfigyelhető apró „rabló-gödrök” egyértelműen igazolnak. Miután a terület fokozottan veszélyeztetett helyzetben van, a még megmenthető és dokumentálható régészeti fémleletek felkutatása és múzeumi gyűjteménybe helyezése érdekében műszeres leletfelderítési projektet indítottunk 2013-ban. A projekt tudományosan kiegészítő kutatása annak a geofizikai vizsgálatnak, amelyet a BTM Aquincumi Múzeumának régészei az Osztrák Régészeti Intézet munkatársaival közösen végeztek a területen a római kori beépítettség és topográfia épített elemeinek megrajzolása érdekében (LÁNG 2012, 117.).

Az aprólékos és szisztematikus műszeres leletfelderítés alkalmazása az előző években igen látványos eredményeket hozott a polgárváros nyugati előterében (LASSÁNYI 2013), így joggal bízhattunk

abban, hogy hasonló eredményekre számíthatunk a település központi, fallal körülvett zónájában.

A 2013. évben a geofizikai felmérések nyomán jól kirajzolódó, három utcával körülvett, nagyobb, zárt tömegű épület területét kutattuk át (1. kép). Az eredmény és a leletek száma a vártnál jóval kisebb volt. Ez egyértelműen arra utal, hogy már korábban is történthetett fémkeresőzés a területen, ugyanis a mintegy 1200 m²-es

1. kép: A fémkeresővel 2013-ban átkutatott terület az aquincumi polgárváros területén

* Jelen összeállítás nem tartalmazza a BTM munkatársai által, zömmel közműfektetések során végzett régészeti szakfelületek helyszíneit.

2. kép: Női büsztöt ábrázoló ólomstűly

felületen mindössze 8 római kori fémtárgyat jelzett a készülék. A leletek többsége (6 db) érem volt, közülük 5 db az épület tömbjét határoló utcák felületéről származott, egy érem pedig az épületből került elő. Az érmek között két darab késő római kori volt. Az épület területéről származó két fémtárgy figyelemre méltó. Az egyik egy trombitafibula (Almgren 85/86 típus), illetve egy női büsztöt ábrázoló nagyobb ólomstűly (2. kép). Ez utóbbi a mérések alapján kirajzolódó épület déli traktusának kisebb (üzlet?) helyiségeinek egyikéből került elő, s gazdasági funkcióra utalhat. A műszeres leletfelderítést Sándor Lajos végezte.

A munka a 2014. évben NKA támogatással a polgárváros délnyugati részén folytatódik.

Lassányi Gábor
Zsidi Paula

Irodalom:

LÁNG 2012 • Láng O.: Budapest, III. ker., Szentendrei út, nyugati oldal. Aqfűz 18 (2012) 117.

LASSÁNYI 2013 • Lassányi G.: Kutatások az Aquincum polgárvárosától nyugatra épülő baseballpályán. Aqfűz 19 (2013) 19–31.

9. Budapest, XIII. ker., Margit-sziget, Szent Mihály templom

2013. április 2. és 4. között végeztünk régészeti megfigyelést a Margit-szigeten a Pioneer SB4 Kft. megbízásából. Egy film forgatásához díszletként egy temetési jelenethez a Szent Mihály templomtól mintegy 20 méterrel északkeletre-re egy kb. 250×110 cm alapterületű, 120 cm mély gödröt ástak. A szakfelügyeletet a templom középkori eredete és a mellette már részben előkerült temetkezések tették indokolttá.

Az egyhajós templomot és a körülötte található falmaradványokat a kutatás a premontrei rend egykori Szent Mihály kolostorával azonosítja. A templomot, okleveles adatok alapján, II. Endre alapította 1225-ben. A kolostor több ütemben épült ki, míg a templom román stílusú, addig a sekrestye és a déli mellékkápolna a gótika jegyeit viselte.

A kutatás sokáig a nádori villával egybeépített romokat azonosította a premontrei prépostsággal. Ezt stíluskritikai alapon Lux Kálmán cáfolta meg. A Fővárosi Közmunkák tanácsának megbízásából 1923-ban Lux végzett feltárásokat. Ebben az időben a templom hajójának déli fala állt még a legmagasabban, megközelítőleg a párkány szintjéig. Előkerült a templom

északi oldalához épített sekrestye, a déli mellékkápolna, valamint a kerengő egy részlete. A templomon belül korábbi falmaradványokat is találtak. A templomhoz Lux készített helyreállítási tervek, amelyet 1930-31-ben meg is valósítottak (KISS KOLOS 1932; FEUERNE 1955, 28–30).

1967-ben a sekrestye közelében vízvezeték építése közben melléklet nélküli sírt találtak, amely a kolostor temetőjéhez tarthatott (Altmann Júlia jelentése. BTM Adattár: 991-79). Feltehetően a klauzúrán kívül a szigeten lakó szolgálókat temették a plébánia jogán. 1986-ban a Nagyszálló felújításakor a pincében két, melléklet nélküli sírt találtak (Írásné Melis Katalin jelentése. BTM Adattár: 1532-87).

A most végzett földmunkák során, már a felső, gyökerekkel erősen bolygatott rétegből kerültek elő középkori kerámiatöredékek. A bontás során a munkagödör ÉNy-i sarkában egy középkori beásás kis részletét figyelhettük meg, amelyben Árpád-kori kerámiát és vasszőgeket találtunk. Ez a beásás vágott egy tömött, világosbarna réteget, amelyben bronzkori leletanyag volt. Ez alatt, szintén a nyugati részen egy kora bronzkori gödröt tártunk fel, amelyből nagy mennyiségű kerámiatöredék és állatcsont került elő.

A sziget területéről a legkorábbi leletek a bronzkor eddig pontosan még meg nem határozható időszakából származnak. Konkrét településnyomokat korábban nem találtak, de a domonkos apácakolostor területén a világosbarna humuszos őskori kultúrrétegből kerámiatöredékek kerültek elő. A sziget mellett folyamokotrás során már kerültek elő leletek. Innen két bronzkard (MNM 18.1893.1-2.) és egy bronzlándzsa (MNM 32.1900.) gazdagítja a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményét. Mindhárom fegyver a kései bronzkorra keltez-

hető, a kardok a halomsíros és urnamezős kultúra időszakára. (A folyókból, tavakból, mocsarakból előkerült bronzkori fegyverek kultikus jelentőségéről a legutóbbi tanulmány, amely a sziget körüli leleteket is tartalmazza: SZATHMÁRI 2005).

Kovács Eszter

Irodalom:

FEUERNE 1955 • Feuerné Tóth R.: Margitsziget. Budapest 1955.

KISS KOLOS 1932 • Kiss Kolos J.: A margitszigeti Szent Mihályról nevezett premontrei prépostság története. Budapest 1932.

SZATHMÁRI 2005 • Szathmári I.: Folyókból előkerült bronzkori kardleletek a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2005, 143-166.

10. Budapest, V. ker., Ferenciek tere

A Budapest Új Főutcája Kiépítése Projekt II. üteme során régészeti megfigyelést végeztünk az V. kerület Ferenciek terén és a közvetlen környékén. A beruházás keretében a munkaterületen teljes körű közmű-, és burkolatcserét végeztek, a közlekedési csomópontot pedig a Ferenciek tere és az Erzsébet híd között átépítették. Mivel a kivitelezési munkák Pest középkori központját is érintették, lehetőségünk nyílt kisebb szondázó kutatás elvégzésére.

A Ferenciek terének középső részén már 60 cm mélységben előkerült a sárga homokos altalaj. Ezen a területen, a Ferenciek tere 2. számú épület bejárata előtt,

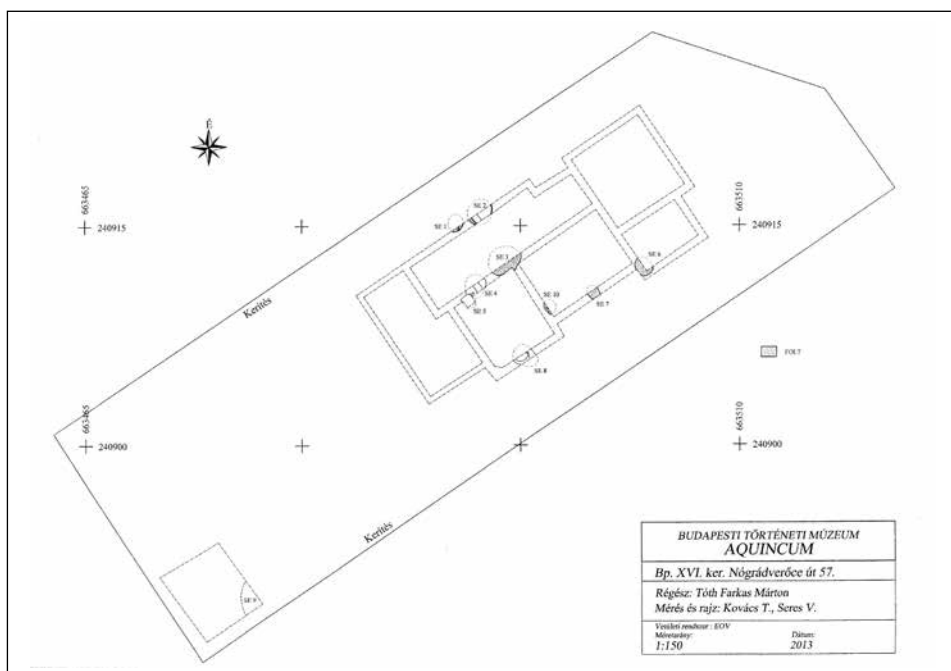
kb. 135×150 cm-es homokos felületen, vörös, paticsos, faszenes törmelékes szint mutatkozott. Ebből Árpád-kori fazék maradványai: talp kereszt alakú fenékbélyeggel, perem- és oldaltöredékek kerültek elő. Továbbá egy nyílcsúcsot és egy I. Ulászló király kori dénárt bontottunk ki az égett törmeléből. A lelőhelyet kelet-nyugati irányú újkori kőfal zárta le a déli oldalán, a többi részét pedig a közművek semmisítették meg.

A kutatási területünkön – az átlag 280-300 cm mélységig kiásott – további szondagödörök újkori törmelékes betöltéséből régészeti objektum, leletanyag nem került elő. Kizárólag a Ferenciek tere és a Petőfi Sándor utca sarkán és a Veres Pálné utca legelején tártunk fel 18-19. századi falmaradványokat.

Zádor Judit

11. Budapest, XVI. ker. Nógrádverőce út 57., Hrsz.: 104074/6.

2013. október 7. és 9. között családi ház építéséhez kapcsolódó régészeti szakfelügyeletet végeztünk a fent említett – a Szilas-patak jelenlegi medrétől déli irányban kb. 200 m-re fekvő – ingatlanon, mintegy 200 m² nagyságú területen (3. kép). A beépítetlen telken 0,50 m széles, 0,90-1 m mély sávalapot és egy kisebb, különálló pincét markoltak ki. A terület északkeleti végén teljes mélységben (1 m) sötétbarna, tömör, homogén humuszréteg jelentkezett, míg délnyugati irányban ennek a rétegnek a vastagsága 0,60-0,70 m-re csökkent, mivel a geológiai térszín (világossárga – helyenként kemény, cementálódott – homokos altalaj) itt teraszszerűen megemelkedik. A területnek ezen a részén

3. kép: A feltárt terület felszínrajza az előkerült objektumokkal

4. kép: SE 01 gödör részlete in situ szarmata edény töredékeivel

5. kép: Az SE 01 gödörből előkerült szarmata edény restaurált állapotban

az alapozási árkok oldalfalának és aljának megtisztítását és nyesését követően 10 régészeti objektum foltja vált el az altalajtól, jelentkezési szintjük az alapozási árkok aljának szintjével egyezett vagy felette 20-30 cm-rel húzódott (kb. 144,50 mBf tszf. magasságon). A terület északi, a Szilas-patak völgye felé eső részén, ahol az altalaj szintje mélyülni kezd, régészeti objektumok nem kerültek elő. Az alapozási árkok gépi mélyítése során a felső humuszrétegből kisszámú, szórvány őskori és szarmata kerámiatöredék került felszínre.

A területen végzett földmunka az első nap végére lezárult, az alapozási árkokban előkerült, részlegesen lehatárolható objektumok bontását és dokumentálását másnap tudtuk megkezdeni. Ekkor nyilvánvalóvá vált, hogy a szerződésben foglalt időbeli és költségkeret a rendelkezésre álló

munkaerővel (1 fő régésztechnikus) nem tartható. A BFKH területileg illetékes régészeti felügyelőjének, Böröczky Blankának a helyszíni szemléjét és a tulajdonossal zajlott egyeztetést követően a feltárás szakfelügyeleti keretek közt történő folytatása mellett döntöttünk.

Ezt követően 4, majd másnap – a szerződésben foglalt időbeli keret immár túllépve – további 2 objektum alapozási árokba eső részének teljes mélységben való kibontását és dokumentálását végeztük el. Ezek többsége viszonylag sekély, közepes méretű gödörnek bizonyult, amelyek betöltéséből kevés késő császárkori (4. századi) szarmata kerámiatöredék került elő. Az egyik gödör aljában nagyméretű, korongolt szarmata edény részben ép alsó részét és ahhoz tartozó töredékeket tártunk fel (4-5. kép). A legnagyobb (kb.

1,20 m mély) kibontott objektum betöltéséből előkerült kisszámú, kézzelformált kerámiatöredék valószínűleg a késő rézkori Baden-kultúra időszakára datálható.

A feltárás során nyert információk alapján az építkezéssel érintett területen és annak környékén legalább két régészeti korszak (késő rézkori, szarmata) jelenségeinek és leleteinek előfordulásával számolhatunk, amely a Szilas-patak teraszán vagy magaspartján való egykori megtelepedést mutatja. A lelőhely kiterjedésére vonatkozóan csupán szórványos adatokra támaszkodhatunk, a környéken végzett korábbi szakfelügleleti munkák és leletmentések (BTM 2006, ÉDER–KOVÁCS 2007) alapján ugyanakkor joggal feltételezhetjük, hogy a Szilas-patak déli oldalán, széles sávban lehet különböző régészeti korú jelenségek előkerülésére számítani.

Tóth Farkas Márton

Irodalom:

BTM 2006 • BTM Adattár Ltsz.: 2520-2006., 2523-2006.

ÉDER–KOVÁCS 2007 • Éder K. – Kovács E.: Budapest, XVI. ker. Nógrádverőce utca (Ajak utca – Nógrádverőce utca 104074/4. Hrsz., valamint Ajak utca – Nógrádverőce utca 104074/10. Hrsz. között). Aqfűz 13 (2006) 270–271.

12. Beszámoló a Budapest, XXI. ker. Csepel - COL4 LOT2 csatornafejlesztés régészeti munkálatairól II. (Hrsz.: 70009)

Csaknem másfél évig járták a XXI. kerület utcáit a Budapesti Történeti Múzeum

6. kép: Neolitikus edény töredéke a Dunadúló útról

Ős- és Népvándorlás kori, valamint Középkori Osztályának régészei, technikusai és ásatási dolgozói. A Budapesti Központi Szennyvíztisztító Telep (BKSzT) és Kapcsolódó Létesítményei projektek részeként a Budapest Főváros Önkormányzata az egész városra kiterjedő szennyvíz csatornázási tervet készített. Ennek egy önálló elemeként került sor a Csepel-sziget eddig még nem közművesített utcáinak csatornázására is.

A területet a Központi Szennyvíztisztítóval összekötő gerincvezeték és a sziget nyugati részére tervezett csatornarendszer kiépítésére, valamint az azt megelőző régészeti feltárásokra 2011-2012-ben került sor (TEREI 2013, 122–124.).

A keleti oldal COL4 LOT2 elnevezésű csatornaépítési projektelem munkálatai során 2012-ben a Budapesti Történeti Múzeum Ős- és Népvándorlás kori Osztálya 579 utcaszakazon 143 stratigráfiai egységet és 9 régészeti lelőhelyet dokumentált (HORVÁTH–SÁNTA–TÓTH 2013, 117–138.).

Az eredeti tervek szerinti munkálatok 2013 februárjától az áprilisig tartó időszakban folytatódtak. Ezen utcaszakaszok közül jelentősebbnek csupán a Corvin út 26-28. szám alatti munkaterület számít,

ahonnan a Dunántúli Vonaldíszes Kerámia (DVK) népének zselizi időszakából származó leleteket sikerült megmentenünk.

2013. április 3. és október 22. között az eredeti tenderben nem szereplő, mintegy 1800 m hosszúságú, pótlólagos tervezésű utcaszakasz munkálatainak szakfelügyeletét végeztük el.

A pótlólagos tervezésű szakaszon az Arany János utca, Dunadűlő út 75–77., Hód utca, Katona József utca, Káposztás utca, Károli Gáspár (Tanácsház) utca, Kőrő utca 2., Lázár Vilmos utca, Mátyás utca, Muskátli utca, Ófalu utca, Szatmári utca, Szent István út 166–170., Szentmiklósi út 256–258., Tinódi utca, Vesszősfia János utca és a Védgát utca gerincfektetési munkálatainak megfigyelése során a felületek negatívnak bizonyultak.

Leleteket, illetve régészeti jelenségeket és objektumokat a Muskátli u 1–3., ill. a Szigetbecse utca és a Dunadűlő út (17–41. számok közötti szakasz) egymásba nyíló szakaszán találtunk.

A Muskátli utca 1–3. (Szent István út – Palma utca) közötti szakaszon egy nagyobb méretű objektumot érintettek a

munkálatok, amelyből pár darab, közelebből meg nem határozható, jellegtelen, mállékony őskori kerámiatöredék került elő.

A Dunadűlő úton a (Szigetbecse és a Halásztelek utca közötti) 265 m-nyi gerincvezeték és a hozzá tartozó tizennégy házi bekötés árkában egy összefüggő régészeti lelőhely 98 objektumát sikerült regisztrálni, illetve feltárni.

A Szigetbecse utca és a Dunadűlő út leleteinek egy része a DVK kultúra kottafejes időszakába (6. kép), illetve a szórványosan előkerülő késő rézkori Baden-Kosztolác körbe, legnagyobb részben azonban a kora bronzkori Harangedény–Csepel csoportba tartozik (7. kép) és szervesen illeszkedik a Csepel-sziget Soroksári–Duna-ág menti őskori településeinek (Szigetszentmiklós–Üdülősor, Csepel–Királyerdő és Csepel–Hollandi út) láncolatába.

A 2013-ban elvégzett csatornafektetési munkák során további 52 utcaszakaszon (összesen 631) 143 stratigráfiai egységet (összesen 267) és két új lelőhelyet (összesen 11) dokumentáltunk, amelyek szinte kivétel nélkül őskori (újőkori, rézkori és kora bronzkori) települések nyomaiként

7. kép: Kora
bronzkori edények
a Dunadűlő útról

voltak értelmezhetők és amelyek elsősorban a Soroksári–Duna-ághoz közeli területeken kerültek elő.

Horváth M. Attila

Irodalom:

HORVÁTH-SÁNTA-TÓTH 2013 •
Horváth M. Attila – Sánta Barbara –

Tóth Farkas Márton: Beszámoló a Budapest, XXI. ker. Csepel - COL4 LOT2 csatornafejlesztés régészeti munkálatairól (Report on the archaeological work connected to the COL4 LOT2 sewer development project in Csepel). Aqfűz 19 (2013) 117–138.

TEREI 2013 • Terei Gy.: Budapest, XXI. ker., Csepel, Nagy-Duna sor, Vas Gereben utca. Aqfűz 18 (2012) 122–124.

A 2013. évi feltárások közreműködői

Participants in the excavations in 2013

- Anderkó Krisztián • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Benda Judit • régész (BTM Középkori Osztály)
Benyó Gergely • szerződéses régész
Beszédes József • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Biller Anna Zsófia • archaeozoológus (BTM)
Bittner Bettina • szerződéses régész
Buránszki Nóra • szerződéses régész
Budai Balogh Tibor • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Daróczi Szabó László • archaeozoológus (BTM)
Civertan Grafikai Stúdió • légifotó
Éder Katalin • régész (BTM Régészeti Adattár)
Falchetto Alfred • technikus
Füzesi András • szerződéses régész
Gyenes Gábor • technikus
Havas Zoltán • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Horváth László András • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Horváth M. Attila • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Hliva Tamara • adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
Jakucs Gábor • régész (BTM Ásatási Iroda)
Kevevári Zsolt • szerződéses régész
Kolláth Ágnes • szerződéses régész
Koncz Miklós • műszaki ellenőr (BTM Ásatási Iroda)
Kovács Eszter • régész (BTM Középkori Osztály)
Kovács Tibor • geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
Labancz Károly • műszaki ellenőr (BTM Ásatási Iroda)
Lajtos Tamás • technikus
Láng Orsolya • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Lassányi Gábor • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Lukácsi Anikó • technikus
Magyar Károly • régész (BTM Középkori Osztály)
Nagy Alexandra • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
Németh Kata • technikus
B. Nyékhelyi Dorottya • régész (BTM Középkori Osztály)
Paár Ferenc • szerződéses régész
Petrik Ildikó • adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
piLINE Kft. • (3D lézerszkennelés)
Sándor Ildikó • szerződéses régész
Sarkadi Gergely • szerződéses régész
Seres Viktor • geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
Somogyi Ferenc • technikus
Szilágyi Gábor • szerződéses régész
Szilas Gábor • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Terei György • régész (BTM Középkori Osztály)
Tóth Anikó • régész (BTM Középkori Osztály)
Tóth Farkas Márton • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
Veress Marcell • technikus
Végh András • régész (BTM Középkori Osztály)
Viemann Zsolt • geodéta (BTM Középkori Osztály)
Zádor Judit • régész (BTM Középkori Osztály)
Zsidi Paula • régész (BTM Aquincumi Múzeum)

A 2013. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói

Employers and patrons of the most important excavations in 2013

VÁRGONDNOKSÁG Nonprofit Kft.
1014 Budapest, Színház u. 5–7.
(Budapest I. ker., Budavári Palota, Várkert bazár)

BUDAPEST I. KERÜLET BUDAVÁRI
ÖNKORMÁNYZAT
1014 Budapest, Kapisztrán tér 1.
(Budapest I. ker., Budavári Palota, Várkert bazár)

SWIETELSKY Magyarország Kft.
1117 Budapest, Irinyi J. u. 4–20., B ép. V em.
(Budapest I. ker., Budavári Palota, Várkert bazár)

WHB csoport
2051 Biatorbágy, Vendel Park, Huber u. 1.
(Budapest I. ker., Budavári Palota, Várkert bazár)

UNIONE CLARK Kft
1095 Budapest, Máriássy u. 7.
(Budapest I. ker., Fő u. 2.)

KATLAN Befektetési Zrt 1033
1033 Budapest, Polgár u. 8–10.
(Budapest III. ker., Csúcshegy Harsánylejtő)

A-HÍD Építő Zrt
1138 Budapest, Karikás Frigyes utca 20.

NEMZETI INFRASTRUKTÚRA
FEJLESZTŐ Zrt.
1134 Budapest, Váci u. 45.
(Esztergomi vasút vonala)

BÍRÓ Viktor
1165 Budapest, Farkashalom u. 64.
(Budapest XVI. ker., Nógrádverőce út 57.)

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM.
Nemzeti Örökségvédelmi Központ
1113 Budapest, Daróci út 3.
(Budapest, XVII. ker. Péceli út)

HOFER Magyarország Ingatlan Kft.
2051 Biatorbágy, Mészárosok útja 2.
(Budapest XI. ker. Sopron út 60.)

STRABAG MML kft.
1113 Budapest, Daróci út 30.
(BKSZT és Kapcsolódó Létesítményei:
COL4 LOT2 – Csepeli hálózatfejlesztés I. csatorná-
zási munkái)

PENTA Általános Építőipari Kft.
2100 Gödöllő, Kenyérgyári út 1/E
(Budapest V. ker., Ferenciek tere és környéke)

PIONEER SB4 Kft.
1056 Budapest, Molnár utca 53.
(Budapest XIII. ker., Margit-sziget, Szent Mihály
templom)

A Budapesti Történeti Múzeum régészeti osztályainak 2013-ban megjelent publikációi

Publications by the Archaeology Departments of the Budapest History Museum in 2013

(Összeállította: Keszthelyi Anna)
(Compiled by Anna Keszthelyi)

Évkönyvek

Dománszky Gabriella (szerk.), Tanulmányok Budapest múltjából 38. Budapest, BTM, 2013. (digitális formában jelent meg)

Sorozatok

Zsidi P. – Vámos P. szerk.), Aquincumi füzetek 19. A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2012-ben (Excavations at the Budapest History Museum in 2012). Budapest, BTM, 2013.

Munkatársak publikációi

ANDERKÓ Krisztián

Újabb feltárás az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében (New excavations in the western cemetery of the Military Town). Aqfüz 19 (2013) 43-53.

BENCZE Zoltán

Budapest, II. ker., Margit körút 19-21., Hrsz.: 13374. Aqfüz 19 (2013) 141-143.

BENDA Judit

A kereskedelem épületei a középkori Budán. 2. rész. : Mészárszékek háza, zsemleszékek háza, árucarnok (Commercial building in medieval Buda : House of butcheries, bakeries, market hall). TBM 37 (2012) 7-42.

Malmok, pékek és kenyérszékek a későközépkori Budán. TBM 38 (2013) 7-30.

Budapest, I. ker., Kapucinus utca 9., Hrsz.: 14292/2. Aqfüz 19 (2013) 144-146.

Budapest, I. ker., Pala utca 8., Hrsz.: 14313. Aqfüz 19 (2013) 146-148.

BESZÉDES József

– – Terei Gy., Jelentés Nagytétény központjarehabilitációjához kapcsolódó régészeti munkákról (Report on the archaeological works related to the reconstruction in the town center of Nagytétény). Aqfüz 19 (2013) 81-88.

– – Kozma A. – Szilas G. – Terei Gy., Régészeti munkák a Budapest-Tárnok vasútvonal felújításának fővárosi szakaszán 2011-2012-ben (Archaeological work in the Budapest section of the Budapest-Tárnok railroad in 2011-2012). Aqfüz 19 (2013) 89-107.

Újonnan előkerült római kori feliratos kömlékek a Március 15. térről (Budapest, V. kerület). In: Kovács P. – Fehér B. (szerk.), Felirattani újdonságok 2013-ban. Budapest, Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület, 2013. (Studia Epigraphica Pannonica ; 5.) 7-21.

BUDAI BALOGH Tibor

Imperium sine fine. Az expanziós ideológia császárkori perspektívái. Ókor 12 (2013/1) 67-77.

ÉDER Katalin

- Török kori díszkerámiák a Budapest-Víziváros területéről (Ottoman Ceramics from the Turkish Period Found Recently in the Area of the Víziváros). *BudRég* 45 (2012) 159-167.
-- Bodó S., A Főváros kincsestára – 125 éves a Budapesti Történeti Múzeum. *TBM* 38 (2013) 275-276.

ENDRÓDI Anna

- Recent Data of the Settlement History and Contact System of Bell Beaker-Csepel Group. In: A. Anders – G. Kulcsár et al. (eds.), *Moments in Time : Papers presented to Pál Raczky on His 60th Birthday*. Budapest, L'Harmattan, 2013. (Ősrégészeti tanulmányok 1.) 693-706.
Funerary rituals, Social Relations and Diffusion of Bell Beaker Csepel Group. In: M. P. Prieto Martínez – L. Salanova (coords.), *Current researches on Bell Beakers : proceedings of the 15th International Bell Beaker Conference, From Atlantic to Ural, 5th-9th May 2011, Poio (Pontevedra, Galicia, Spain)*. Santiago de Compostela, Copynino, 2013, 73-89.

FACSÁDY Annamária, R.

- „Forma bonum fragile est...” : Szépítkezés a római korban. Budapest, Archaeolingua, 2013.
A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Régészeti Szakosztályának tevékenysége 2001-2011. *ArcÉrt* 138 (2012) 375-377.
Id. Plinius és a kozmetika? (Pliny the Elder and the cosmetic?). In: Tóth O. – Forisek P. (szerk.), *Ünnepi kötet Gesztelyi Tamás 70. születésnapjára*. Debrecen, 2013, 63-71.

HÁRSHEGYI Piroska

- Ottományi K., Imported and Local Pottery in Late Roman Pannonia. *Late Antique Archaeology* 10 (2013) 471-528.
„Amphore Crétoise 3” az aquincumi polgárváros nyugati temetőjéből (An „Amphore Crétoise 3” found in the Western Cemetery of the Civil Town of Aquincum). *BudRég* 45 (2012) 151-158.
Africa és Ifrīqiya között – Késő ókori kerámia Tunéziából. *Ókor* 12 (2013/4) 75-77.

HAVAS Zoltán

- M. Virág Zs., Próba- és megelőző feltárások a Harsánylejtőn 2012-ben (Test and preventive excavations on Harsánylejtő in 2012). *Aqfűz* 19 (2013) 54-80.
Budapest, III. ker., Nagykevény utca 8., Hrsz.: 21529/15. *Aqfűz* 19 (2013) 139-140.
A publicum vicesima libertatis bronz bélyegzője Aquincumból. In: Kovács P. – Fehér B. (szerk.), *Felirat-tani újdonságok 2013-ban*. Budapest, Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület, 2013. (*Studia Epigraphica Pannonica* ; 5.) 59-106.

HORVÁTH M. Attila

- Sánta B. – Tóth F. M., Beszámoló a csepeli COL4 LOT2 csatornafejlesztéshez kapcsolódó régészeti munkálatokról (Report on the archaeological work connected to the COL4 LOT2 sewer development project in Csepel). *Aqfűz* 19 (2013) 117-138.
-- Kelényi B., Beszámoló a Csepel, északi szigetcsúcscon előkerült késő népvándorlás-, kora Árpád-kori településrészlet feltárásáról. In: Révész L., Wolf M. (szerk.), *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszék, 2013. (Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről ; 3.) 337-356.

IRÁSNÉ MELIS Katalin

- A pesti 13. századi fémfeldolgozó ipartelep régészeti kutatása (Budapest V. Károly körút 28-30) (Die archäologische Untersuchung des Metalverarbeitungsindustrie-Geländes des 13. Jh. in Pest). *BudRég* 45 (2012) 19-80.

KÉRDŐ Katalin

- Pető Mária. *BudRég* 45 (2012) 11-12.

KISS Virág

Budapest, III. ker., Flórián tér délkeleti oldal (Pacsirtamező utca – Serfőző utca sarok), Hrsz.: 17720. Aqfűz 19 (2013) 140-141.

Budapest, I. ker., Űri utca 45., Hrsz.: 6649. Aqfűz 19 (2013) 148-150.

KOVÁCS Eszter

Régészeti próbafeltárás a Kossuth téren (Test excavations on Kossuth Square). Aqfűz 19 (2013) 111-116.

LÁNG Orsolya

Műtárgymesék. Régészeti Értékeink másképp. Magyar Múzeumok 2013. 11. 25. (online)

Old data and new results: revaluating excavation materials from the Civil Town of Aquincum / Láng Orsolya. In: Proceedings of the 17th International Conference on Cultural Heritage and New Technologies 2012. Vienna : Museen der Stadt Wien, 2013. (online kiadvány)

Urban problems in the Civil Town of Aquincum: the so – called „northern band”. In: Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae Ser. 3. No. 1. Budapest, Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences, 2013, 231-250.

Aquincum polgárvárosának keleti városfala : egy 120 éve várt felfedezés. Ókor 12 (2013/3) 80-84.

LASSÁNYI Gábor

Kutatások az Aquincum polgárvárosától nyugatra épülő baseball pályán (Research on the territory of the future baseball park west of the Civil Town of Aquincum). Aqfűz 19 (2013) 19-31.

-- Rupnik L., Ásó, kapa, kisbalta - Kutatások Aquincum polgárvárosától nyugatra. Ókor (2013/1) 101-105.

MAGYAR Károly

-- B. Nyékhelyi D., Budapest, I. ker., Várkert Bazár, Hrsz.: 6452/2. Aqfűz 19 (2013) 151-152.

Királyi székhelyek – királyi paloták. URBS Magyar várostörténeti évkönyv 7 (2012.), 45-95.

NYÉKHELYI Dorottya, B.

-- Magyar K., Budapest, I. ker., Várkert Bazár, Hrsz.: 6452/2. Aqfűz 19 (2013) 151-152.

SZILAS Gábor

-- Beszédes J. – Kozma A. – Terei Gy., Régészeti munkák a Budapest-Tárnok vasútvonal felújításának fővárosi szakaszán 2011-2012-ben (Archaeological work in the Budapest section of the Budapest-Tárnok railroad in 2011-2012). Aqfűz 19 (2013) 89-107.

SZIRMAI Krisztina

-- Szabó Á., Feliratos talapzatú szobortöredék Aquincumból. Ad TitAq 430. In: Kovács P. – Fehér B. (szerk.), In memoria Barnabás Lőrincz. Budapest, Történelmi Ismeretterjesztő Társulat Egyesület, 2012. (Studia Epigraphica Pannonica ; 4.) 91-94.

TEREI György

-- Beszédes J., Jelentés Nagytétény központjarehabilitációjához kapcsolódó régészeti munkákról (Report on the archaeological works related to the reconstruction in the town center of Nagytétény). Aqfűz 19 (2013) 81-88.

-- Beszédes J. – Kozma A. – Szilas G., Régészeti munkák a Budapest-Tárnok vasútvonal felújításának fővárosi szakaszán 2011-2012-ben (Archaeological work in the Budapest section of the Budapest-Tárnok railroad in 2011-2012). Aqfűz 19 (2013) 89-107.

TÓTH Anikó

Budapest, I. ker., Budavári Palota, Csikós udvar, Hrsz.: 6452/1. Aqfűz 19 (2013) 150-151.

TÓTH Farkas Márton

-- Sánta B. – Horváth. M. A., Beszámoló a csepeli COL4 LOT2 csatornafejlesztéshez kapcsolódó régészeti munkálatokról (Report on the archaeological work connected to the COL4 LOT2 sewer development project in Csepel). . Aqfűz 19 (2013) 117-138.

Korai szkítakori sírok Dédestapolcsány-Verebce-tető lelőhelyen (Early Scythian Age Graves at the Site of Dédestapolcsány-Verebce-tető). HOMÉ 51 (2012) 63-91.

VÁMOS Péter

-- Zsidi P. (szerk.), Aquincumi füzetek : A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2012-ben (Excavations at the Budapest History Museum in 2012). Budapest, BTM, 2013.

VIRÁG Zsuzsanna, M.

-- Havas Z., Próba- és megelőző feltárások a Harsánylejtőn 2012-ben (Test and preventive excavations on Harsánylejtő in 2012). Aqfűz 19 (2013) 54-80.

On the Anthropomorphic Representations of TLPC in Connection with some Recent Finds from Budapest : Figurines and Vessels with Facial Representations. In: A. Anders – G. Kulcsár et al. (eds.), Moments in Time : Papers presented to Pál Raczky on His 60th Birthay. Budapest, L'Harmattan, 2013. (Ősrégészeti tanulmányok I.) 289-309.

-- T. Bíró K. – Józsa S. – J. Szabó K., Duna: A nagy szállítószalag. Archeometriai Műhely 10 (2013/1) 33-50.

ZÁDOR Judit

Üveggyártó műhely és lakóépület részletea középkori Pest területén (A glass production workshop and a detail of a dwelling in the territory of medieval Pest). Aqfűz 19 (2013) 108-110.

ZSIDI Paula

-- Vámos P. (szerk.), Aquincumi füzetek : A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2012-ben (Excavations at the Budapest History Museum in 2012). Budapest, BTM, 2013.

Régészeti feltárások Budapest területén 2012-ben (Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2012). Aqfűz 19 (2013) 7-13.